

STAV

BROJ 284 / GODINA VI /
SARAJEVO 13.8.2020.
3 KM

S DIJASPOROM IGRAMO NA POBJEDU

**OSTANI KUĆI,
POŠALJI GLAS**

BS telecom SOLUTIONS

Smart and safe solutions

INFO 88.3 MHz
PRATI SEMAFORO
I ZNAKOVE

ITS
URBAN, INTERURBAN

TELECOM SOLUTIONS
BILLING, CUSTOMER RELATIONSHIP MANAGEMENT
CONTACT CENTER, SMS CENTER, BI/ANALYTICS

TOLLING
SMART CITY
SMART TRAFIC MANAGMENT
SMART PUBLIC TRANSPORT
SMART PARKING

Adis Tanović

Registracija birača i lokalni izbori 2020.

HOĆEMO LI DOZVOLITI DA OŠTANEMO BEZ GLASA U MANJEM ENTITETU

Ako bismo se uzdali u čuvenu rečenicu bivšeg američkog predsjednika Johna F. Kennedyja “Ne pitajte šta vaša zemlja može učiniti za vas – pitajte šta vi možete učiniti za svoju zemlju”, onda se ne bismo trebali brinuti koliko će se Bošnjaci registrirati za lokalne izbore 2020. godine. Na početku rada Komunikacijskog centra za dijasporu pri BZK “Preporod” zaista smo dobili dojam da su Bošnjaci izgubili tu vrstu svijesti jer smo s terena dobijali informacije koje nisu bile optimistične. Kroz razgovor s našim imamima, odbornicima u džematima i drugim organizacijama dolazile su informacije da Bošnjaci očekuju više od svoje domovine i osjećala se bolna razina razočarenja i ravnodušnosti. Komunikacijski centar za dijasporu osnovan je kao nestranačka platforma upravo iz potrebe da to “nešto više” i pruži. Uostalom, najstarija i temeljna bošnjačka institucija za kulturu upravo je mjesto s kojeg se ponajbolje mogu artikulirati kulturni sadržaji iz domovine za kojima čezne dijaspora. Međutim, puno je to više od “čežnje” jer dijaspora se i dalje drži zajedno, na okupu, nesumnjivo iz nekog osjećaja zajedništva i pripadnosti. U džematima je taj osjećaj prije svega pripadnost islamu, ali s obzirom na to da je uloga infrastruktura džemata IZ u BiH u dijaspori proširena da služe kao kulturna udruženja i kulturni centri, osjećaj zajedništva i pripadnosti domovini i bošnjačkoj kulturnoj zajednici također je ono što je potrebno čuvati. Budući da Bošnjaci nisu vjerska skupina već nacija, bez sumnje treba računati i na rad onih udruženja, klubova i centara koji nisu direktno vezani za Islamsku zajednicu. Otvoreni pristup Komunikacijskog centra za dijasporu temelji se na ideji da se ni pod koju cijenu neće odustati niti od

jednog građanina Bosne i Hercegovine u dijaspori koji pokazuje imalo interesa da zadrži vezu s domovinom.

Vjerujemo da su Bošnjaci naučili brojne lekcije iz prošlosti jer su preživjeli genocid i najveće zločine, a pred nama su ovih dana novi izazovi. Kada govorimo o registraciji birača iz dijaspore za lokalne izbore 2020, temeljno je pitanje: Hoćemo li dozvoliti da se u miru nastavi projekt etničkog čišćenja, hoćemo li dozvoliti da ostvare mirnim putem ono što nisu uspjeli agresivijom na našu domovinu? Ne zaboravimo da najveći broj dijasporaca dolazi upravo s područja manjeg entiteta, od kuda su protjerani. Upravo učešćem u izborima i registracijom ta populacija može pokazati svoj otpor i svoje nepristajanje na politiku genocida i etničkog čišćenja – u Srebrenici, Prijedoru, Višegradu, Stocu, Brčkom... Bez obzira kojoj političkoj opciji pripadali, svi bh. aktivisti u dijaspori iz ovog razloga trebaju pomoći pri registraciji glasača za predstojeće izbore, naročito one populacije s prebivalištem u manjem entitetu.

Hoćemo li dozvoliti da Mladen Grujić opet bude načelnik Opštine Srebrenica? Ako dozvolimo, dovodimo u pitanje opstanak našeg naroda ne samo u Srebrenici već i u drugim sredinama ovog entiteta. To je pitanje koje nadilazi sve naše ljutnje, neslaganja, razočarenja. Hoćemo li dozvoliti da ostanemo bez glasa u manjem bh. entitetu? Hoćemo li čekati da nam se upute prijeteće poruke, pa naše zajedništvo u gorčinama pokazivati jedino na društvenim mrežama? Možemo li ostaviti iza sebe uvijek prisutne podjele i jednom zauvijek pokazati da smo naučili lekcije iz prošlosti?

Gdje god da živimo i radimo, koliko god uspjeli u svom životu i integrirali se u nova društva, u ime onog “da se ne

ponovi” ne smijemo zaboraviti, a pogotovo ne smijemo odustati od svoje domovine. Ako se masovno odazovemo na registraciju birača, a potom u istom broju izadeemo na izbore, umnogome ćemo olakšati život našim povratnicima i osigurati budućnost našeg naroda na svakom pedlju Bosne. O domovini trebamo stalno brinuti kao o svojoj porodici, jer upravo je ona to ognjište oko koje se naša bliža i dalja porodica okuplja.

Prošao sam gotovo cijelu našu dijasporu i mogu se pohvaliti da sam u kontaktu s gotovo svim dijasporskim centrima te mogu potvrditi koliko su ti ljudi vezani za svoju domovinu, koliko je vole i ekonomski joj doprinose. Rekao bih odsrca, dobri naši Bošnjani. Možda toga nisu posve svjesni, ali još jedan od direktnih načina da pomognu svojoj državi Bosni i Hercegovini jeste da se registriraju i da svojim glasom mijenjaju stvari nabolje.

Vjerujemo da će se u budućnosti mnoge stvari promijeniti, pogotovo jer dolazi jedna nova generacija Bošnjaka, kako u domovini, tako i u dijaspori. Naša zajednička misija jeste čuvati bošnjački identitet, pogotovo nadolazećih generacija. S jedne strane, ono što mogu osigurati temeljne kulturne institucije poput BZK “Preporod” jeste nezamjenjiva vrijednost za dijasporu, ali i ono što sa svojim iskustvima u naprednijim društvima domovini mogu ponuditi dijasporci – također je nezamjenjiva vrijednost.

I za kraj, radujemo se informacijama koje nam dolaze s terena, da kampanja koju zajednički provodimo ima odjeka. Bošnjaci u presudnim trenucima pokazuju da su svjesni da nemaju druge domovine, iako su ponekad od nje zaboravljeni. Brojke su optimistične, i to nas raduje. Zarad Srebrenice i Prijedora, Stoca i Brčkog, radost je to pogoleda. ■

PORUKA PRIJATELJIMA I NEPRIJATELJIMA

Defileom ratnih zastava Armije Republike Bosne i Hercegovine i MUP-a RBiH, prigodnim vjerskim programom te klanjanjem džume na platou Ratne džamije na Igmanu u petak je održan centralni dio 20. jubilarne manifestacije “Obrana BiH – Igman 2020.”. Pokrovitelji ovogodišnje manifestacije bili su članovi Predsjedništva BiH Šefik Džaferović i Željko Komšić.

Program na platou realiziran je uz poštivanje važećih mjera uvedenih zbog pogoršane epidemiološke situacije, a koje podrazumijevaju nošenje zaštitnih maski, poštivanje fizičke distance i ograničen broj prisutnih. Prisutnima je mjerena i temperatura.

“Ovdje je slomljen plan i kičma agresije na BiH i ovo je praktično bilo presudno vrijeme u kojem će pravcu dalje teći

borba za BiH, a ona je bila u pravcu oslobađanja zauzetih teritorija”, rekao je ministar za boračka pitanja Kantona Sarajevo Hajrudin Grabovica.

Grabovica je rekao kako se s Igmana šalje poruka i prijateljima i neprijateljima BiH.

“Naši prijatelji treba da znaju da Bosna ima snage da se odupre, bez obzira kroz šta prolazila. Neprijateljima šaljem poruku da zaborave na te snove koje još sanjaju, da BiH sa svojom historijom, sa svojom časnom borbom, sa svojim hrabrim sinovima i kćerima ima snage da zajedno živi sa svima, rame uz rame, u dobrim i komšijskim odnosima. Zato neka Bog blagoslovi Bosnu i Hercegovinu”, zaključio je Grabovica. ■

UVODNIK

3 Hoćemo li dozvoliti da ostanemo bez glasa u manjem entitetu

POLITIKA

8 S dijasporom igramo na pobjedu

14 Registracija dijaspore na izbore: Pitanje opstanka našeg naroda

16 Dijaspore u odlučnoj borbi za Bosnu i Hercegovinu

26 Inicijativa vrijedna divljenja: Bosna se danas brani na izborima

30 Spomenik (ne)miru u Srebrenici

32 Najgora je domaća ĐURAĐ

34 Vruća sedmica na Mediteranu

EKONOMIJA

36 Novi bosanskohercegovački halal-proizvod

KOLUMNJE

KRIVO SRASTANJE

73 Kratak osvrt na tri tuzlanske mahalske džamije kojih više nema

PROZORSKO OKNO

74 Ne umiru samo stariji

DRUŠTVO

38 **INTERVJU:**
Almir Zalihić
Naša literatura jedan je neozbiljan hobi

43 Transrodne osobe žale zbog svojih odluka

46 "O Genocidu treba pričati tokom cijele godine"

50 Kišom protiv tenkova

52 Za zločine u Ključu 384 godine zatvora

57 Srpski Kruševac i muslimanski Aladža-Hisar

62 Stradanje Roma u Drugom svjetskom ratu

66 GETÜRKT: Kako su Turci postali glagol u Evropi

70 Kad dođeš u Puračić

KULTURA

76 "Zovi Me ustima koja nisu grijeha počinila"

78 **INTERVJU:**
Sead Emrić
Zaljubljen sam u ljepotu Bosne i Hercegovine i kulturnu baštinu njenih naroda

Zmaja od Bosne 88,
71 000 Sarajevo, BiH
Telefon: 00387 33 944 396
e-mail: redakcija@stav.ba
urednik@stav.ba
pretplata@stav.ba

Marketing:
Telefon: 00387 33 944 206
00387 33 944 207
e-mail: marketing@simurgmedia.ba

Medijski partner
www.faktor.ba

Broj računa:
ZiraatBank BH:
186000-1074262123

Izdavač: **Simurg media d.o.o.**

Glavni i odgovorni urednik: **Filip Mursel Begović**

Zamjenica glavnog i odgovornog urednika: **Amina Šećerović-Kašli**

Izvršni urednik: **Mahir Sokolija**

Urednici: **Nedim Hasić i Jakub Salkić**

Urednik fotografije: **Velija Hasanbegović**

Grafička urednica: **Vildana Demirović**

Redakcija: **Hamza Ridžal i Edib Kadić**

Fotografije: **Fotoslužba Faktora, Anadolija, EPA i FENA**

Lektorica: **Irma Kaltak Kapo**

Saradnici: **Alma Arnautović, Bojan Budimac, Mustafa Drnišić, Anes Džunuzović, Jasmin Grošić, Damir Hadžić,**

Medin Halilović, Amir Hasanović, Jasmin Hodžić, Irfan Horozović, Sadik Ibrahimović, Sanjin Kodrić, Admir Lisica, Adem Mehmedović, Almir Mehonić, Fikret Muslimović, Faris Nanić, Izet Perviz, Safet Pozder, Elvir Resić, Amir Sijamhodžić, Mirza Sinanović, Nebojša Šerić Šoba, Kenan Šurković, Adis Tanović, Amir Telibećirović, Ognjen Tvrtković, Fahrudin Vojić, Sanadin Voloder

Štampa: **Suton d.o.o.**

Časopis izlazi sedmično. Stavovi koje zastupaju autori nisu nužno i stavovi uredništva. Copyright © 2015. Simurg media d.o.o. Sva prava pridržana. Nijedan dio ovog izdanja ne smije se umnožavati, kopirati ili na bilo koji način reproducirati i koristiti bez izdavačevog pismenog dopuštenja.

NE OTVARAJTE ŠKOLE

Pandemija virusa korona koja trenutno hara Bosnom i Hercegovinom te približavanje početka nove školske godine doveli su do sve glasnije zabrinutosti dijela javnosti i čestih medijskih upita upućenim nadležnima o tome šta će se desiti u septembru te kako će se održavati nastava. Zabrinutost odgovornog dijela javnosti potpuno je na mjestu jer se, a što je vrlo zabrinjavajuće, čini kao da će organi nadležni da rukovode epidemijskim mjerama popustiti pred pritiskom anonimne svjetine i kojekakvih zavjeraša s društvenih mreža te dozvoliti povratak u školske klupe. A to bi, s obzirom na iskustva drugih zemalja, te na najgori mogući način posljednjih mjeseci dokazanu neodgovornost naših građana, bila doslovno kriminalno i zločinački neodgovorna odluka!

Nema apsolutno niti jednog argumenta da se opravda odluka kojom bi se usred epidemije smrtonosnog virusa – kada se bilježe rezultati o broju zaraženih i umrlih neuporedivo gori od onih iz proljeća, a zbog kojih je bila prekinuta redovna nastava – poslala djecu u školske kupe. S druge strane, ima bezbroj činjenica koje idu u prilog održavanju online nastave ili pak odgode početka školske godine.

Tako, recimo, jedna američka studija, objavljena u Žurnalu američke medicinske asocijacije, pokazuje da je zatvaranje američkih

škola od marta do maja dovelo i do milion manje slučajeva oboljelih od virusa Covid-19, čime je spašeno više od 40.000 života. Naučnici su u okviru ovog istraživanja koristili modele kojima su procjenjivali razlike učestalosti pandemije i posljednjih smrtnih slučajeva između područja na kojima su škole bile otvorene i onih na kojima su škole bile zatvorene. Ti modeli sugeriraju da su ona područja u kojima su škole zatvorene odmah na početku epidemije u odnosu na ona područja gdje su škole bile otvorene na vrhuncu epidemije imale mnogo manje slučajeva oboljelih te znatno manje smrtnih slučajeva.

Čak i bez ovakvih podataka, valjda je svakoj odrasloj osobi potpuno jasno i poznato da su škole idealne zone transfera i prijenosa svih mogućih bakterija i virusa ne samo zbog velikog broja djeca u bliskom kontaktu već i što su bilo kakve ozbiljne epidemiološke mjere poput nošenja maske, držanja distance ili higijene ruku naprosto neprovodive u takvim uvjetima s djecom školske dobi. I bez virusa korona, za vrijeme epidemija gripe ili drugih zaraznih bolesti, škole su epicentri iz kojih se zarazne bolesti raznose po domaćinstvima. Koliko ima domaćinstava u kojima dede i nane dijele prostor s unucima i gdje nema nikakvih uvjeta za samoizolaciju, pogotovo dok traje školska godina?

Koliko je domaćinstava u kojima su jedan ili oba roditelja potencijalno rizični zbog hroničnih bolesti? Koliko je samo ratnih vojnih invalida, ljudi koji i danas osjećaju mnogobrojne zdravstvene posljedice ranjavanja, a čija djeca idu u škole? Ako se čak i pretilost ili običan povišen pritisak, nešto što je učestao zdravstveni problem u našoj populaciji, navodi kao ozbiljan komorbiditet u vezi s virusom, koliko li je samo potencijalno ugroženih roditelja školske djece? Osim toga, virus korona nije bezopasan za djecu jer u nemalom broju slučajeva, čak i kada prođe bez simptoma, može izazvati posljedice koje podsjećaju na Kawasaki sindrom, tj. upalu krvnih sudova.

Posebno su neutemeljene tvrdnje kako je online nastava problematična jer je djeca navodno ne mogu kvalitetno pratiti. Dovoljno se samo zapitati kako će je tek pratiti kada se pored većine razreda zarazi i nastavničko osoblje, što će se neminovno dogoditi, jer onda neće biti moguća bilo kakva nastava! Potpuno je isto i s tvrdnjama da roditelji moraju izostajati s posla radi pomaganja djeci u vezi s online nastavom, no kako će ti isti roditelji uopće moći ići na posao ako se razbole oni, njihova djeca ili nastavno osoblje?!

Zbog svega navedenog, jasno je da je povratak u školske klupe u epidemiološkoj situaciji kakva je danas naprosto neprihvatljiv te da bi takva odluka dovela u opasnost mnoge živote, ali u roku od nekoliko sedmica i sam nastavni proces. Takva vrsta odluka nadležnih i odgovornih organa za rezultat bi imala isključivo eksplozivni rast broja oboljelih, uključujući i najmlađe, vjerovatno desetine, a možda i stotine smrtnih slučajeva, a ne bi bilo ama baš nikakve koristi jer bi se škole nakon pogoršanja epidemiološke situacije svakako morale zatvoriti te ponovo uvesti online nastava, ako bi, zbog obolijevanja nastavnog osoblja, i ona mogla funkcionirati.

U ovom trenutku jedini ispravan postupak jeste online nastava sve dok ne dođe do kulminacije trenutnog vala zaraze te dok se epidemija ne stavi pod kontrolu, barem u onom obliku u kakvom je bila u maju ove godine. Istovremeno se moraju donijeti uredbe kojima će se obavezati sve poslodavce da prilagode radno vrijeme potrebama uposlenika čija djeca prate online nastavu. Sve osim toga najgori je avanturizam, neodgovornost i kockanje sa životima. /M. D./

ČETNIČKO ORGIJANJE U BERANAMA

Tokom prošlog vikenda na bošnjačkim kućama u Beranama (Crna Gora) osvanule su uvredljive fašističke poruke i prijetnje uz likove četničkih vođa. Dan ranije u beranskom selu Gornje Zaostro održan je četnički skup kojem su prisustvovali nezvanični vođa crnogorskih Srba Andrija Mandić te potpredsjednik Skupštine opštine Berane Goran Kiković. Ovo je jasna poruka Bošnjacima, ali i ostalim muslimanima koji žive u Crnoj Gori, da četnički fašizam i dalje ima svoje vjerne pobornike na teritoriji Republike Crne Gore, koja je, podsjećanja radi, članica NATO pakta. Podsjetimo da se u selu Gornje Zaostro tokom Drugog svjetskog rata nalazio štab četničke ikone Pavla Đurišića, pa stoga ne treba čuditi što oni crnogorski Srbi koji baštine četničke tekovine ovo mjesto doživljavaju kao svojevrsno "četničko svetište". Na području današnjih Berana, Pljevalja, ali i obližnjeg fočanskog kraja tokom četrdesetih godina prošlog stoljeća počinjeni su organizirani zločini protiv muslimana tih krajeva. Četničkom vođi Draži Mihajloviću lično se hvalio sam Pavle Đurišić kako je veoma uspješno obavio zacrtani posao u kojem je na ovom području ubijeno nekoliko hiljada bošnjačkih civila.

"Antimuslimansku akciju" u Beranama osudilo je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Crne Gore.

"Ministarstvo za ljudska i manjinska prava osuđuje zastrašivanje građana islamske vjeroispovijesti u Beranama i saopštava da su crnogorske vlasti odlučne i sposobne da svima osiguraju bezbjedan i dostojanstven život. Slobodno i otvoreno društvo i napredak građanske Crne Gore su imperativ u svakom trenutku. Antimuslimanska akcija u Beranama dogodila se dan nakon okupljanja pristalica četničkog pokreta. Dodatno su zabrinjavajući navodi da su mu prisustvovali i osobe koje obavljaju odgovorne dužnosti u lokalnoj samoupravi. Lokalne vlasti imaju dodatnu odgovornost da snažno zastupaju demokratske vrijednosti i osiguraju društveno uključivanje i prihvatanje svih građana, bez ikakvih ustupaka prema nacionalizmu ili mržnji. Fašizam nije samo historijsko pamćenje već se, kroz populizam i radikalizaciju, prepoznaje kao sve prisutnija savremena prijetnja i često se prurušava u druge političke pokrete i ideje i prisutan je u javnom prostoru. Imajući u vidu posebnost svoje institucionalne pozicije, Ministarstvo za ljudska i manjinska

prava će još snažnije doprinosti širenju antifašističkih vrijednosti na kojima počiva savremeni koncept poštovanja ljudskih prava i današnja Crna Gora", stoji u zvaničnom saopštenju ovog Ministarstva.

Na četničke provokacije reagirala je i Bošnjačka stranka, najveća stranka Bošnjaka u Crnoj Gori.

"Četnička ikonografija i okupljanje četnika u Beranama, kao i zastrašujuće poruke koje se plasiraju ovih dana, ne smiju da prođu bez adekvatne reakcije nadležnih organa. Svima je poznato da četništvo simbolizuje šovinizam, mržnju i zločine, s toga, pozivamo nadležne da pronađu aktere najnovijih prijetnji i uvreda, sudski ih procesuiraju, jer fašističke poruke moraju biti sankcionisane u građanskoj i pravnoj državi. Sigurni smo da će građanska Crna Gora i građansko Berane osuditi i odbaciti takve poruke. Očigledno da neko ovakvim gnusnim porukama želi da zastraši muslimane koji žive u ovom gradu. Poručujemo da Bošnjake i muslimane to neće uplašiti, znamo da su to aveti prošlosti koji odlaze u istoriju. Grafiti ovakve sadržine nikako ne smiju poremetiti dobre, prijateljske i komšijske odnose koje Bošnjaci gaje sa svojim komšijama drugih vjera i nacija", navode iz Bošnjačke stranke.

I ranije je tokom ove godine u nekoliko navrata prijećeno muslimanima Crne Gore, i to tokom litija u organizaciji Srpske pravoslavne crkve na kojima se protestiralo protiv Zakona o vjeroispovijesti. Očigledno je da radikalne srpske snage koje stoje uz ideale Đurišića, Mihajlovića i ostalih četnika

neće lahko odustati od pokušaja zastrašivanja manjinskih naroda u Crnoj Gori. Na potezu je vlast Crne Gore koja će se konačno morati na pravi način obračunati s fašističkim grupacijama. Ako se ovakvi i slični istupi budu ponavljali, bit će to znak da crnogorska vlast ne radi dovoljno u smjeru zaštite njenih građana koji su bili prevaga u borbi za nezavisnost Crne Gore tokom historijskog referenduma održanog 2006. godine.

Prema podacima s posljednjeg popisa stanovništva, 10 posto građana Crne Gore izjasnilo se kao Bošnjaci. Bošnjaka je najviše u Rožajama i Petnjici, mjestima gdje se više od 80 posto stanovnika nacionalno izjasnilo kao Bošnjaci. Također, Bošnjaci su većina i u Plavu i Gusinju, dok značajan broj Bošnjaka živi u Pljevljima i Beranama, gdje se kao Bošnjaci izjasnilo 17,72 posto građana. /A. L./

Učešće dijaspora na lokalnim izborima
od 1997. do 2016. godine

S DIJASPOROM IGRAMO NA POBJEDU

Piše: **Jakub SALKIĆ**
jakub@stav.ba

Za opstanak Bošnjaka povratnika u mjestima iz kojih su protjerani tokom Agresije od presudne je važnosti da Bošnjaci u svojim općinama budu politički faktor, da učestvuju ne samo u zakonodavnoj nego i u izvršnoj vlasti na lokalnom nivou. Jedino tako će biti u mogućnosti da zaštite sebe, svoja prava i da zadovoljavaju svoje potrebe. "Bez aktivnog učešća dijaspora, ja se bojim da je ova naša politička mogućnost veoma ograničena, a s njima ja mislim da bi to bila politička utakmica na pobjedu", poručuje Senad Bratić

Bošnjaci koji su tokom Agresije na BiH protjerani i danas žive rasuti po cijeloj zemaljskoj kugli, a koje danas zovemo bošnjačka dijaspora, i vrlo su važan faktor u političkom životu Bosne i Hercegovine, posebno na lokalnom nivou, odnosno na nivou općina u kojima su živjeli do Agresije. Međutim, rijetko se važnost dijaspora shvata na taj način. Za opstanak Bošnjaka povratnika u mjestima iz kojih su protjerani tokom Agresije od presudne je važnosti da Bošnjaci u svojim općinama budu politički faktor, da učestvuju ne samo u zakonodavnoj nego i izvršnoj vlasti na lokalnom nivou. Jedino tako će biti u mogućnosti da zaštite sebe, svoja prava i da zadovoljavaju svoje potrebe.

Sami povratnici Bošnjaci ne mogu se izboriti za pozicije u vlasti općina i gradova, ovdje prije svega govorimo o općinama i gradovima u entitetu Republika Srpska, gdje su Bošnjaci prije Agresije bili većina, a danas su brojčana manjina, ali i nekim gradovima u Federaciji BiH poput Stoca. Trebaju pomoć svojih sugrađana koji više ne žive u BiH.

Nije od životne važnosti da Bošnjaci koji žive u inostranstvu grade kuće u kojima će provesti petnaestak dana godišnjeg odmora, a ostatak godine će biti zaključane, mada im to niko ne spori, od životne važnosti je da glasaju na izborima u BiH ma gdje se nalazili.

Ako analiziramo izbore, fokusirajući se samo na lokalne jer se tu najjasnije

vidi utjecaj dijaspora na izborne rezultate, primijetiti ćemo nekoliko značajnih trendova. Od prvih poslijeratnih lokalnih izbora 1997. godine do danas Bošnjaci su uglavnom gubili politički utjecaj u općinama iz kojih su protjerani. Uzmimo za primjer općine Bratunac, Bosanski Novi, odnosno Novi Grad i Stolac.

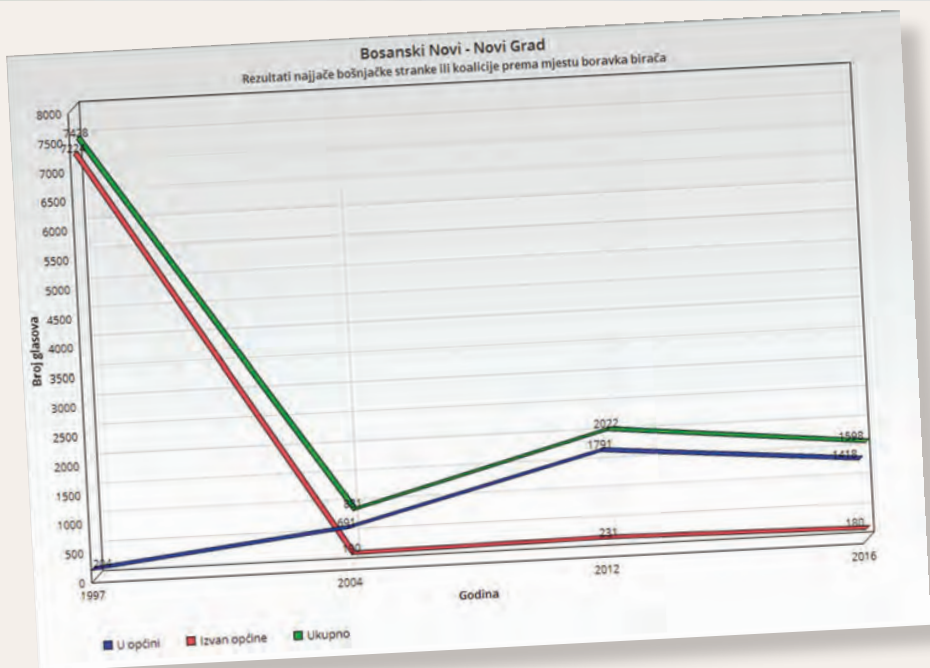
Na izborima 1997. godine u Stocu više od 6.500 birača glasalo je na teritoriji te općine na redovnim biračkim mjestima, dok je više od 4.500 birača glasalo izvan te općine. U to vrijeme izborna pravila su dozvoljavala da neko ima privremeni boravak na području druge općine kao izbjeglica, a da može glasati u općini u kojoj je boravio 1991. godine. Tako su Stočani koji su kao izbjeglice bili u bilo kojem dijelu

BiH mogli birati načelnika i Općinsko vijeće Stoca. Rezultati izbora 1997. vrlo precizno oslikavaju tadašnju sliku Stoca. Koalicija predvođena HDZ-om dobila je nešto više od 6.000 glasova, najvećim dijelom birača na redovnim biralištima u Stocu, dok je bošnjačka koalicija predvođena Strankom demokratske akcije (SDA) dobila nešto više od 4.000 glasova, od čega je malo više od 500 glasova s redovnih birališta, a sve su ostalo glasovi stigli izvan općine Stolac.

KAKO SU GLASALI STOČANI

Od izbora 1997. do općinskih izbora 2004. godine broj glasova koji dolaze izvan općine Stolac rapidno je pao. Na izborima 2004. godine u odsustvu i putem pošte glasalo je tek 439 birača, ali se istovremeno značajno povećao broj bošnjačkih glasova na redovnim biralištima. Svejedno se broj Bošnjaka u lokalnoj vlasti smanjivao sa smanjenjem ukupnog broja glasova koje su bošnjačke stranke dobijale. Istina, srazmjerno se smanjivao i ukupni broj birača u Stocu, kao i broj glasova koje su dobijale stranke s hrvatskim predznakom. Razlog za to jeste prije svega što je veliki broj Stočana, koji su živjeli u nekim drugim dijelovima BiH, morao riješiti svoj status jer više nisu mogli ostati raseljena lica. Mnogi od njih odlučili su se za stalni boravak na području drugih općina i izgubili mogućnost da glasaju na izborima u

Njima ne treba nikakva materijalna podrška. Oni jednostavno očekuju da budu više poštovani i uvaženi, da imaju lakšu komunikaciju s domovinom, da lakše rješavaju administrativne probleme, da lakše otvaraju firme u domovini... To je što oni traže. Ne smije se nikada doći u fazu kada će se ljudi koji žive izvan domovine posmatrati kao neki stranci koji ovdje trebaju doći, potrošiti novac i otići

INTERVJU: Ramiz Salkić, potpredsjednik entiteta Republika Srpska

“MOŽETE SE LJUTITI NA NAS, ALI NA DOMOVINU NE SMIJETE”

Neka im mališani kojima zabranjuju bosanski jezik, a koji danas ponosno trčkaraju u Srebrenici, Zvorniku, Bratuncu, Bijeljini, Osmacima, Vlasenici, Milićima, Prijedoru, Vukosavlju, Tesliću, Doboju, Banjoj Luci, Prnjavoru, Kotor-Varoši, Foči, Višegradu, Bosanskom Novom..., budu motiv da glasaju. Ovi su mališani budućnost našeg naroda u ovom dijelu Bosne i Hercegovine. U ovom dijelu naše domovine, kad idete na glasanje, idete da glasate za veća prava, više slobode, više dostojanstva, za više onih koji će poštovati žrtve, za više onih koji neće negirati genocid, za više onih koji vole Bosnu i Hercegovinu i koji će se boriti za nju

Razgovarao: Jakub SALKIĆ
jakub@stav.ba

STAV: Analizirajući interes naših ljudi koji žive izvan BiH za glasanje na izborima u BiH od 2002. do 2018. godine, nameće se zaključak da se interes iz godine u godinu smanjivao, s izuzetkom 2018. godine, kada je opet značajno porastao. S obzirom na to da ste upoznati sa stanjem u entitetu RS, da tamo živite, a najviše je naših ljudi upravo iz tih područja vani, gdje Vi vidite uzroke tog pada interesa za glasanjem na izborima u BiH?

SALKIĆ: Činjenica je da je interes za izborni proces u Bosni i Hercegovini 2018. godine značajno porastao i mislim da smo tada imali rekordan broj registrovanih birača izvan domovine od 2000. godine. Preko 90.000 naših državljana poduzelo je aktivnosti na registraciji, oko 75.000 je bilo registrovano, a preko 50.000 je ostvarilo pravo glasa. Taj porast nije došao slučajno, nego je rezultat napornog rada u okviru jednog važnog online projekta, intenzivne višegodišnje saradnje i komunikacije s našim ljudima izvan domovine, ali i drugih aktivnosti u tom procesu. Taj projekt je probudio građane izvan domovine, povećao broj registrovanih i na neki način počeo mijenjati svijest o važnosti glasanja u Bosni i Hercegovini. Međutim, ovdje želim da naglasim, ali i da poručim građanima, da nije dovoljno samo obaviti registraciju, nego da je nakon toga najvažnije obaviti i završni čin – glasati. Jer, registracija je samo dio procesa glasanja. Ako se registrujete a ne glasate, niste ništa napravili. Prema meni dostupnim informacijama, u ovom trenutku je oko 15.000 registrovanih za glasanje na predstojećim lokalnim izborima

u Bosni i Hercegovini, što je u odnosu na 2018. godinu drastičan pad.

Smatram da postoji više razloga za pad interesa za glasanje. Jedan od njih je sigurno nepostojanje kontinuiteta u radu s našim ljudima izvan domovine. U svakom izbornom ciklusu posao se počinje raditi od nule kao da se ništa nije prije uradilo. To ljude frustrira, imaju osjećaj da je sve što su ranije radili bilo uzalud. U takvim uslovima teško je ljude motivirati, gubi se njihovo povjerenje i postaju sumnjičavi. Jedan od razloga jeste da su ljudi pomalo umorni od izbornih procesa, koji su svake dvije godine u Bosni i Hercegovini. Mnogi ljudi su i razočarani, nekima je možda učinjena i nepravda, posebno oni koji su zadnjih godina napustili Bosnu i Hercegovinu. Mnogi su razočarani političkom situacijom u domovini, mnogi misle da ništa ne mogu promijeniti... Uprkos svemu, mislim da ništa ne smije biti izgovor da se ne iskoristi demokratsko pravo i glasa, posebno u bh. entitetu RS.

STAV: Šta dijaspora očekuje od BiH, od izabranih nosilaca vlasti, a šta dobija? Da li su naši ljudi vani u nekom trenutku osjetili se razočaranim?

SALKIĆ: Proteklih godina sam zaista mnogo boravio izvan Bosne i Hercegovine. Bio sam s našim građanima u SAD-u, Velikoj Britaniji, Norveškoj, Švedskoj, Danskoj, Njemačkoj, Austriji, Švicarskoj... To su skromni i vrijedni ljudi koji iznad svega vole Bosnu i Hercegovinu. U svakom razgovoru osjetite koliko su vezani za domovinu, koliko prate situaciju u Bosni i Hercegovini, koliko se brinu i koliko pomažu.

Svi se oni bore i dobro žive u zemljama gdje trenutno borave. Njima ne treba nikakva materijalna podrška. Oni jednostavno očekuju da budu više poštovani i uvaženi, da imaju lakšu komunikaciju s domovinom, da lakše rješavaju administrativne probleme, da lakše otvaraju firme u domovini... To je što oni traže. Ne smije se nikada doći u fazu kada će se ljudi koji žive izvan domovine posmatrati kao neki stranci koji ovdje trebaju doći, potrošiti novac i otići. Oni upravo žele da se osjećaju da su došli kući. Ponekad im se šalju drugačije poruke. Oni su razočarani jer nema ministarstva za iseljeništvu na nivou države jer vjeruju da bi tako imali bolju vezu s domovinom. Jasno je da trenutno nema političkog konsenzusa da se to desi, ali na tome treba raditi svaki dan i to bi oni primijetili i osjetili da treba pomoći tu borbu. Niko nas ne sprečava da u svakoj općini, gradu pa i kantonu postoje odjeli za saradnju s iseljeništvom, i to bi bio dobar znak i dobra poruka. Dakle, ovo je njihova domovina isto koliko i naša. Mi u domovini trebamo shvatiti da u našim ljudima u iseljeništvu imamo ogroman ljudski, intelektualni, ekonomski, lobistički i svaki drugi potencijal koji treba iskoristiti za dobro jedine nam domovine Bosne i Hercegovine.

STAV: Možete li plastično objasniti zašto je važno da naši ljudi vani glasaju na izborima, posebno kada je riječ o lokalnim izborima u mjestima njihovog rođenja?

SALKIĆ: U svakoj sredini u kojoj Bošnjaci imaju više odbornika u gradskim i opštinskim skupštinama u bh. entitetu RS imaju i više predstavnika u vlasti i imaju više

zaposlenih ljudi u javnim preduzećima i ustanovama, imaju više prava kao građani. Gdje god Bošnjaci nemaju svoje odbornike, nemaju ni zaposlenih, izostavljeni su iz svih odluka i planova. Dakle, kada imate veći broj odbornika, imate mogućnost da budete dio većine, te da na taj način pomažete direktno građanima. To je vrlo jednostavno. Uporedite jednostavno primjere Bijeljine, Srebrenice, Doboja, Zvornika, Bratunca, Prijedora i Bosanskog Novog, Foče, gdje Bošnjaci imaju veći broj odbornika, s primjerima Gacka, Trebinja, Banje Luke, Bosanske Gradiške i Modriče, gdje Bošnjaci nemaju odbornike. U mjestima gdje smo relativno politički jaki teško dolazimo do prava, a tamo gdje smo slabi kao i da ne postojimo. Zbog toga moramo ojačati političku snagu, iz toga proizlazi mogućnost utjecanja na procese, dešavanja i donošenje odluka. Posebno je to važno u ovom dijelu naše domovine koji je etnički očišćen i gdje su Bošnjaci pretrpjeli teške zločine, uključujući Genocid. Naši ljudi moraju shvatiti da nam niko ništa neće pokloniti, za sve se moramo izboriti. U nekim mjestima se ljudi bore za vlast, moć i utjecaj. Naša politika u ovom entitetu se zasniva na borbi za osnovna ljudska prava koja su nam ukinuta tokom Agresije i koja još uvijek nismo uspjeli u potpunosti ostvariti.

STAV: Uzmimo za primjer općinu iz koje Vi potječete. Ako se ne varam, to je Bratunac. Kako bi izgledala izvršna i zakonodavna vlast da na lokalnim izborima glasa većina prijeratnih stanovnika ove općine koji danas žive vani?

SALKIĆ: Zahvaljujući našem radu, naša koalicija je pobijedila, odnosno osvojila najveći broj glasova za Skupštinu opštine Bratunac 2016. godine, više i od SNSD-a, SDS-a, DNS-a. To je jedina opština u bh. entitetu RS, uz Srebrenicu, gdje je probosanska koalicija osvojila najveći broj glasova. To se vrlo često zanemaruje, relativizira pa i minimizira od onih koji bi to trebali isticati kao pozitivan primjer. Na pozitivnim primjerima se ljudi okupljaju, ti primjeri ljude motivišu da rade više, da se takmiče i da se bore da budu bolji. To nam je omogućilo da budemo dio većine u protekle četiri godine, da imamo predsjednika Skupštine i zamjenika načelnika, te načelnika odjeljenja. Na ovaj način smo imali mogućnost da lakše rješavamo probleme naših ljudi. Ti ljudi svakodnevno primaju građane, nastoje riješiti njihove probleme i mijenjaju ambijent u lokalnoj administraciji, ali i u svakodnevnom životu u gradu. Kada bi većina prijeratnih stanovnika ove opštine glasala, to bi ubjedljivo povećalo broj naših odbornika, a vjerovatno bismo imali velike šanse i u utrci za načelničku poziciju. Ovdje želim da napomenem da je broj Bošnjaka u Bratuncu prije Agresije bio oko 20.000, preko 3.000 bratunačkih Bošnjaka ubijeno je od 1992. do 1995. godine. Naš današnji glasački potencijal po raznim osnovama je oko 5.000 glasača, a mogao bi biti oko 10.000 kada bi svi Bošnjaci pokazali interes za ovaj prostor. Nažalost, od ovog potencijala uglavnom glasa oko 2.500 Bošnjaka, što nam omogućava učešće u Skupštini s 20 posto odbornika. Po posljednjem popisu, Bošnjaka je u Bratuncu oko 40

posto i ja mislim da mi imamo kapacitet i za takvo procentualno učešće u Skupštini kada bi naši građani pokazali interes za glasanjem. Naravno, na tome treba raditi u kontinuitetu i otklanjati razne statusne barijere koje postoje u ovom entitetu i u drugom entitetu.

STAV: Šta biste Vi poručili našim ljudima vani kao poziv da uzmu aktivnije učešće u izbornim procesima u BiH?

SALKIĆ: Želim da poručim da niko, bez obzira gdje danas živi, ne smije i nema pravo zaboraviti svoje ognjište, posebno oni koji su nakon teških zločina i Genocida protjerani. Ovu domovinu Bosnu i Hercegovinu dobili smo teško, platili smo veliku cijenu, za nju su mnogi dali svoje živote, dijelove tijela i godine borbe. Mi koji smo preživjeli moramo nastaviti našu borbu gdje god da se nalazimo. Domovina je kao majka, koliko god da ste daleko, na nju mislite, nju volite i za nju biste učinili sve. U ovom trenutku najmanje što mogu uraditi jeste registrovati se i glasati. Svi smo mi ponekad razočarani u one koji donose odluke, u odluke koje se donose, a mi na njih nismo u situaciji utjecati, a ne sviđaju nam se. To ne znači da trebamo odustati i prestati s borbom, ja mislim da nam upravo to treba biti motiv za još jaču borbu.

Razumijem da smo svi ponekad ljuti, povrijeđeni i da nam je učinjena nepravda, ali uprkos tome, naši ljudi moraju shvatiti da su se na Drini, Savi, Uni, Vrbasu rodile nove generacije bošnjačke djece koje odrastaju u teškim uslovima i koja žele bolji život. Neka glasaju zbog njih. Neka glasaju i zbog ljudi koji svakodnevno žive u ovom dijelu naše domovine i koji vode brigu o njihovim šehidskim mezarjima, naseljima i ognjištima. Jer, ako i oni napuste ove dijelove Bosne i Hercegovine, onda će ovi krajevi ostati prazni i pusti, a to nikada ne smijemo dozvoliti.

Kada sam izvan Bosne i Hercegovine, često govorim našim ljudima da se imaju pravo ljutiti na nas koji se bavimo politikom. Neka nas i kritikuju. Imaju pravo na to. Ali nikada, baš nikada, ne smiju se ljutiti na svoju domovinu. Neka im mališani kojima zabranjuju bosanski jezik, a koji danas ponosno trčkaraju u Srebrenici, Zvorniku, Bratuncu, Bijeljini, Osmacima, Vlasenici, Milićima, Prijedoru, Vukosavlju, Tesliću, Doboju, Banjoj Luci, Prnjavoru, Kotor-Varoši, Foči, Višegradu, Bosanskom Novom..., budu motiv da glasaju. Ovi mališani su budućnost našeg naroda u ovom dijelu Bosne i Hercegovine. U ovom dijelu naše domovine, kad idete na glasanje, idete da glasate za veća prava, više slobode, više dostojanstva, za više onih koji će poštovati žrtve, za više onih koji neće negirati Genocid, za više onih koji vole Bosnu i Hercegovinu i koji će se boriti za nju. ■

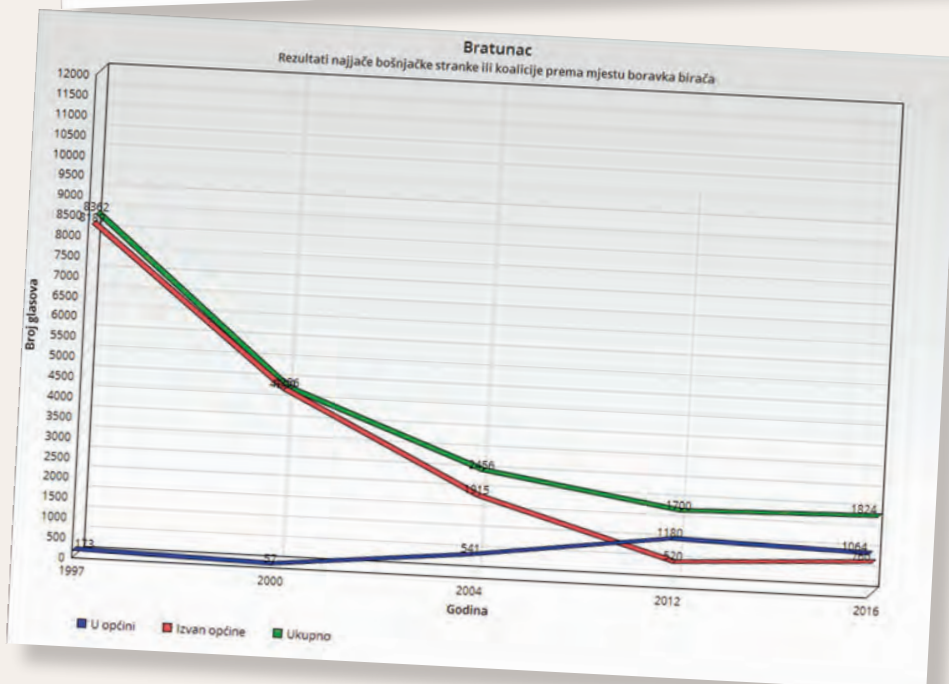
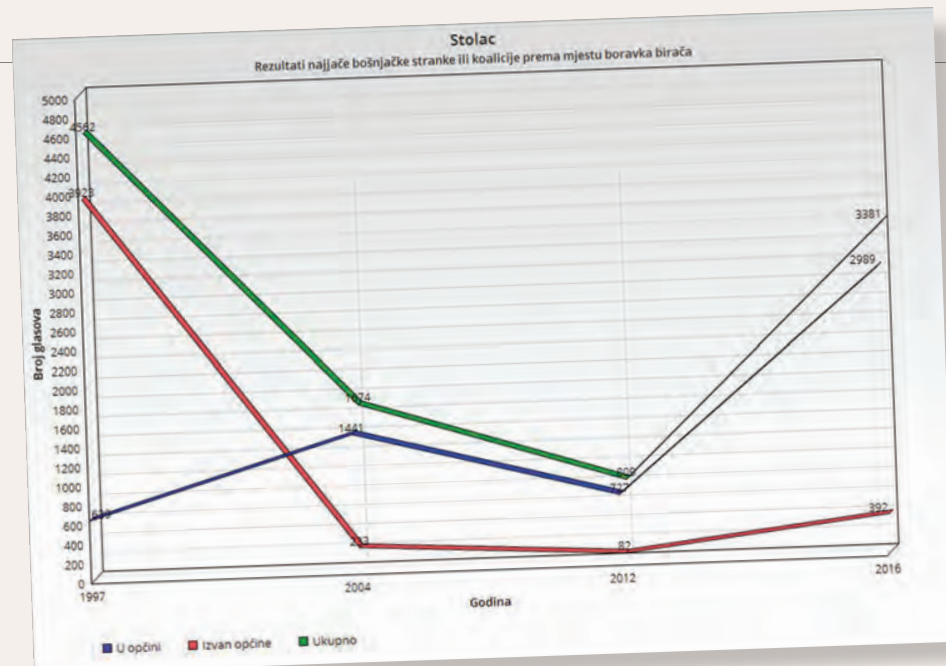

Razumijem da smo svi ponekad ljuti, povrijeđeni i da nam je učinjena nepravda, ali uprkos tome, naši ljudi moraju shvatiti da su se na Drini, Savi, Uni, Vrbasu rodile nove generacije bošnjačke djece koje odrastaju u teškim uslovima i koja žele bolji život. Neka glasaju zbog njih. Neka glasaju i zbog ljudi koji svakodnevno žive u ovom dijelu naše domovine i koji vode brigu o njihovim šehidskim mezarjima, naseljima i ognjištima. Jer, ako i oni napuste ove dijelove Bosne i Hercegovine, onda će ovi krajevi ostati prazni i pusti, a to nikada ne smijemo dozvoliti

Stocu, a jedan dio njih svakako je odse-lio van Bosne i Hercegovine.

U periodu od 2004. do 2012. godine broj glasova izvana je nastavio opadati, kao i broj glasova koje su bošnjačke stranke dobijale na području općine Stolac. No na izborima 2016. godine Bošnjaci su uspjeli da drastično poprave rezultate u odnosu na izbore 2012. godine, najviše zahvaljujući aktivnostima *Inicijative za Stolac* i zajedništvu koje su Bošnjaci tada pokazali. Broj glasova iz dijaspore za bošnjačke političke predstavnike (bošnjačka stranka s najviše glasova u Stocu) s 82 tokom izbora 2012. godine povećan je na 400, broj glasova na redovnim biračkim mjestima u Stocu je s 809 u 2012. povećan na 2.900 na izborima 2016. *Inicijativa za Stolac* i HDZ s koalicionim partnerima, kao najjača hrvatska opcija, bili su gotovo izjednačeni, razlika je bila u 300 glasova.

Slična je situacija i u općini Bratunac, gdje su Bošnjaci prije Agresije bili većina. Broj glasova izvan općine na izborima 1997. godine bio je oko 8.500, uglavnom glasova Bošnjaka, a u općini, uglavnom Srba, bio je oko 11.000. Najjača bošnjačka stranka, odnosno koalicija, u tom periodu imala je više od 8.000 glasova, dok je najjača srpska stranka imala manje od 6.000 glasova, što znači da

su Bošnjaci bili u prilično dobroj političkoj situaciji. Međutim, kako je u vrijeme Alijanse za promjene, predvođene SDP-om, usvojen Zakon o prebivalištu – Izborni zakon pa raseljene osobe više nisu mogle glasati u općinama u kojima su bile prijavljene 1991, nego samo u općinama u kojima imaju prijavljen stalni boravak, broj glasova izvan općine drastično je smanjen, međutim, baš u tom periodu počeo je povratak Bošnjaka u svoja prijeratna mjesta prebivališta pa je od 2000. godine broj glasova Bošnjaka koji žive u općini Bratunac u konstantnom porastu. Broj glasova koji dolaze izvan općine nakon deceniju i po pada porastao je tek na izborima 2016. godine, zahvaljujući glasovima upravo bošnjačke dijaspore. U Bratuncu je, recimo, na posljednjim lokalnim izborima

bilo oko 9.500 glasača na redovnim biračkim mjestima u općini, putem pošte i u odsustvu glasalo je oko 2.000 birača. Najjača bošnjačka koalicija SDA-SBB u Bratuncu je dobila oko 2.000 glasova, većinom Bošnjaka povratnika koji i danas žive u Bratuncu, istovremeno, najjača srpska stranka dobila je oko 1.500 glasova. Gledajući pojednostavljeno, Bošnjaci su u dobroj poziciji, ali ako uzmete u obzir da još najmanje tri srpske stranke imaju preko 1.000 glasova, a da je druga najbolja bošnjačka stranka na manje od 500 glasova, onda je jasno da može puno bolje od toga. Tu bi na scenu trebala stupiti bošnjačka dijaspora i pomoći Bošnjacima povratnicima da dobiju značajniju ulogu na političkoj sceni u Bratuncu.

U općini Bosanski Novi, odnosno Novi Grad, 1997. godine bošnjačke

stranke dobile su oko 8.000 glasova, od toga više od 90 posto birača koji u tom trenutku nisu bili u općini Novi Grad. Od tada do danas broj glasova koje dobijaju bošnjačke stranke u konstantnom je padu. Na prošlim lokalnim izborima 2016. bošnjačke stranke dobile su oko 2.000 glasova.

POZIV ZA REGISTRACIJU

Senad Bratić poslanik je u Narodnoj skupštini Republike Srpske. Senad se među prvima vratio iz Njemačke u svoj rodni grad Bosanski Novi, koji su u međuvremenu 1993. godine Srbi prekrstili u Novi Grad. Kao dugogodišnji politički predstavnik Bošnjaka u entitetu RS, povratnik i neko ko je i sam bio u dijaspori, odlično poznaje ovu temu. Na početku razgovora ističe da potencijal dijaspore nije ni izblizu iskorišten. "Sve bi kod nas bilo drugačije da se dijaspora više angažuje, bilo bi više države, bilo bi više prava za Bošnjake i Hrvate na prostoru entiteta Republika Srpska. Naši građani vani moraju to prepoznati", kaže Bratić i dodaje da je neiskorištenost tog političkog kapaciteta dijaspore "obostrana lična greška" i naše dijaspore i naših političkih predstavnika.

"Naše sugrađane koji žive van Bosne i Hercegovine mnoge teme zanimaju, mnogi su odgovorni, ali i pored te brige izostaje onaj najvažniji korak – registrovati se za izbore, jer ako se niste registrovali i ukoliko niste glasali, nemate pravo na kraju kritikovati političke predstavnike Bošnjaka kako lokalno, tako i na nivou entiteta i države. Tu treba uložiti više truda. Mi

Općinski izbori 1997.

imamo u posljednje vrijeme aktivnosti da se približimo našim ljudima koji žive van granica Bosne i Hercegovine, imamo jedan dobar projekt na kojem treba još puno raditi, treba prvo da napravimo jednu bazu podataka, koliko ima naših ljudi, gdje žive, odakle su porijeklom, da se uspostave kontakti s njima i da se pokuša uspostaviti ta saradnja ne samo na političkom polju nego i na ekonomskom, kulturnom, čak i sportskom. Kada je ekonomija u pitanju, tu zaista ima ogroman prostor za saradnju, imamo uspješne i obrazovane ljude širom svijeta, mislim da bi u konačnici svi građani BiH imali korist od tog povezivanja

s našim ljudima u dijaspori", objašnjava Bratić.

Prema njegovim riječima, problem naših ljudi u dijaspori najčešće su lični dokumenti. Bratić se više puta uvjerio u to boraveći među Bošnjacima Sjeverne Amerike. Mnogi od njih nemaju bosanskohercegovačke lične karte, pasoše ili vozačke dozvole, što se smatra validnim ličnim dokumentima. Bratić je mišljenja da se našim građanima koji žive vani treba omogućiti registracija za izbore i glasanje na osnovu dokaza o državljanstvu, jer svako ko ima državljanstvo BiH, svako ko se nije odrekao državljanstva naše zemlje, treba da ima pravo da glasa na izborima. Jedini način da dijaspora aktivno učestvuje u svemu što se dešava u lokalnoj zajednici iz koje potječe, dodaje Bratić, jeste da se aktivno uključi u izborni proces.

"Želim pozvati državljane BiH, ukoliko žele, a smatram da svi žele, to je neosporno, da se registruju za lokalne izbore za glasanje putem pošte do 1. septembra, time stječu legitimno pravo, a ispunjavaju obavezu kao državljani BiH da aktivno odlučuju šta će se raditi u lokalnim zajednicama gdje su rođeni, mislim da će time u njihovim lokalnim zajednicama biti više države BiH, da ćemo mi kao Bošnjaci imati mjesto koje nam objektivno pripada, jer broj odbornika u skupština opština i gradova, broj poslanika u parlamentima entiteta i države govori ustvari o kapacitetu države BiH na prostoru entiteta Republika Srpska. Bez aktivnog učešća dijaspore, ja se bojim da je ova naša politička mogućnost veoma ograničena, a s njima ja mislim da bi to bila politička utakmica na pobjedu", zaključuje Senad Bratić. ■

Senad Bratić poslanik je u Narodnoj skupštini Republike Srpske. Senad se među prvima vratio iz Njemačke u svoj rodni grad Bosanski Novi, koji su u međuvremenu 1993. godine Srbi prekrstili u Novi Grad. Kao dugogodišnji politički predstavnik Bošnjaka u entitetu RS, povratnik i neko ko je i sam bio u dijaspori, odlično poznaje ovu temu. Na početku razgovora ističe da potencijal dijaspore nije ni izblizu iskorišten. "Sve bi kod nas bilo drugačije da se dijaspora više angažuje, bilo bi više države, bilo bi više prava za Bošnjake i Hrvate na prostoru entiteta Republika Srpska. Naši građani vani moraju to prepoznati", kaže Bratić i dodaje da je neiskorištenost tog političkog kapaciteta dijaspore "obostrana lična greška" i naše dijaspore i naših političkih predstavnika

Komunikacijski centar za dijasporu pri Bošnjačkoj zajednici kulture "Preporod" osnovan je s ciljem obnavljanja i jačanja veza bh. dijaspore i domovine Bosne i Hercegovine. Misija Komunikacijskog centra jeste da pruža svu potrebnu podršku bh. građanima u inostranstvu te da Komunikacijski centar doprinese aktivnijem uključivanju dijaspore u kulturni, društveni, ekonomski i politički život BiH.

REGISTRACIJA DIJASPORE NA IZBORE: Pitanje opstanka našeg naroda

Dragi Bošnjaci u dijaspori, u domovinskim zemljama i u Sandžaku, poštovani građani Bosne i Hercegovine! Svima vama koji živite izvan Bosne i Hercegovine, bilo da ste iz nje izbjegli ili pripadate drugoj, trećoj ili četvrtoj generaciji rođenoj izvan svoje matične domovine, obraćamo se sa željom da izrazimo zahvalnost što ste i dalje odani i predani napretku i prosperitetu svoje domovine i svog bošnjačkog naroda.

Potpuno smo svjesni od koje je mjere izražena i prisutna vaša pomoć, posebno u onim dijelovima naše zemlje gdje se Bošnjaci nalaze kao brojčana manjina i izloženi su raznim oblicima pritisaka koje svi mi prepoznajemo kao nastavak političke etničkog čišćenja.

Također, iskreno i bez bilo kakve skrivene namjere, izražavamo svoju ganutost i svoj ponos na sve vas koji ste u zemlje kontinenta Sjeverne Amerike, zapadnog dijela Evrope i Azije stizali doslovno s jednim koferom, a danas pripadate samoj eliti društava u kojima živite. Ovo govori da je naš narod nesalomljivog duha, da ne bježi od rada i žrtve za opće dobro i da može uspjeti bez obzira na sve teškoće kojima je bio izložen.

Ponosni smo na vas, a istodobno svjesni da ste ponekad razočarani i da se osjećate zapostavljenim i napuštenim.

Svjesni smo da smo dužni naše veze produbljivati i nadograđivati na svim mogućim nivoima i da naš odnos mora biti obostran. Na pažnju i ljubav koju od vas primamo dužni smo jednakovrijedno odgovoriti, ali vas također molimo da imate razumijevanja jer se Bošnjaci u Bosni i Hercegovini nalaze pred

ogromnim svakodnevnim izazovima i napadima, pred mnoštvom blokada te su često naši pokušaji da uspostavimo institucionalne odnose sa svojim narodom van zemlje na meti opstrukcija.

Nažalost, nekima nije u interesu da oni koji vole Bosnu i Hercegovinu i koji su joj spremni pomoći na svaki način budu povezani od Australije i Novog Zelanda do Sjeverne Amerike.

Dakle, u središtu svih naših pažnji i briga jeste ono što nikada i po nikakvu cijenu ne smije doći u pitanje – to je naša domovina Bosna i Hercegovina, njezina državnost i suverenost. Bez domovine je naša sudbina da postanemo kao biljke bez korijenja – osušeni, ili kao kuće bez temelja – urušeni.

Mi nemamo druge alternative nego da se udružujemo, i to tražeći najmanji mogući zajednički nazivnik. Svi vi koji ste ostavili svoje srce u Bosni znajte da je naše srce zajedničko i da se zove država Bosna i Hercegovina, da to srce progovara bosanskim jezikom. Činjenica jeste da je naša država i dalje ugrožena, da se naš bosanski jezik u manjem entitetu negira, a da ste i vi građani Bosne i Hercegovine u daljoj dijaspori izloženi procesima koji mogu odvesti u asimilaciju, u gubljenje veza s domovinom i u gubljenje svog bosanskog jezika. No znajte da postoji snažna volja da se stvari pokrenu s mrtve tačke, ali prije toga moramo nadići svoje podjele i zajednički raditi na očuvanju svega onoga što je vazda bilo naše, ono bošnjačko, ono bosansko, ono hercegovačko, ono krajiško, ono sandžačko. U ime ljubavi prema domovini, mi smo dužni jedni drugima pružiti ruku bez obzira na sve naše razlike.

Uskoro se bliže lokalni izbori, a u sredinama poput Srebrenice pitanje je to opstanka našeg naroda. Ali ne samo Srebrenice nego čitavog Podrinja, Hercegovine, Krajine, Srednje Bosne... Uzmaka više nema i znajte da ste upravo vi ti koji ste na prvoj liniji odbrane zavičaja.

I zato je od životne važnosti da se do 1. septembra 2020. registrirate za lokalne izbore u novembru 2020. godine te da pažljivo slijedite upute Komunikacijskog centra za dijasporu, koji je osnovala Bošnjačka zajednica kulture "Preporod".

Odustajanje od glasanja kao minimuma sudjelovanja u političkom životu i demokratskim procesima može imati nesagledive posljedice po sudbinu našeg naroda i naše domovine. U najmanju ruku, to bi značilo da drugima prepuštamo vođenje politike i odlučivanje o našim sudbinama. Odustajanje od politike i demokratije značilo bi odustajanje od Bosne i Hercegovine.

A mi odustati nećemo.

Pritom morate biti svjesni da je nekima stalo da naše razlike produbljuju, da nas udaljuju jedne od drugih, da nas zavađaju, da nas dijele.

Ne pristajemo više na to i vrijeme je da kažemo: Dosta!

Među nama će uvijek biti razlika, i to je dio standarda demokratije i pluralnih društava u kojima živimo, ali vrijeme je da oko temeljnih stvari koji se tiču opstojnosti naše države, našeg bosanskog jezika i našeg identiteta općenito – zauzmemo zajednički i nepodijeljeni stav.

Ili ćemo biti zajedno ili ćemo nestati.

Kažite: dosta našim podjelama, dosta nepovjerenju i nerazumijevanju, dosta šutnji, dosta kukavičluku i oklijevanju, dosta tome da smo, uz sve dušmane koji nam vise za vratom, jedan drugome onaj najgori.

Dugujemo to našem zajedničkom srcu. Onom srcu koje će do Sudnjeg dana stanovati u Bosni i Hercegovini, našoj jednoj domovini.

I znajte, dragi naši, da naše vrijeme tek dolazi.

**KONTAKT KOMUNIKACIJSKOG
CENTRA ZA DIJASPORU
BZK "PREPOROD"**

e-mail: kc.dijaspora@preporod.ba

tel.: **+387 (0) 33 209 054**

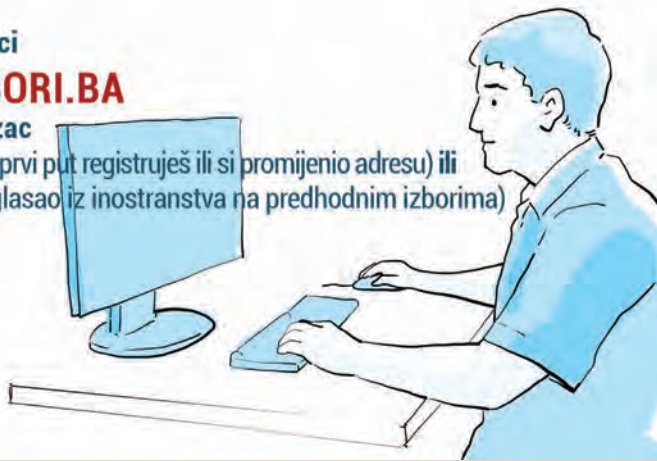
tel.: **+387 (0) 33 209 503**

1 Na stranici

WWW.IZBORI.BA

pronadi obrazac

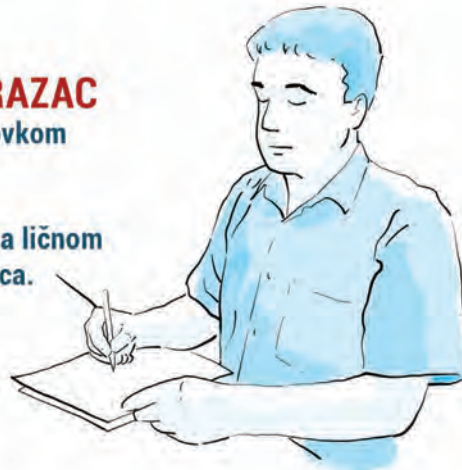
PRP 1 (ako se prvi put registruješ ili si promijenio adresu) ili
PRP2 (ako si glasao iz inostranstva na predhodnim izborima)

2 ISPRINTAJ OBRAZAC

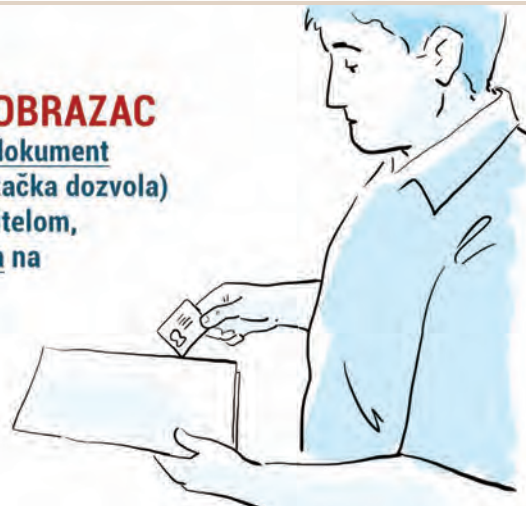
i popuni ga hemijskom olovkom
štampanim slovima.

Obavezno se potpiši kao na ličnom
dokumentu na kraju obrasca.

3 POPUNJENI OBRAZAC

i jedan identifikacioni dokument
(pasoš, lična karta, vozačka dozvola)
skeniraj ili uslikaj mobitelom,
i pošalji do 30. augusta na
prijavapp@izbori.ba

4 GLASAČKI LISTIĆI

stići će na tvoju adresu
za nekoliko dana.

Registracija birača za lokalne izbore 2020.

DIJASPORA U ODLUČNOJ BORBI ZA BOSNU I HERCEGOVINU

Sedmični magazin *Stav* do sada je intenzivno pratio rad naše dijaspore te se i sada uključio da novoosnovanom Komunikacijskom centru za dijasporu pri BZK "Preporod" pomogne u motiviranju naših ljudi da se registriraju za lokalne izbore 2020. godine, koji će se održati u novembru. Tim povodom, naša je želja da izjave daju neki od uvaženih i od samih Bošnjaka prepoznati ugledni članovi zajednice te da otvorimo prostor ne bi li poslali poruke vlastitim članovima u dijaspori da se registriraju za lokalne izbore. Naš cilj bio je da kratko i sažeto pošaljemo ključne poruke našoj dijaspori, ali da damo priliku dijaspori da izrazi svoja očekivanja od domovine. Ovaj izabrani hor patriotskih glasova iz dijaspore, kao apel i poruka, vrijedan je pažnje svih kojima je domovina pri srcu

Dr. Osman ef. Kozlić,
muftija za Zapadnu Evropu

OSTVARIVANJE PRAVA GLASA NA IZBORIMA JE FARZI-AJN ILI POJEDINAČNA OBAVEZA SVAKOG OD NAS

Ovo je treći put u zadnja dva mjeseca kako javno pozivam članove i pripadnike Islamske zajednice Bošnjaka u Zapadnoj Evropi da se registriraju za lokalne izbore. Naravno, to podrazumijeva da pomognu, koliko je u njihovoj moći, svima onima koji mogu i koji žele ostvariti to pravo. Što se vjerskog stajališta tiče, rekao sam da nam je to obaveza, a ne samo pravo koje možemo iskoristiti. Jer, uzmemo li Kur'an, naprimjer, ova časna Božija knjiga često spominje izraz šahid – svjedok, odakle dolazi poznati izraz šehadet ili kelime-i-šehadet, svjedočenje Božije jednoće, Njegovog sveprisustva itd. S druge strane, Kur'an često ovim izrazom skreće pažnju čovjeku (vjernicima prije svega, ali i svima drugima) da jedni drugima trebamo biti svjedoci, da će Allah Uzvišeni biti svjedok i protiv nas ukoliko ne postupimo ispravno. Kur'an izričito poziva svjedoke da posvjedoče kada za to dođe vrijeme, kada budu

pozvani (od strane suda i sl.), ali i to da ne smiju skrivati svoje svjedočenje. Ja to tako gledam sa stanovišta vjere. Ukoliko dozvolimo da zlo pobijedi, da zločinci ostanu nekažnjeni, da negatori genocida nastave s genocidnom politikom, dozvolili smo da zlo trijumfira i postajemo odgovorni, kako na kolektivnoj, tako i na individualnoj razini. Drugim riječima, ali i vjerskim rječnikom kazano, ostvarivanje prava glasa na izborima jeste farzi-ajn ili pojedinačna obaveza svakog od nas.

Od domovine ne očekujemo ništa, domovina treba da očeka od nas više truda i zalaganja. Međutim, od predstavnika naše domovine, od onih kojima narod povjeri emanet, očekujemo jasan plan i strategiju po pitanju njihovog odnosa prema ogromnom potencijalu u našoj dijaspori. Kada naš čovjek u dijaspori osjeti da se zanimamo za njega u kontinuitetu, on će sam doći, nećemo ga morati zvati da dođe i da se uključuje. Očekujemo da će ovaj poziv ljudima da se registričaju i glasaju na predstojećim lokalnim izborima i Bosni i Hercegovini biti svojevrsna prekretnica u našem odnosu prema politici, domovini, dijaspori i svemu onome što podrazumijeva kvalitetan odnos našeg čovjeka prema zemlji koju toliko voli. Više ne smijemo dozvoliti da se našim ljudima obraćamo nekoliko mjeseci prije izbornog procesa u domovini.

S druge strane, našim vrijednim i čestitim Bošnjakinjama i Bošnjacima u dijaspori želimo poručiti da ipak imaju razumijevanja i strpljenja kada je u pitanju domovina. Jer, u njoj, pored lijepih stvari, ima mnogo toga što treba popraviti. To stanje se ne može popraviti jednim našim dolaskom u BiH niti pisanjem statusa po društvenim mrežama i kritiziranjem. To je kontinuiran, dugotrajan i mukotrpan proces u kojem moramo imati strpljenja i razumijevanja za kompleksnost sistema i državnog uređenja u Bosni i Hercegovini. Što se očuvanja identiteta tiče, a to znači vjere, bosanskog jezika, kulture i tradicije, iz domovine očekujemo pomoć i podršku, ali ovu pomoć domovini treba razumijevati i u obrnutom smjeru. Naši vrijedni i čestiti Bošnjaci i Bošnjakinje iz dijaspore mogu veoma ozbiljno pomoći domovini svojim znanjem, radnim iskustvom i radnim navikama, a ne samo u materijalnom smislu, kako mi to, kao i mnogo štošta uostalom, znamo banalizirati. U svakom slučaju, važno je da svi mi preispitamo vlastiti niyet u pogledu na naš odnos prema domovini. Jer, budemo li imali iskrenu namjeru, ni Božija pomoć neće izostati.

Mr. Senaid Kobilica,
glavni imam IZ Bošnjaka u Norveškoj
GRAĐANSKI JE, A BOGAMI
I PATRIOTSKI DA SE
REGISTRIRAMO

Moram kazati da me rastužila vijest da se do 20. jula svega 12 građana BiH u Norveškoj registriralo za novembarske izbore. Mislim da to ne ide. Građanski je, a bogami i patriotski da to uradimo. Uradimo to radi Bosne i Hercegovine! Ne razmišljajmo o političarima i političkim previranjima dok se registričamo. Sjetimo se kako smo to uradili za zadnji popis. Uradimo to opet sada. To je najmanje što možemo učiniti, a može značiti spas za nas i za Bosnu i Hercegovinu. Ne potcjenjujmo sebe i potencijal koji leži u nama, našoj registraciji i našem glasu. Zamolio bih mlade da pomognu starijima oko registracije. Isto tako, naše organizacije ovdje u Norveškoj, savez, klubovi, udruženja, folklorne grupe i Islamska zajednica moraju se svi staviti na raspolaganje i pomoći kome je pomoć potrebna oko registracije.

Klasika se provlači preko 20 godina u našim komunikacijama bez da se nešto konkretno uradilo za dijasporu. Naši bi političari znali i znaju koristiti čuvenu rečenicu bivšeg američkog predsjednika Johna F. Kennedyja: "Ne pitajte šta vaša zemlja može da učini za vas, pitajte šta vi možete da učinite za vašu zemlju." Ne mislim da ovo treba puno koristiti, jer naš narod voli Bosnu i Hercegovinu, dolaze u nju i ulažu u nju. Naša djeca vole Bosnu i Hercegovinu. Put bi morao biti dvo-smjieran. Već godinama govorim da našem narodu ovdje ne treba puno od Bosne i Hercegovine i zvaničnika u njoj. Može izgledati banalno, ali zapravo našem narodu treba samo malo pažnje koja se može pokazati kroz redovne posjete i razgovore uz kahvu s njima. Možda ništa više. Nikada nije postojao niti sada postoji redovan i osmišljen fizički kontakt između naših predstavnika u državi i našeg naroda ovdje. Sve je to bilo onako i uoči izbora, ali i tada urijetko. Kao predstavnik Islamske zajednice Bošnjaka u Norveškoj, smatram da spomenuti redovni i osmišljeni susreti trebaju između ostalog jačati "svjetski", odnosno politički i društveni segment u našem narodu ovdje preko saveza, klubova i udruženja. Kao Bošnjaci, vjerski smo itekako dobro etablirani, afirmirani i priznati. Međutim, nema nas kako treba nigdje u politici. U društvu smo uglavnom prisutni zahvaljujući Islamskoj zajednici i našoj proaktivnoj ulozi. Mislim da bi Bosna i Hercegovina mogla imati velike koristi ukoliko bi ova praksa redovnog i osmišljenog fizičkog kontakta zaživjela.

Šukrija Džidžović,
savjetnik ministrice vanjskih poslova
BiH za dijasporu, dugogodišnji bošnjački
aktivista i urednik sedmičnika "Sabah"
u SAD-u

NAŠE LJUDE U DIJASPORI
SRCE I INTELEKT VUKU
PREMA DOMOVINI

Dijaspora, koja tako ne bi trebala da se zove jer je nasilno raseljena po cijelom svijetu, trebala bi i morala da se registriča za sve izbore koji slijede u domovini Bosni i Hercegovini, da bar malo ublaži rezultate etničkog čišćenja koje i danas traje. Posebno je važno da se za predstojeće lokalne izbore do kraja ovog mjeseca augusta registričaju oni koji su protjerani iz općina na području RS-a, a danas žive u inostranstvu. Njihova registracija i glasanje u novembru će sigurno promijeniti

postojeću ružnu sliku koja nam svakodnevno dolazi putem medija iz gradova u kojim smo prije Agresije na BiH lijepo i sretno živjeli.

Nažalost, most između dijaspori i naše domovine Bosne i Hercegovine je svakim danom sve tanji. Ako već imamo dijasporu čija brojnost premašuje broj stanovnika u BiH, onda bismo morali imati i ministarstvo za dijasporu BiH. Ta bi institucija sigurno uveliko doprinijela kvalitetnijim korištenjem resursa koje u dijaspori već postoje, kao što su znanstveni, ekonomski, turistički pa i politički. Naše ljude u dijaspori srce i intelekt vuku prema domovini BiH, ali mnogobrojne administrativne prepreke, na koje naši ljudi vani nisu navikli, još uvijek otežavaju proces objedinjenja u svim sferama zajedničkog djelovanja. Da nema tih prepreka, koje nije teško otkloniti produktivnim zakonskim regulativama, bilo bi mnogo bolje nama u dijaspori, a i vama u domovini Bosni i Hercegovini.

**Idriz ef. Karaman, glavni imam
IZ Bošnjaka u Švedskoj**

NEIZLAZAK NA IZBORE POSTEPENO JE ODRICANJE OD DOMOVINE

Od kako je Agresija na Bosnu i Hercegovinu zaustavljena, svjedočimo permanentnom nastojanju onih koji su izvršili agresiju na našu domovinu da mirnim putem ostvare ono što im nije pošlo za rukom u ratu. U tome im obilato pomaže narkardno ustrojenje dejtonske Bosne i Hercegovine. Polahko, ali sigurno, uz opstrukcije u Bosni i Hercegovini, nastoji se dijasporu što više odvojiti od domovine, uz to činiti da se sve više razvija obostrani animozitet. Zašto se to čini? Odgovor je vrlo jednostavan. S obzirom na to da ogromnu većinu dijaspori čine Bošnjaci, zadatak je da se upravo Bošnjacima omrzne domovina i da ih se na taj način odvoji od nje. Nažalost, veliki broj Bošnjaka nije toga svjestan, pa i sami tome doprinose. Sve to doprinosi da iz ciklusa u ciklus sve veći broj naših ljudi iz dijaspori apstinira na izborima u BiH, a to za rezultat ima nikakvo ili samo simbolično učešće Bošnjaka u vlasti u bh. entitetu

Republika Srpska. Ne treba zanemariti ni činjenicu da je većina Bošnjaka u dijaspori ostvarila pravo učešća na izborima u svojim zemljama domaćinima, gdje nije potrebno nikakvo registriranje, a glasanje ne predstavlja ništa više do jedne kraće šetnje. Uz to, ima već značajan broj naših ljudi koji ostvaruju i svoje pasivno pravo u izborima i zauzimaju značajna mjesta u organima vlasti. Pa, ipak, mi Bošnjaci ne bismo smjeli upasti u ovu zamku. Neizlazak na izbore je postepeno odricanje od domovine. Mi smo na taj način sve dalje od svojih korijena, od kostiju naših predaka koje su ostale razasute po cijeloj Bosni i Hercegovini. Konačno, na taj način i sebi zatvaramo vrata povratka, makar "po stare dane". Zato apeliramo na sve nas da se u što većem broju registriramo i izađemo na izbore i

na taj način doprinesemo da se glas Bošnjaka snažnije čuje. Da onima koji su se vratili bude lakše, a da i nama, kad odemo u svoje rodne krajeve, ili se skroz vratimo, bude ljepše.

Možda će zvučati patetično, ali ćemo se na kraju, ipak, prisjetiti poznate izreke "da nije vrijeme misliti šta je država uradila za nas, već da razmislimo šta smo mi za nju spremni uraditi". Nisam, međutim, siguran koliko ćemo se dugo moći pozivati na ovu izreku, jer živimo u vremenu u kojem je sve manje ideala, a sve više interesa. Zato će država Bosna i Hercegovina (čitaj, oni koji predstavljaju Bošnjake u njoj) morati više poveriti računa o svojoj dijaspori. Susjedne države su mnogo ispred nas u tome. I da se razumijemo. Ne radi se ovdje ni o kakvim velikim ulaganjima. Našem čovjeku u dijaspori dovoljno je da osjeti da nije zaboravljen, da ga se posjeti, da se organizira koja tribina i on će to znati uzvratiti.

**Dr. Senad ef. Agić, imam džemata
"Sabah", Chicago, SAD**

ODREĆI SE SVOJE ZEMLJE GRIJEH JE PREMA BOGU I ZLOČIN PREMA NAŠIM PRECIMA

Važno je, iznimno je važno da se ne odričemo svoje domovine. Odreći se svoje zemlje je grijeh prema Bogu i zločin prema našim precima, nama samima, našoj djeci i budućim pokoljenjima.

Neka svako promisli o riječima jednog od najvećih američkih predsjednika Abrahama Lincolna: "Metak može ubiti jednog vašeg neprijatelja, ali glasački listić je opasniji od metka, jer može ubiti budućnost vašeg djeteta." Naš dragi Poslanik, a. s., to je isto rekao, samo na jedan drastičniji način: "Ko god ne pokazuje interes prema onom što je interes muslimana, on njima i ne pripada!" Zar jednom svjesnom muslimanu može biti teško za svoju domovinu, koja grca u nepravdi, pokloniti sat vremena i glasati i tako pokazati i muslimanima i nemuslimanima da nam je itekako stalo do naše domovine.

Mi vrlo dobro znamo da su posve skromne mogućnosti naše zemlje da svojoj dijaspori ponudi ono što druge moćne zemlje rutinski nude svojim dijasporalnim zajednicama. Mi smo se već navikli na to da ne dobijemo ni minimum minimuma. Ali, možda još uvijek nije kasno da se vrati povjerenje u pripadanje BiH kod naše mnogobrojne i finansijski stabilne bh. dijasporalne zajednice u Americi, koja obiluje mnoštvom uspješnih pojedinaca. Mi pouzdano znamo da naša djeca ovdje vole Bosnu i Hercegovinu. To se uvijek iznova potvrđuje kada god u okviru mekapske nastave provedemo anketu o tome šta žele da uče u vannastavnim aktivnostima. Uvijek je tu na prvom mjestu BiH, njena historija i geografija. Kako bi lijepo bilo kada bismo od naše zemlje mogli dobijati adekvatan časopis za djecu i omladinu koji bi tretirao pitanja iz historije, kulture, jezika, umjetnosti, turizma...

Rifet Halilović, predsjednik džemata Mainz, Njemačka

NAŠA JE DUŽNOST DA I SADA STANEMO NA BRANIK DOMOVINE

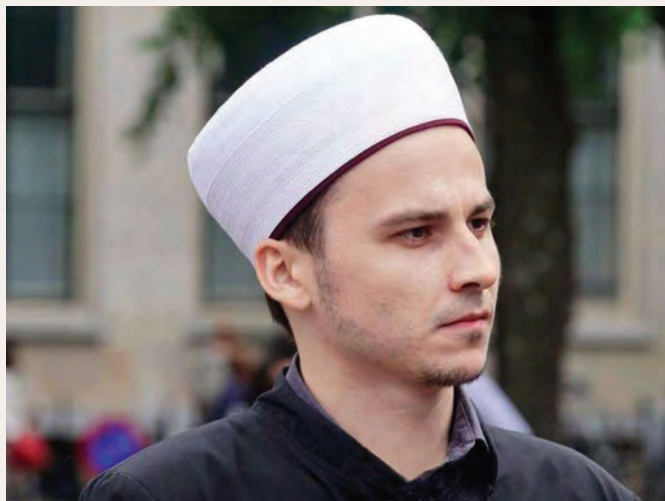
Danas, nakon 25 godina od okončanja Agresije, svjedoci smo jednog drugog vida rata protiv BiH. Iz dana u dan nastoje se oslabiti institucije države, pri čemu se ne biraju način i sredstva u tim nastojanjima. Posebno se u manjem entitetu pokušava život, i ono malo povratnika koji nisu napustili svoj vatan, otežati i time etničkom čišćenju dati jednu drugu dimenziju.

Zapravo, pokušava se završiti ono što se nije uspjelo Agresijom. Bošnjaci, gdje god da se trenutno nalazili, ne smiju ostati nijemi i pasivni. Naša dužnost je da isto onako kako smo se suprotstavili daleko vojno nadmoćnijem agresoru devedesetih godina i sada stanemo na branik domovine. U tome svako ima svoju ulogu. Posebno dijaspora, jer je većina nas protjerana iz manjeg entiteta i naša uloga u odbrani domovine je od neprocjenjivog značaja. Znajući da nam se bliže izbori i da je to prilika da dijaspora bude na visini zadatka, koristim ovu priliku da apeliram na Bošnjake u dijaspori, kao i sve one koji vole BiH, da se angažiraju i ulože maksimalno truda da na ovim izborima pobijedimo tamo gdje pobijediti moramo. To je naš dug prema domovini, emanet šehida koji su svojom krvlju natopili Bosnu. To je dug prema našoj djeci. Uostalom, to nam je i vjerska obaveza. Ne može me niko uvjeriti da voli Bosnu a nema vremena i volje da se odazove pozivu na glasanje. Moj džemat stavlja sve svoje resurse na raspolaganju i bit ćemo, ako Bog da, servis svim ljudima kada su izbori u pitanju. Naš predsjednik rahmetli Izetbegović je nekada govorio: "Velikim Bogom se kunemo da robovi biti nećemo." Ja bih poručio: Velikim Bogom se kunemo da Bosnu ne damo!

Mi smo svjesni stanja u Bosni i odnosa koji vladaju. Znamo da su zbog opstrukcije neprijatelja Bosne institucionalne mogućnosti ograničene. Međutim, mora se naći načina da se veza dijaspore s domovinskim snagama ojača. U dijaspori je veliki potencijal, kako finansijski, tako i intelektualni. Mi u cijelom svijetu imamo intelektualaca raznih profila. Od ministara u vladama preko lokalnih službenika do vlasnika uspješnih kompanija. To je neprocjenjivo blago Bosne. Te ljude treba vezati za Bosnu. Ne smijemo zaboraviti činjenicu da smo mi zadnja generacija Bošnjaka koji su čvrsto vezani za domovinu. Nama treba sistem koji će nas uvezati. Trebaju nam projekti koji će nas okupljati. Za to se trebaju formirati timovi u Bosni koji bi nas redovno posjećivali i održavali vezu s nama. Vjerovatno bismo trebali početi s nekom bazom podataka i statistikom. Tada bismo vidjeli koliko smo jaki i kakav potencijal imamo. Za sada je, nažalost, jedino Islamska zajednica ta koja na neki način održava vezu s dijasporom. Organizirani kroz džemate, nastojimo očuvati svoj vjerski i kulturni identitet. Ako uzmemo u obzir činjenicu da je vrlo mali procenat ljudi koji su aktivni u džematima, onda ćemo shvatiti da je ogromna većina onih za koje postoji opasnost asimilacije u društvu i okruženje u kojem žive. Neka ovo bude apel za odgovorne ljude u Bosni da se pozabave pitanjima i problemima dijaspore. Naša saradnja mora biti obostrana, intenzivnija i na različitim poljima.

Aldin Šahbazović, imam džemata “Selam”, Rotterdam, Holandija

MORAMO URADITI PUNO VIŠE

Procenat izborne izlaznosti u dijaspori je šokantno i zabrinjavajuće nizak, što bi nas trebalo navesti na razmišljanje i preispitivanje svoje moralne i patriotske svijesti. Utoliko više što je domovina Bosna i Hercegovina i dalje u velikoj opasnosti jer oni koji su je rušili devedesetih to rade i danas. Nemojmo dozvoliti da našim neizlaskom na izbore potpomažemo taj gnusni projekt. Možda nekome još uvijek nije u interesu da se pojednostavi procedura registracije birača, ali to nas kao građane i patriote ne smije obeshrabrili i spriječiti da izvršimo registraciju i glasamo. Da bismo uspjeli na tom polju, moramo uraditi puno više od samog plasiranja informacija o načinu prijave jer očito je da to nije dovoljno. Zbog toga bih apelirao na sve naše institucije i organizacije koje djeluju u inostranstvu, a koje su na određen način servis građanima i svojim članovima: ambasade, vjerske zajednice, humanitarne organizacije, kulturna, sportska i ostala udruženja i grupacije, da se dodatno stave na raspolaganje i pruže pomoć onima kojima je pomoć potrebna oko registracije. Uradimo to radi Bosne i Hercegovine, koja je iznad svakog ličnog i partijskog interesa!

Mi, muslimani Bošnjaci, u dijaspori se trudimo da svojim odnosom prema društvu, živeći život muslimana Bošnjaka i dobrom integracijom, pokažemo da smo korisni i poželjni članovi društva u kojem živimo. Mislim da smo u tome uspješni te da Zapad to prepoznaje i cijeni. BiH je naša domovina, tu su nam korijeni. Mi iz dijaspore možda i više nego sami građani u BiH možemo prepoznati stvarno stanje i potrebe u domovini te rasterećenije pristupiti izborima. Svjesni smo da možemo pomoći više državi BiH i građanima naše domovine nego što BiH može pomoći nama, ali od domovine očekujemo da nas ne gleda isključivo kroz ekonomski interes nego da mudrije shvati značaj našeg života i uloge na Zapadu u smislu predstavljanja autentične bošnjačko-muslimanske kulture i tradicije zapadnom društvu kako bi se, u konačnici, i odnos i povjerenje Evrope prema BiH pospješili. Ne zaboravimo činjenicu da su Evropljani ideju multilateralizma prvi put otkrili upravo u dodiru s muslimanima, a bosanski muslimani Bošnjaci su jedini autohtoni evropski muslimani s višestoljetnim iskustvom kulturnog i religijskog pluralizma.

Hafiz Omer Bušatlić, imam Islamskog kulturnog centra “Gazi Husrev-beg” u Klagenfurtu, Austrija

BOSNA MOŽE DA POMOGNE U NAŠEM UMREŽAVANJU

Važnost glasanja na svim pa i ovim izborima je višestruka, a primarno jer sa svojim glasom dajemo priliku onim ljudima za koje vjerujemo da su najsposobniji i da su uz to poštene, da vode našu državu i naše gradove. Posebno je ovo važno u zajednicama gdje su Bošnjaci brojčana manjina.

Bosna može, za sve nas u dijaspori, da nam pomogne u našem umrežavanju. Država ima više resursa i mogućnosti da nam pomogne u tome. Kroz umrežavanje i dobru komunikaciju naših zajednica širom dijaspore država bi pomogla u formiranju organiziranih lokalnih zajednica koje bi u tim okvirima širom dijaspore čuvale svoj državni, narodni i vjerski identitet. U takvim zajednicama nam Bosna može dodatno pomoći, kroz stručne kadrove, na edukaciji o državnom, narodnom i vjerskom identitetu.

Hamid Begović, potpredsjednik BKIC Odense i član odbora građevinske grupe u 3F, jednog od najjačih sindikata u Danskoj

NAJVAŽNIJE JE DA UČESTVUJETE

Nije dovoljno nadati se boljoj budućnosti, svako mora preuzeti svoj dio odgovornosti. Pravo i građansku dužnost da iziđu na izbore neki ipak propuste. Glasanje je naša mogućnost i naše

demokratsko pravo da utječete na stanje u našoj domovini. Ako želite da utječete na budućnost bosanskohercegovačkih gradova, morate glasati! U demokratiji zastupnici koji su odabrani upravljaju državom i općinom. Naravno, sami odlučujete kojoj političkoj partiji i kojim kandidatima želite dati svoj glas. Najvažnije je da učestvujete!

Naša domovina Bosna i Hercegovina, odnosno vlasti u našoj domovini moraju shvatiti važnost dijaspori i njenog kapaciteta. Uzimajući u obzir ogromna investiranja naših ljudi i ogromno slanje novca u našu domovinu, očekujemo od vlasti u BiH veću saradnju s dijasporom. Kad kažem saradnju, smatram da država mora pomoći našim privrednicima koji žele ulagati novac u domovinu. Zatim redovan obilazak naših ljudi diljem svijeta, odnosno pokazati veće interesiranje za naše ljude koji žive izvan domovine. Organiziranje raznih konferencija kroz koje bi se uspostavila bolja komunikacija s vlastima u BiH. Također, treba uspostaviti bolje diplomatske odnose s državama u kojima žive i rade naši ljudi.

**Izet ef. Čišić, imam džemata
Narpes, Finska**

NEKA NAM NA UMU BUDE EMANET SREBRENICE

Želim da vam ukažem na važnost izlaska na lokalne izbore 2020. godine. Kao imam Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini koja baštini vjeru, kulturu i tradiciju Bošnjaka, dužnost mi je da budem uz Bošnjake i da radim na očuvanju identiteta Bošnjaka i naše domovine. Poražavajuća je činjenica da samo 5 posto Bošnjaka nastanjenih u Finskoj izlazi na izbore. Svjestan sam činjenice da je veliki broj Bošnjaka ovdje došao kako bi osigurao svojoj porodici osnovne uvjete za egzistenciju, međutim, to ne znači da ne treba da brinemo o onima koji nisu to mogli da priušte i koji i danas žive u surovim uvjetima nedostojnim za čovjeka. Naš izlazak na izbore može biti korak ka

boljem, ka prosperitetu, korak ka tome da se i mi jednog dana svi zajedno okupimo u našoj domovini koja će biti po našim mjerilima uvjetna za život. Neka nam na umu bude emanet Srebrenice, Prijedora, Banje Luke, Kotor-Varoši, Prnjavora, Vlasenice i drugih gradova gdje Bošnjaci trebaju nas i našu pomoć u svakom pogledu. Izađimo na izbore i izaberimo najbolje za našu domovinu i nas, one koji će brinuti o životu i budućnosti svakog čovjeka.

Od naše domovine očekujem da osigura barem godišnji obilazak prostora gdje su nastanjeni naši Bošnjaci te tim putem provede svojevrsnu edukaciju o našoj historiji, jeziku i tradiciji. Da putem medija predstavi Bošnjake našeg prostora. Očekujemo da nas se sjetite i kada ništa zauzvrat ne treba da damo. Poražavajući je podatak da skoro niti jedno dijete bosanski jezik ne govori ispravno. Bilo bi jako korisno kada bi se odštampao udžbenik bosanskog jezika, olakšan za djecu dijaspori te se na taj način predstavile i historijske činjenice koje kroz učenje jezika djeca mogu da upoznaju. Od naše države ne očekujemo mnogo osim sitnih gesti koje bi nam olakšale da budemo Bošnjaci u dijaspori.

**Abdulah ef. Polovina, imam u džematu
Bosniaks Educational and Cultural
Organization u Portlandu, OR i glavni
imam medžlisa 1 - Zapad, SAD**

REGISTRIRATI SE ZA NAS JE NAJVEĆI PATRIOTIZAM U OVOM TRENUTKU

Za nas u dijaspori je od iznimne važnosti da se registramo za izbore, a onda, ako Bog da, i izvršimo građansku, domovinsku, pa i patriotsku dužnost glasanja. Registrirati se za izbore u domovini Bosni i Hercegovini za nas je najveći patriotizam

u ovom trenutku. Sva naša okupljanja na sijelima i u drugim prilikama kada komentiramo stanje u našoj domovini su "isprazna" i nemaju snagu ako ne pokažemo taj patriotizam i konkretan korak da budemo dio popravljivanja stanja da se registriamo za izbore. Ako to ne uradimo, onda je doista pitanje kakve smo mi patriote i kakav je naš patriotizam.

Konkretnija akcija naših nadležnih u domovini se podugo čeka. Mi vani smo zainteresirani da se ima ministarstvo za dijasporu ili, u najmanju ruku, neki odsjek ili dio Vlade Bosne i Hercegovine koji će se konstantno baviti našom dijasporom. A ako to nije zbog ovog ili onog razloga moguće na nivou države riješiti, onda se to treba i mora za bošnjačku dijasporu uraditi u okviru nekog prosvjetnog ili kulturnog društva i zajednice iza koje stoje najvažniji bošnjački faktori u vjeri, politici, ekonomiji, edukaciji i kulturi. Takođe, smatram da se u nekom udarnom periodu kada naši "dijasporci" posjećuju domovinu upriliče i organiziraju dani bošnjačke dijaspore u Sarajevu, a i u ostalim važnim gradovima u domovini. Tu bi, po mom mišljenju, najvažniji dio bio da naši Bošnjaci iz dijaspore imaju priliku da se susretnu s našim istaknutim bošnjačkim, pa i bosansko-orientiranim političkim, vjerskim, ekonomskim, znanstvenim i kulturnim predstavnicima da se razmijene ideje i međusobna očekivanja za dobrobit domovine i njenih građana. A, naravno, s vremena na vrijeme treba neka prigodna delegacija iz domovine da nas posjeti u dijaspori, posebno u momentima kada se vrši registracija za izbore ili neka važna pitanja i akcije koje se tiču jačanja i opstanaka domovine.

Hafiz dr. Benjamin Idriz, imam, Islamische Gemeinde Penzberg e.V. (IGP), Njemačka

NEMOJTE IZNEVJERITI ŠEHIDSKI EMANET

Bošnjaci koji žive na Zapadu znaju važnost lokalnih izbora koji su jedini demokratski put i garant za prosperitet i boljitak grada i građana. Ovo pozitivno iskustvo koje su Bošnjaci

stekli na Zapadu je ujedno i njihov zadatak da daju važnost registraciji lokalnim izborima u BiH i na taj način svoj doprinos razvoju svog grada s kojim je on i duhovno i materijalno povezan. Bošnjacima nove generacije na Zapadu koji potječu iz Srebrenice, Prijedora ili Foče govorim da su njihovi preci, šehidi, koji su dali svoje živote za din i vatan, ostavili njima u emanet te gradove i za to se trebaju osjećati obaveznim da se registriiraju i da glasaju kako ne bi iznevjerili taj šehidski emanet, kako bi vraćali lokalnu upravu u ruke onih koji su za ekonomski i društveni razvoj, za mirni suživot i protiv poricanja genocida.

Domovina i odgovorni u njoj imaju odgovornost prema Bošnjacima u dijaspori jer ona predstavlja most između matice i dijaspore, između Bosne i Zapada. Nova generacija Bošnjaka na Zapadu treba da raste uz ljubav prema domovini, bosanskom jeziku i Islamskoj zajednici. To je trokut na kojem se temelji bošnjački identitet. Da bi to osigurali, Bosna kao matica ima odgovornost prema Bošnjacima na Zapadu da afirmira sve nacionalne i vjerske vrijednosti i da ih institucionalizira kako bi se održao kontinuitet bosanskog i bošnjačkog identiteta.

Hafiz mr. Muriz ef. Mešić, Chicago

BOSANSKA KRV U NAMA I NAŠA VJERA NAS OBAVEZUJU DA MIJENJAMO STANJE

Svi mi koji živimo izvan domovine doprinosimo društvima u kojima živimo; tu privređujemo, plaćamo poreze, gradimo, glasamo i učestvujemo u javnom mnijenju. Drugim riječima kazano, razvijamo ta društva. Ipak, bosanska krv u nama i naša vjera nas obavezuju da mijenjamo stanje i u našem bosanskom društvu i brinemo o svojoj domovini Bosni i Hercegovini bez obzira gdje živjeli. Jedan od direktnih načina da pomognemo bosanskom društvu i državi Bosni i Hercegovini jeste i taj da svojim glasom mijenjamo stvari nabolje.

Domovina nam je dala identitet; ona nas je definirala, dala nam naše mjesto u globalnom svijetu, dala nam jezik bosanski, naš bosanski merhamet i ponos koji pronosimo svijetom. O državi treba stalno brinuti, bez prestanka je čuvati i o njoj misliti; poput domaćina koji je izgradio kuću pa vodi računa ko u nju ulazi i kako se u njoj ponaša. Bosanske planine su naše kosti, bosanska zemlja je naše tkivo, a bosanske rijeke su naša krv; otud ko god napada bosansku zemlju napada naše tijelo. Zato ne treba objašnjavati zbog čega mi moramo voditi brigu o Bosni, jer briga o Bosni je briga o nama samima ma gdje živjeli. Neučestvovanje u izborima znači da smo bosanske planine prepuštali dušmanskim osvajačima, bosansku zemlju tuđim ralicama, a bosanske rijeke i jezera lošim komšijama. Pozivam naš narod bosanski da čuvamo bosansku zemlju na način na koji to vrijeme od nas zahtijeva, olovkom i svojim glasom, jer mi druge domovine nemamo.

Namik Alimajstorović, prvi predsjednik Svjetskog saveza dijaspore BiH (SSDBiH), glavni urednik portala "bhdinfodesk.com", Birmingham, Velika Britanija

RUKA VIŠE ĆE ITEKAKO OLAKŠATI ŽIVOT POVRATNICIMA BOŠNJACIMA

Bez obzira koju političku opciju podržavali, bez obzira na to što svi znamo da je ovo najkompliciraniji proces registracije, svi bh. aktivisti u dijaspori trebaju složno pomoći pri registraciji glasača za predstojeće izbore. Ako želite pomoći domovini, naročito onom njenom manjem entitetu, registrirajte se i glasajte. Na taj način u lokalnim zajednicama dobit će se koja

ruka više koja će itekako olakšati život na terenu povratnicima Bošnjacima.

Ako se želi sačuvati bošnjački identitet, država mora posebnu pažnju obratiti na one najmlađe. Kada kažem najmlađe, onda prije svega mislim na djecu koja pohađaju bosanskohercegovačke dopunske škole. Te škole su bedem njegovanja tradicije i kulture Bosne i Hercegovine. Nažalost, Bosna i Hercegovina u njih ne ulaže ništa, iako je po zakonu dužna finansirati te škole. Ovako su u mnogim slučajevima one prepuštene nestručnim pojedincima, pa čak i porodičnim "klasterima" koji na osnovu tog istog zakona nisu kvalificirani da tu rade. Bivša Jugoslavija je u dijasporu slala najbolje učitelje koji su radili u tim školama i, naravno, snosila njihove troškove.

Adnan ef. Balihodžić, imam u Bosnian Islamic Association "Gazi Husrev-beg", Toronto, Kanada

APEL SVIM ČLANOVIMA NAŠE ISLAMSKJE ZAJEDNICE U KANADI

Upućujem apel svim članovima naše Islamske zajednice u Kanadi, posebice bošnjačkom narodu, državljanima Bosne i Hercegovine, da se registriraju za predstojeće novembarske lokalne izbore u domovini. Tim činom svako od nas iznova potvrđuje svoju pripadnost domovini, održava svoju vezu s njom te osigurava budućnost svojih sunarodnjaka (a vrlo vjerovatno, zbog nepredvidljivosti svjetskih tokova, i sebe i svoje djece) i dolazećih generacija.

Posjedovanjem ličnih dokumenata i državljanstva Bosne i Hercegovine, učestvovanjem u njenom političkom životu i procesima kroz registraciju i izbore, mi zapravo, u okolnostima u

kojima se nalazimo, osiguravamo pravo sebi na državu, a našoj državi na opstanak. Izlišno je isticati od kolikog je značaja ovo, posebice u onim dijelovima naše domovine koji su najviše stradali od genocida i etničkog čišćenja. Mislim da je svaki naš čovjek, živeći u zemljama diljem svijeta, imao priliku shvatiti koliko je neprocjenjivo bitno imati odgovor na pitanje: Odakle ste? Koliko je neizmjereno važno imati se gdje vratiti, za svaki slučaj! Jer, zaista, koliko je danas na svijetu miliona onih koji nemaju ni prvo ni drugo!? Barem za većinu nas napustiti domovinu u ratu nije bila opcija. Ne smije to biti ni u miru, bez obzira na okolnosti i gdje trenutno živimo! Od domovine se nikada ne odustaje!

Od domovine samo očekujemo da nam, isto kao i mati svojoj odrasloj djeci, uvijek ostane širom otvorenih ruku i najradosnija svaki put kad nas vidi. Da joj, u međuvremenu, bude drago ako smo dobro tamo gdje smo, te da joj nema ništa draže nego da joj se svakodnevno javljamo i da smo u kontaktu. S naše strane, mi ćemo nastojati da budemo dobra djeca koja će se uvijek najbolje brinuti o svojoj majci, na njenu sreću i ponos, ako Bog da.

**Almir Mehonić, novinar, publicist,
bošnjački aktivista u Luksemburgu**
**BOŠNJAČKA JE DIJASPORA
LAV KOJI SPAVA**

Iako je bošnjačka emigracija i dijaspora složena i heterogena, zavisno od države u kojoj se nalazi, jedinstveno joj je da se radi o jednom velikom i nedovoljno iskorištenom potencijalu po bosansku državu. Lično vjerujem da je kod Bošnjaka najveći resurs pojedinac, onaj obični Bošnjak i bošnjačka porodica koja danas živi širom svijeta. Skoro pa i da nema gradića, ili većeg mjesta u Evropi, a da tu ne možete naći bošnjačku

porodicu. Taj naš obični Bošnjak, daleko od rodnog praga, iako živi u uređenom i ekonomski stabilnom ambijentu, ipak osjeća nedostatak svoje države i svog državnog identiteta. I zbog toga svako od nas treba da uradi naizgled mali korak – tu registraciju, kako bi svoj glas na lokalnim izborima dao probosanskim snagama. Posebice ovo važi za Bošnjake koji dolaze iz manjeg bosanskohercegovačkog entiteta RS. Taj potencijal i snaga koja leži i spava u bošnjačkoj dijaspori mnogo su značajniji i veća od svog novca i kapitala koji se ulaže i šalje u BiH iz dijaspore. Rahmetli Alija je rekao da “narod koji spava može se probuditi samo udarcima”. Bošnjačka dijaspora je lav koji spava, a bošnjačka inteligencija, probosanske snage u državi i bošnjačka udruženja u dijaspori morat će da iznađu “udarce” koji bi probudili tog lava. Jer, kada bismo danas trebali navesti neku stvar po kojoj smo bolji i jači nego devedesetih godina, prije početka Agresije na BiH, nesumnjivo bi to bila naša dijaspora. Ona se u toku ovih 30 godina konstituirala, konsolidirala i ustabilila. Sada je bitno iznaći mehanizme kako je uvezati i pokrenuti.

Danas je bošnjačka emigracija ključna prednost i resurs bošnjačke nacionalne politike i države. Nažalost, nedovoljno prepoznat i inkorporiran u državnu i nacionalnu politiku. Lično mislim da bi najjače probosanske stranke i institucije morale imati zagwarantirana potpredsjednička mjesta za ljude iz dijaspore, da ne govorimo o odborima i ograncima koji danas uopće ne postoje u dijaspori. Ono što nedostaje bošnjačkoj emigraciji jeste neka vrsta institucionalnog povezivanja i ukрупnjavanja. U ovom momentu ne postoji neka vrsta centralnog registra koji bi imao i približno podatke o broju Bošnjaka u emigraciji ili makar broju organizacija i udruženja koja djeluju. Smatram to nedopustivim odnosom, prije svega države i probosanskih snaga u državi, jer te se organizacije mogu uvezati i usmjeriti da rade na promociji Bosne i na njenom očuvanju. Oni su jedna vrsta konzulata Bosne i nedopustivo je da država, političke i nacionalne institucije ne znaju za njih i nemaju nikakve kontakte s njima. Tu je organizacijski najdalje otišla Islamska zajednica preko svoje mreže džemata, ali to je nedovoljno jer to nije sveobuhvatni segment bošnjačke dijaspore. Ovo što trenutno radi BZK “Preporod” s pokretanjem Komunikacijskog centra za dijasporu za svaku je pohvalu i podršku. Zatim, pitanje maternjeg jezika jeste centralno nacionalno identitetsko pitanje u dijaspori. Maternji jezik je prošlost i budućnost jednog naroda. Narod bez maternjeg jezika se nema čega sjećati niti ima kuda u budućnost ići. Zato prioritet svih bošnjačkih udruženja u dijaspori, nacionalnih, ali i vjerskih, treba da bude očuvanje i afirmacija bosanskog jezika, organiziranje časova bosanskog jezika, organiziranje književnih promocija naših pisaca, prezentacija knjiga, formiranje nacionalnih biblioteka. U ovom poslu neophodna je podrška iz matice, odnosno potrebna je strategija i plan.

**Emir Ramić, direktor Instituta za
istraživanje genocida, Kanada**

**UKIDANJE REZULTATA
AGRESIJE I GENOCIDA NIJE
MOGUĆE BEZ DIJASPORE**

Ako dijaspora želi da kreira budućnost BiH, mora se registri-
rati i glasati. Neregistriranje i neglasanje na lokalnim izborima
u BiH oduzima pravo dijaspori da bilo šta priča o budućnosti

BiH. Zar ćemo to dozvoliti? Zar se uopće smijemo odreći prava da kreiramo budućnost naše domovine? Zar ćemo dozvoliti da se ne čuje glas dijaspore u našoj domovini u velikoj borbi za istinu o zločinima protiv BiH i pravdi za žrtve tog zločina? Zar možemo dopustiti da našu državu vode oni koje uopće ne interesira budućnost države, već vlastita budućnost. I na kraju, zar ćemo dozvoliti da se ne čuje glas onih koji su nasilu protjerani. Ukidanje rezultata agresije i genocida nije moguće bez aktivnog učešća dijaspore, a jedini put aktivnog učešća dijaspore jeste registracija i glasanje na izborima.

Nažalost, matica još nije prepoznala potencijal dijaspore. Mladi akademski kadar u dijaspori, vrlo uspješni poslovni ljudi, istaknuti istraživači, cijenjeni umjetnici u skoro svim poljima društvene djelatnosti, značajni kulturni radnici, sve uspješniji političari u zemljama u kojima žive, sav taj potencijal država BiH ne koristi za promociju svojih vitalnih interesa. Bošnjačka dijaspora bolje ilustrira unutrašnji svijet ideje Bosne i bosanskog duha, preciznije osjeća probleme,

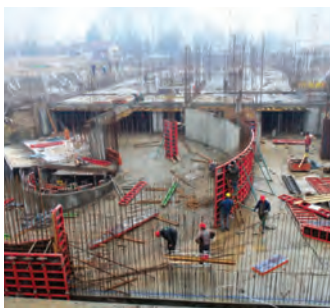
dileme i potrebe matice, brže naslućuje puteve i stranputice matice. Dijaspore je očuvala tradicionalni kontinuitet bosanskog duha, oličenog u humanizmu, toleranciji, solidarnosti, pluralizmu i multilateralizmu. Bošnjačka dijaspora potvrdila je sposobnost, adaptibilnost i moć održavanja tradicionalnog, prihvatanje multietičnosti, neodbacivanje sopstvenog identiteta i kozmopolitsku predispoziciju multikulturalizma. Bošnjačka dijaspora se uspješno integrirala u društva, ali i odbranila od asimilacije. Međutim, dijaspora se osjeća odbačenom, neshvaćenom, usamljenom i suvišnom od svoje matice. Dijaspore zna da uklanjanjem prepreka u matici može svojim idejama, utjecajem, obrazovanjem i kapitalom producirati demokratsku i prosperitetnu državu BiH u koju će se s ponosom vraćati treća ili četvrta generacija izbjeglica. Zato dijaspora insistira da nadležne vlasti pothitno donesu zakon o dijaspori. Taj zakon trebalo bi da bude pripremljen od strane eksperata, uključujući svakako i one iz dijaspore. Stvaranje demokratske, jedinstvene i prosperitetne BiH, u kojoj će svi značajni resursi matice i dijaspore biti usmjereni ka ekonomskom, kulturnom, naučnom i duhovnom prosperitetu države BiH, trebalo bi da budu osnovna ideja ovog zakona. Dijaspori treba pružiti više od uobičajenog. Potpuno je pogrešno što se u svakom pristupu dijaspori u prvi plan ističe – “potrebni ste nam”, a pod tim se uglavnom misli na novac. Tek u novije vrijeme se govori o znanju i iskustvima koje ljudi donose iz dijaspore. Dijasporu, koja se dobrovoljno i snagom svog patriotizma stavila u službu države treba uvjeriti da je dobrodošla matici. Jer od tretmana dijaspore u matici zavisi i pozicija države BiH u svijetu. Svoditi državni odnos s dijasporom na novac i investicije je površno. Ljudi iz dijaspore se moraju osjećati ravnopravnim građanima BiH, a ne kao biznismeni koji su došli da ulože, zarade ili potroše. Institucije i građani BiH ne vide važnost dijaspore. Zaista je nezamislivo da zemlja s tako velikom dijasporom nema konkretan državni organ koji bi se njome bavio. Da bi se ostvarila politička, duhovna, kulturna i ekonomska simbioza dijaspore i matice, potrebno je formirati ministarstvo za dijasporu. Prve akcije ministarstva bi trebale biti popis dijaspore i formiranje stručnih i profesionalnih logističkih i lobističkih timova. Tako bi kontakt s maticom postao organiziran, sistematičan, a ne samo privatni kao do sada. ■

VAŠ PARTNER U GRADNJI

Adresa:
Butmirska cesta bb,
71210 Ilidža

tel: +387 33 777 030
fax: +387 33 777 031
mail: info@velbos.ba
www.velbos.ba

Nevladina organizacija “Glas za Bosnu”

INICIJATIVA VRIJEDNA DIVLJENJA BOSNA SE DANAS BRANI NA IZBORIMA

“Mi Bosnu danas branimo kroz politiku, na izborima. Iako je oružana agresija završila, agresorske ideje još su uvijek žive i mi smo toga svjesni. S druge strane, probosanski blok, da ga tako nazovemo, zakazao je i ne može ponuditi adekvatni odgovor ukoliko nema podršku biračkog tijela. Istovremeno, mi širom Zapadne Evrope i Amerike imamo odlične logističke baze u vidu naših zavičajnih klubova, džemata, kulturnih udruženja i društava za očuvanje tradicije... Uvidjeli smo da je to doista veliki potencijal koji se mora iskoristiti. Ne želeći ni u koga upirati prstom i pozivati ga na odgovornost, mi smo se zapitali zbog čega mi ne bismo iskoristili taj potencijal, ako ga već nisu svjesni oni koji bi možda trebali biti. Tako je počela naša priča”

Piše: **Hamza RIDŽAL**

hamza@stav.ba

Nevladinu organizaciju “Glas Za Bosnu” osnovala je 2015. godine grupa bosanskih patriota okupljena oko Bosanskog kulturnog centra “Kula” u Küsnachtu u Švicarskoj. Primarni cilj osnivanja ove organizacije jeste motiviranje građana Bosne i Hercegovine u dijaspori, bez obzira gdje žive, da se svake dvije godine registriraju i glasaju na izborima u Bosni i Hercegovini. U ovoj organizaciji, čiji aktivisti rade volonterski, bez bilo kakve nadoknade, nastoje svojim djelovanjem jačati političku svijest bosanskohercegovačkih građana. Rad organizacije zasniva se na bazi apsolutne stranačke neutralnosti, a sve što rade – kako rado ističu – čine isključivo iz ljubavi prema domovini Bosni i Hercegovini.

Članovi “Glasa za Bosnu” jesu Ahmed Šarić, Nihad Hrustić, Adnan Jakupović, Amir Sarajlić, Senad Ušanović, Dževad Ibrahimović, Emil Šabović, Zeid Mešić, Enes Mahić i Munib Jakupović.

“Vođeni ljubavlju prema Bosni i Hercegovini, te unutrašnjim porivom da damo naš doprinos domovini, mi smo 2015. godine osnovali organizaciju ‘Glas za Bosnu’. Odlučili smo da kroz ovu nezavisnu, nestranačku nevladinu organizaciju djelujemo u dobru i istini te da podsjećamo i pozivamo sve građane Bosne i Hercegovine da našu domovinu volimo, gradimo i za nju se branimo svako na svoj način, kako najbolje zna i umije. Mi svojim aktivnostima nastojimo spriječiti bilo čije destruktivne i separatističke namjere usmjerene protiv države Bosne i Hercegovine. Pošto veliki broj građana Bosne i Hercegovine živi izvan domovine, veoma je bitno da

naša djelovanja sinhronizirano organiziramo širom svijeta kroz određene projekte. Doprinos domovini želimo dati sljedećim aktivnostima: podsticanje građana da masovnije izađu na lokalne i opće izbore, edukacijom o načinu registracije i njegovanjem nacionalne kulture sjećanja”, ističe u razgovoru za *Stav* predsjednik organizacije Zeid Mešić.

NAŠA JE STRANKA DOMOVINA BOSNA I HERCEGOVINA

Ova inicijativa, smatra Mešić, pionirski je projekt koji ima ogroman potencijal. “Svjetski savez dijaspore BiH radio je na sličnim projektima i prije nas. S te strane, ova inicijativa nije ništa novo. Naprosto, pozivamo ljude da glasaju. ‘Glas za Bosnu’ je drugačiji jer nema apsolutno nikakvih političkih ambicija. Niko od nas u organizaciji ne želi se politički angažirati, biti članovima neke partije ili na nekim

VIDOVI DJELOVANJA "GLASA ZA BOSNU":

- Posjete bh. udruženjima i organizacijama u Švicarskoj (džemati, zavičajni klubovi itd.);
- Promotivni i informativni štandovi na manifestacijama koje organiziraju bh. građani u Švicarskoj;
- Izdavanje informativno-edukativnih publikacija (brošura, pisma itd.);
- Organizacije javnih tribina;
- Publikacije preko socijalnih mreža (*Facebook, Twitter*);
- Režiranje i publiciranje kratkih informativnih klipova (*YouTube*);
- Motiviranje pojedinaca i grupa kroz direktne kontakte i putem telefonskih poziva;
- Slanje elektronske pošte sa svim potrebnim podacima za glasanje;
- Slanje pisama sa svim potrebnim informacijama za glasanje.

listama za izbore. Svjetski Savez dijaspore imao je svog kandidata za člana Predsjedništva iz reda bošnjačkog naroda. Zatim, imali smo inicijativu '1. mart', koja je bila sjajno osmišljena, a onda je Suljagić otišao u DF. Mi smo politički neutralni. Mi smo, dakle, prva organizacija kojoj je temeljni cilj animiranje naših ljudi i podizanje svijesti o bitnosti izbora a da nemamo nikakvih političkih ambicija. Naša stranka je domovina Bosna i Hercegovina. U tome je naša velika prednost", poručuje Mešić.

Na pitanje o razlozima osnivanja jedne takve organizacije Mešić ističe da je to patriotizam. "Vrijeme agresije je završeno. Nema više onog patriotizma iz vremena krize, kad smo svi bili borci za svoju državu u punom našem kapacitetu. Taj simbolički kapital se istopio. Primijetili smo da ljudi sve manje izlaze i na izbore, što uvjerljivo svjedoči o slabljenju te patriotske i državotvorne svijesti. A mi Bosnu danas branimo kroz politiku, na izborima. Iako je oružana agresija završila, agresorske ideje su još uvijek žive i mi smo toga svjesni. S druge strane, probosanski blok, da ga tako nazovemo, zakazao je i ne može ponuditi adekvatni odgovor ukoliko nema podršku biračkog tijela. Istovremeno, mi širom Zapadne Evrope i Amerike imamo odlične logističke baze u vidu naših zavičajnih klubova, džemata, kulturnih udruženja i društava za očuvanje tradicije... Uvidjeli smo da je to doista veliki potencijal koji se mora iskoristiti. Ne želeći ni u koga upirati prstom i pozivati ga na odgovornost, mi smo se zapitali zbog čega mi ne bismo iskoristili taj potencijal, ako ga već nisu svjesni oni koji bi možda trebali

biti. Tako je počela naša priča. Žrtvovali smo svoje vrijeme i finansije kako bismo obilazili ljude, pomagali im u registraciji, a sve s ciljem jačanja naše političke pozicije u BiH", kazuje Zeid.

Takva pozicija dala im je moralni kredibilitet. "Često se dešavalo da neko dođe pričati istu priču, a dočekaju ga komentari tipa: 'Vi samo dođete kad vam nešto treba, kad hoćete glasove...' Nama to niko ne može reći. Nama niti šta treba niti hoćemo glasove. To su ljudi prepoznali. Mi smo osnovani 2015. godine i najaktivniji smo bili pred izbore 2016. godine. Te, 2016. godine broj naših građana koji su glasali u Evropi povećan je za 28 posto, a u samoj Švicarskoj je povećan za 100 posto. Duplo više ljudi je izišlo na te izbore nego na prethodne. I to je egzaktan rezultat našeg djelovanja", ističe Zeid.

GLASANJE NIJE DOVOLJNO KAKO BI SE OČUVALE VEZE

Bosanskohercegovačka dijaspora u Švicarskoj, u kojoj živi 30.000 građana s pravom glasa u BiH, odlično je reagovala na inicijativu. "Glas za Bosnu" obišao je sva mjesta u Švicarskoj u kojima živi veći broj ljudi porijeklom iz BiH koji su organizirani kroz kulturna udruženja, zavičajne klubove i džemate, držeći motivacione govore informativnog i edukativnog karaktera, što je dovelo do duplo veće izlaznosti na izborima 2016. godine. "Na tim druženjima smo shvatili da je naš narod prilično neupućen u procese i procedure neophodne za glasanje. S druge strane, to želim istaknuti, naš je narod izuzetno snalažljiv i inteligentan. Mi

smo 2014. proglašeni u Švicarskoj za najintegrativniji narod s migracijskom pozadinom. To se desilo i u Švedskoj...", poručuje Mešić, ističući da je naš narod prepoznao značaj ove organizacije, pa su dobijali pozive iz Kanade, Amerike, Katara i drugih zemlja kako bi pomogli ljudima da se registriraju i glasaju na izborima.

Ipak, Mešić smatra da samo glasanje nije dovoljno kako bi se očuvala veza između Bosne i dijaspore. "To je poput braka. Nije dovoljno ženi za Bajram pokloniti cvijeće, a onda cijelu godinu ne piti s njom kahvu, ne šetati, ne razgovarati o bitnim stvarima, ne rješavati probleme. Tako je i s našim odnosom prema Bosni. Glasanje je tek jedan od sto segmenata na kojem moramo raditi", ističe on.

Kao jedan od najvećih razloga slabog odziva naše dijaspore na izborima Zeid Mešić prepoznaje kompleksnu proceduru, ali i sam sistem registracije. "Ljudi nerijetko nemaju važeće bosanske dokumente niti imaju vremena da ih izvade jer im treba tri dana da to sve završe, a oni su na godišnjem odmoru. I kad sve te procedure završiš, onda ti valja čekati tri-četiri sata da to sve predaš na šalter. Ima naših ljudi koji onda za inat čekaju, makar čekali deset dana, ali je više onih koji s pravom smatraju da je život prekratak da bi se time bavili. Stoga i ovdje apeliram na naše institucije da se ove procedure olakšaju, da se te stvari rješavaju elektronski. Dalje, zašto ne bismo pravili konzularne dane u našim ambasadama i tako omogućili našim građanima da izvade dokumente u zemljama u kojima borave? Sve su to razlozi koji otežavaju glasanje našoj dijaspori", poručuje Zeid. ■

QUOD LICET DINO, NON LICET AVDIJA

Vijest da je Avdija Kovačević, bivši načelnik Vareša, osuđen na četiri godine i dva mjeseca zatvora zbog zloupotrebe položaja, te da će mu se oduzeti imovinska korist u iznosu višem od 220.000 KM, zanimljiva je po više osnova. Ponajprije zato što bi mogla, ali i morala imati implikacije i na neke druge veće sredine i političare.

U presudi Kovačeviću obrazlaže se da je osuđen zato što je "davao avanse, pozajmice i donacije pravnim i fizičkim licima za koje nije postojala poslovna osnova niti bilo kakav interni akt, zbog čega je često dovodio Općinu Vareš u stanje finansijske nelikvidnosti", uz navođenje kako je Kovačević "samovoljno trošio namjenski donirana sredstava i grantove od viših nivoa vlasti". Na šta i na koga ova "netransparentnost" podsjeća?

Prisjetimo se da je Ured za reviziju institucija u Federaciji Bosne i Hercegovine nedavno objavio izvještaj o finansijskoj reviziji kabineta predsjedavajućeg Skupštine Kantona Sarajevo za 2019. godinu, a što je period u kojem je dužnost predsjedavajućeg obavljao Elmedin Konaković. U izvještaju, između ostalog, piše: "Raspodjela tekućih i kapitalnih transfera neprofitnim organizacijama i udruženjima u okviru Kabineta u iznosu od 490.133 KM nije izvršena transparentno, s obzirom na to da su sredstva dodijeljena bez raspisivanja javnog poziva i primjene kriterija, što nije u skladu sa članom 4. Zakona o budžetima u FBiH, a za najmanje 187.208 KM nisu dostavljeni izvještaji o namjenskom utrošku sredstava." To znači da za skoro 200.000 KM koje je Konaković izdašno dijelio naokolo po vlastitom nahođenju i rezonu ne postoje nikakvi izvještaji, dok je 276.600 KM podijeljeno bez ikakvog javnog poziva, i to u pojedinačnim iznosima koji su se kretali od 365 KM do čak 70.000 KM! Isto je bilo i s tekućim transferima pojedincima koji su, prema revizorima, podijeljeni bez ikakvih kriterija.

Treba li činjenica što su zloupotrebe koje su sudski dokazane Kovačeviću vrlo slične, gotovo identične prirode utvrđenim neregularnostima nekadašnjeg Konakovićevog kabineta zabrinjavati Elmedina Konakovića? Iako je pravda spora, jer Kovačević je tek ovih dana osuđen za djela koja je počinio između 2012. i 2016. godine, ona je ipak dostižna, pa bi se moglo desiti da i Konakovićeve netransparentnost kad-tad dobije i sudski epilog. Konaković je, čini se, svjestan takve mogućnosti jer je, čak i prije nego što je izvještaj o finansijskoj reviziji Kabineta predsjedavajućeg Skupštine Kantona Sarajevo došao u medije, požurio da ga diskreditira te predstavi kao nekakav "politički progon" od viših nivou vlasti, tj. od premijera Federacije Bosne i Hercegovine Fadila Novalića.

S druge strane, Konaković se možda i ne mora brinuti, barem ne još. Budući da i dalje igra svoju ulogu smokvinog lista *frankenštajn-koalicije* i njenih sponzora, ulogu koja treba prikriti suštinsku političku, ideološku, vrijednosnu i etničku manjinsku prirodu te neprirodne koalicije, on je siguran, jer, za razliku od kolege mu Kovačevića, ima daleko veću političku težinu i važnost... Za sada. Uostalom, Konaković se i o pitanju vrućih tema, kakve su CIK, VSTV ili OSA, već odredio i svrstao na stranu srpsko-hrvatskih snaga koje kontroliraju pravosuđe, a kojima također odgovara nebošnjačka *frankenštajn-koalicija* na vlasti u Kantonu Sarajevo, naravno uslijed njihovih vlastitih partikularnih interesa. No, ako otkáže poslušnost političkim sponzorima ili kada jednom izgubi svoju upotrebnu političku vrijednost te krene jezditu prema političkoj anonimnosti, onda možemo očekivati i "djelovanje pravne države". Do tada će, izgleda, važiti stara poslovice koju možemo parafrazirati: Ono što je dozvoljeno Dini nije dopušteno Avdiji.

FINI GRADSKI MALOUMNICI: NAŠA STRANKA I SDP U SLUŽBI HDZ-A

Naša stranka i SDP pokazali su po ko zna koji put da kao politički projekti imaju samo jednu istinsku funkciju i svrhu – sabotazu probošnjačkih, a time i probosanskih interesa. Kao i obično, svoju pravu prirodu iskazuju u odsudnim političkim trenucima usrdno se trudeći sabotirati svaki pozitivni politički pomak, sve ono što bi moglo biti pobjeda za Bosnu i Hercegovinu, ali i za Bošnjake. Ovaj put to rade u Mostaru, čiji građani nakon više od decenije, poslije dugih i mučnih pregovora koje je vodila SDA, konačno imaju priliku glasati na izborima, ukloniti s vlasti HDZ-ovog načelnika te zabiti zadnji kolac u srce vampirskog i zločinačkog projekta “hrvatskog stolnog grada”. U mjesto da se okupe zajedno s drugim probosanskim strankama oko zajedničke platforme slobodnog Mostara, šta to rade Naša stranka i SDP? Potpuno očekivano, barem za one koji nemaju iluzija u vezi s pravom prirodom ovih političkih organizacija, SDP i Naša stranka sabotiraju inicijativu SDA o zajedničkom nastupu probosanskih stranaka na izborima u Mostaru te prave vlastitu suparničku koaliciju. Je li potrebno i spominjati da time samo pomažu HDZ-u? Istom onom HDZ-u čiji neoficijelni

bojovnici pod paravanom “navijača” HŠK “Zrinjski”, naoružani kamenjem, noževima, palicama pa čak, kako pokazuju snimci sigurnosnih kamera, i automatskim naoružanjem, redovno vrše diverzantsko-terorističke upade na lijevu obalu Neretve kako bi demonstriali da je čitav Mostar stvari hrvatski! Ovakvu subverzivnu ulogu Naše stranke i SDP-a prepoznao je i nekadašnji gradonačelnik Mostara Safet Oručević. Revoltiran saboterskim ponašanjem lidera SDP-a i Naše stranke, poručio je da su njihovi lideri Predrag Kojović i Nermin Nikšić ništa drugo već – maloumnici. Oručević je konsterniran što Kojović i Nikšić odbijaju da vide kako “rigidna struja HDZ-a BiH više voli rat nego izgubiti izbore u Mostaru”, te da se zbog toga “sve probosanske stranke moraju ujediniti u Mostaru”. Oručević, koji je uvjeren da će, ako probosanske stranke nastupe udruženo u Mostaru, “gradom vladati bh. načelnik i nikada se više HDZ neće vratiti”, te da će nakon toga Mostar “zauvijek

biti glavni grad Hercegovine, a ne hrvatski stolni grad”, smatra da Kojović i Nikšić svojim otpadništvom od zajedničkog nastupa i probosanske platforme ustvari pokazuju da im je “stranka važnija nego naš grad”. Iako se s ovakvim Oručevićevim ocjenama i kvalifikacijama čojek može samo složiti, ipak je potrebno napraviti i svojevrsnu distinkciju između različitih stepena maloumnosti koje pokazuju lideri Naše stranke i SDP-a. Nermin Nikšić vlastitim odlukama i kadrovskom politikom dodatno je depatriotizirao SDP te od njega napravio običnu političku prikolicu Našoj stranci. U tom je smislu subverzija SDP-a tek subverzija korisnog idiota, sabotaza politički ograničene i nepismene organizacije u osipanju kojeg je mržnja spram SDA, i uopće prema

potvrdila je i potpredsjednica Naše stranke Irma Baralija kada je prije nekoliko mjeseci tvrdila kako “Hrvati argumentirano osjećaju nepravdu zbog Komšića”, tačnije da je Komšić praktično “nametnut” Hrvatima! Baralija je bliskost prohrvatskim narativima pokazala i kada je izjednačila udruženi zločinački poduhvat koji su provodile strukture tzv. Herceg-Bosne s legalnom i legitimnom odbranom od Agresije koju je vodila Armija Republike Bosne i Hercegovine tvrdnjom kako “moramo zaboraviti mitove o čistoći naše borbe i naše akcije. Svi su imali svoje propuste i napravili su ovdje ili ondje na neki način određene probleme”, čime je direktno podržala narativ o tome kako tokom rata nije bilo dobrih i loših, agresora i branitelja te kako je pravedna i čista borba

Armije RBiH za odbranu Bosne i Hercegovine ustvari samo mit!

U suštini, Naša stranka je rješenje političke blokade Mostara od početka vidjela na sličan način kao i HDZ-ovi jastrebovi, u jednoj izbornoj jedinici i jednoj listi, a što bi, u suštini, značilo trajno cementiranje i legaliziranje HDZ-ove kontrole nad Mostarom, i to, da bi sve bilo perverzije, pod parolom “borbe za multikulturu”.

Time bi se, u osnovi, ostvarili svi snovi i zamisli koje HVO i HV nisu mogle izboriti niti silom oružja niti udruženim zločinačkim poduhvatom.

Razloge za ovakvu kontinuiranu sabotazu probosanskih interesa koju provode Naša stranka i SDP možda treba tražiti, pored njihovih specifičnih ideologija, i u tvrdnjama Zlatka Lagumdžije i Stjepana Ključića. Tako je, recimo, Lagumdžija govorio da ima dokaze za postojanje čak trojice agenata obavještajnih službi susjednih država u vrhu SDP-a, a koji djeluju pod kodnim imenom “M-3”, a Ključić je Našu stranku nazvao projektom KOS-a koji služi kako bi se “paralizirao život” u Federaciji Bosne i Hercegovine. Nažalost, konstantna subverzija i sabotaza koju ove dvije stranke ispoljavaju spram probosanskih i bošnjačkih interesa, pogotovo u neutralgičnim političkim tačkama poput Mostara, ovakvim tvrdnjama itekako daju na težini.

vrijednostima koje SDA zastupa, pomutila razum i politički instinkt. To se moglo primijetiti još onda kada su SDP-ovi kadrovi praktično predali Mostar u ruke Ljubi Bešliću, skandalozno tvrdeći da je njima svejedno ko vlada Mostarom, HDZ ili SDA, jer su za njih to “isti nacionalisti”, a dodatno se potvrdilo pristajanjem SDP-a da žrtvuje vlastiti opstanak radi održavanja u životu *frankenštajn-koalicije* u Sarajevu.

S druge strane, Naša stranka i njeni lideri, kako oni službeni, tako i oni iz sjene, od početka odlično znaju šta rade, baš kako su znali kada su svojevremeno kandidirali Borišu Falataru da bi na izborima za člana Predsjedništva BiH sabotirali Komšića, a pomogli Čoviću, što je uostalom primijetio i Oručević. Naša stranka nema bilo kakvu historiju probosanskog djelovanja, čak ni skromnu i nestalnu poput SDP-ove, a to je uočljivo posebno u odnosu spram hrvatskog političkog bloka.

Ovu bliskost HDZ-a i Naše stranke, ma kakve da je prirode, političke, etničke ili ideološke,

Sastavio: M. D.

Nisu se stekli uvjeti za izgradnju spomenika

SPOMENIK (NE)MIRU U SREBRENICI

“Spomenik je trebao da predstavlja simbol mira u Srebrenici, ali je takva ideja kasnije izigrana od strane aktuelnog načelnika, te će se spomenik graditi u samom kružnom toku u gradu, umjesto u parku. Jednim dijelom, to je podvala koja je podržana i od strane OHR-a. Ovaj projekt nema više podršku Bošnjaka jer je očigledno da se njegovom izgradnjom želi skrenuti pažnja s Memorijalnog centra u Potočarima i više od 8.732 žrtve Genocida. Ovdje se jasno zna ko je žrtva, a ko agresor, ko je odgovoran za genocid i mi ćemo se potruditi da tako i ostane”, kaže Alija Tabaković, šef Kluba Bošnjaka u Vijeću naroda RS-a

Piše: Adem MEHMEDOVIĆ

USrebrenici je prije nekoliko dana u centru grada, na kružnom toku ispred robne kuće, počela izgradnja gradske fontane. Prema najavama iz Opštine Srebrenica i prvog čovjeka Opštine Mladena Grujičića, nakon izgradnje fontane bit će postavljen i “spomenik miru”.

Odluka o izgradnji “spomenika miru” usvojena je na sjednici lokalne Skupštine 5. marta 2019. godine na prijedlog načelnika Opštine, a nakon inicijative OHR-a.

Prema odluci Skupštine, “propisuju se uslovi i daje se saglasnost za izgradnju ‘spomenika miru’ kao umjetničke skulpture, koja predstavlja ruke na čijim se dlanovima nalazi Zemljina kugla, na čijem vrhu stoje četvoro djece zagrljenih ruku u krug”.

Inicijativa postavljanja “spomenika miru” bit će provedena na dan 21. septembar – Međunarodni dan mira, a Odluka kaže da: “Umjetnička skulptura iz člana 1. ove odluke visine je 3 m i podiže se u obliku izdignutih podlaktica visine oko 70 cm od postamenta koje prelaze u šake ruku, čiji dlanovi nose Zemljinu kuglu, na čijem vrhu stoje četvoro djece (kao simbol pripadnosti svim narodima koji žive u Bosni i Hercegovini i Republici

“Zašto nije podignut spomenik miru u Auschwitzu, simbolu zločina holokausta, Jasenovcu, simbolu ustaških zločina? Odgovor je jednostavan, jer tamo ‘spomeniku mira’ nije ni mjesto, jer bi takvi spomenici umanjili simboličko značenje događaja koji simboliziraju to mjesto i koji su se stvarno dogodili. Sve dok ne dođe do ispunjenja društvenih, političkih i kulturoloških pretpostavki za mir ne može i ne smije se graditi spomenik ovakvom ‘miru’, a kamoli biti podržan od bilo koga ko drži do Bosne i Bošnjaka”, kaže Faruk Đozić

Srpskoj) zagrljenih ruku u krug. Skulptura se postavlja u kvadar koji je dimenzija 2 m x 2 m x 3 m. Skulptura će se izraditi od mesinga i biće postavljena na betonski postament obložen mesinganim limom.”

Lokacija na kojoj će biti postavljen, na sjednici na kojoj je usvojena odluka, nije određena, ali je najviše riječi bilo o gradskom parku.

Spomenik miru trebao je da bude završen do septembra 2019. godine, ali po svemu sudeći, bit će postavljen do septembra ove godine na već pomenutoj lokaciji ispred robne kuće.

Bošnjački odbornici su na pomenutoj sjednici iz marta 2019. godine načelno (i naivno) podržali odluku o izgradnji “spomenika miru”. Međutim, Bošnjaci u Srebrenici kažu da nisu protiv mira, ali jesu protiv “spomenika miru”, koji očigledno neće biti onakav kako je zamišljeno. Pored toga, mnogi su mišljenja da se nisu stekli uvjeti za izgradnju spomenika.

“Spomenik je trebao da predstavlja simbol mira u Srebrenici, ali je takva ideja kasnije izigrana od strane aktuelnog načelnika, te će se spomenik graditi u samom kružnom toku u gradu, umjesto u parku. Jednim dijelom, to je podvala koja je podržana i od strane OHR-a. Ovaj projekt nema više podršku Bošnjaka jer je očigledno da se njegovom izgradnjom želi skrenuti pažnja s Memorijalnog centra u Potočarima i više od 8.732 žrtve Genocida. Ovdje se jasno zna ko je žrtva, a ko agresor, ko je odgovoran za genocid i mi ćemo se potruditi da tako i ostane”, kaže Alija Tabaković, šef Kluba Bošnjaka u Vijeću naroda RS-a i kandidat za načelnika Opštine Srebrenica na predstojećim izborima. Tabaković kaže da je problematična, između ostalog, lokacija na kojoj će spomenik biti postavljen, iz razloga što je to mjesto s kojeg je “Ratko Mladić 11. jula 1995. godine pozvao na osvetu Turcima poslije bune protiv dahija, nakon čega je počinjen Genocid”.

Tabaković kaže da jednostavno nisu ispunjeni uvjeti za postavljanje spomenika koji bi se zvao “spomenik miru”, jer imamo “izraženo negiranje Genocida, glorificiranje ratnih zločinaca, diskriminaciju bošnjačke djece i povratnika”.

“Sve to imamo u Srebrenici i svjedoci smo tome u proteklim godinama. Mi trebamo pripremati i stvarati preduvjete za pomirenje. Ti preduvjete moraju biti na bazi činjenica koje se ogledaju u tome da se prizna Genocid, da se otkloni diskriminacija u obrazovanju, zapošljavanju, osudi ratnih zločinaca, usvajanje zakona o zabrani negiranja Genocida, prestanak negiranja države BiH i drugo. Tek onda možemo razgovarati o pomirenju radi budućih generacija u Srebrenici i Bosni i Hercegovini. Na takav način bismo imali preduvjete i za fizički spomenik miru koji bismo mi rado prihvatili”, kaže Tabaković.

Faruk Đozić, delegat u Vijeću naroda RS-a, kaže da “Bošnjaci ni u jednom trenutku nisu protiv mira jer nakon Genocida su se vratili u grad gdje je nad njima on počinjen, ali da jesu protiv ‘spomenika miru’ zato što nisu ispunjeni društveno-politički uvjeti za takav spomenik”.

“Inicijatori ovog ‘spomenika mira’ iz međunarodne organizacije kao da žive u nekoj alternativnoj realnosti u kojoj ne postoji negiranje zločina Genocida nad Bošnjacima od strane kako lokalnih, entitetskih vlasti pa tako i iz susjedne Republike Srbije. U toj alternativnoj realnosti Zakon o zabrani negiranja zločina izgleda postoji i svi ga poštuju, u njoj se poštuje pravo jednog naroda na svoj jezik i svi imaju jednako pravo i šansu za zaposlenje. Da budem jasan, nisam protiv mira, ali jesam protiv izgradnje ‘spomenika mira’, za čiju izgradnju nisu ispunjeni minimalni društveno-politički uvjeti za mir. Izgradnja ovakvog ‘spomenika mira’ nema ništa drugo za cilj nego da skrene pažnju sa Srebrenice kao simbola počinjenog Genocida na apstraktnu i lažnu priču o miru. Zar mi Bošnjaci da ostanemo slijepi na negiranje zločina Genocida, negiranje bosanskog jezika, politiku zapošljavanja u

lokalnim i entitetskim institucijama za rad nekog nametnutog ‘mira’? Zašto nije podignut spomenik miru u Auschwitzu, simbolu zločina holokausta, Jasenovcu, simbolu ustaških zločina? Odgovor je jednostavan, jer tamo ‘spomeniku mira’ nije ni mjesto, jer bi takvi spomenici umanjili simboličko značenje događaja koji simboliziraju to mjesto i koji su se stvarno dogodili. Sve dok ne dođe do ispunjenja društvenih, političkih i kulturoloških pretpostavki za mir ne može i ne smije se graditi spomenik ovakvom ‘miru’, a kamoli biti podržan od bilo koga ko drži do Bosne i Bošnjaka”, kaže Faruk Đozić.

S druge strane, aktuelni načelnik Opštine Srebrenica Mladen Grujičić kaže da je “svako ko je protiv spomenika i protiv mira”.

“Sve procedure su ispoštovane, Skupština je donijela odluku, a samo dva odbornika su bila protiv, i to jedan sa srpske i jedan s bošnjačke strane. Ostali su podržali ideju uz usaglašavanje kako treba da izgleda spomenik da se ne bi eventualno niko osjećao ugroženo. Nismo nikakav natpis stavili na spomenik jer ne želimo da se bavimo da li će biti latinica ili ćirilica, šta će pisati i tako dalje. Tu neće biti nikakvog obilježavanja, iako su mnogi to tumačili kao da će tu biti polaganje cvijeća itd. Ovaj spomenik je za budućnost, ne za prošlost. Mir nema alternativu i svako ko je protiv spomenika on je protiv mira”, poručuje Grujičić.

Izgradnji spomenika miru protivne se i članice udruženja koje okupljaju preživjele žrtve Genocida. OHR-u, koji je inicijator izgradnje spomenika, uputile su pismo u kojem, između ostalog, traže da “OHR donese zakon o zabrani negiranja Genocida”. Očekivati je i reakciju iz OHR-a u narednom periodu, te će biti poznato hoće li uopće biti i postavljen spomenik miru, čija će izgradnja koštati 70 hiljada KM.

Ono što je očigledno jeste da će “spomenik miru” u Srebrenici, ukoliko bude postavljen, postati još jedno mjesto sporenja i, bolje rečeno, “spomenik (ne)miru”. ■

Srpsko-hrvatski mitovi i SDP-ovi ministri

NAJGORA JE DOMAĆA ĐURAĐ

Ono što je zajedničko i Srbima i Hrvatima, te se čini njihovim zajedničkim nepopravljivim doprinosom satanizaciji Bošnjaka muslimana, jeste mitska teza da su svako od njih, za sebe, u različitim historijskim periodima, uključivši i ovaj posljednji, jedina brana od muslimanske prijetnje iz Bosne i Hercegovine. Optužbe za islamizaciju i pokušaj stvaranja "muslimanske državnice usred Evrope" nisu benigne, bez obzira na svu stupidnost hrvatsko-srpskih mitskih konstrukcija. Naime, od 1993. godine naovamo uporedno traju unutarnje sabotaže i subverzivni napadi od samih Bošnjaka – instrumentaliziranih ne bi li iz same bošnjačke utrobe legalizirale srpsko-hrvatske mitove. I to mimo srpske regrutacije raznih *Bazdulja*, koji Bošnjacima dođu kao neka vrsta *Đurađi*, potrošnih medijskih vazala srpske politike

Piše: Filip Mursel BEGOVIĆ

urednik@stav.ba

Posve su nejasni glasovi negodovanja koji su dolazili iz Srbije kao ogorčena kritika ponovnog vraćanja statusa džamije istanbulskoj Aja Sofiji. Zar su zaboravili Srbi vlastitu historiju? Srpski despot Đurađ Branković, drugi sin Vuka Brankovića (uz Lazara jednog od srpskih mitskih heroja Kosovske bitke), bio je vazal sultana Mehmeda Fatih. Svoju je odanost potvrdio slanjem 1.500 srpskih vojnika pod zidine Konstantinopola, kao pomoćne odrede osmanskoj vojsci. I ne samo to, Đurađ je poslao srpske rudare da kopaju tunele ispod bizantijskih fortifikacija. Mogli bismo slobodno reći da su upravo Srbi potkopali Bizant, pa je nejasno zašto se danas bune. Vraćanje statusa džamije Aja Sofije trebala je biti i slava srpskog predsjednika Aleksandra Vučića da je imalo čitao činjenice iz historije vlastitog naroda. Ipak je tu džamiju Srbima njihova borba dala, zar ne?

Čitao je Vučić, zasigurno je čitao, ali ignorira, a prema staroj srpskoj navadi, prema potrebi i laže. Povodom hrvatskog obilježavanje legitimne vojne akcije "Oluja" izjavio je: "Za mene je 'Oluja' najveće etničko čišćenje da tlu Evrope poslije Drugog svjetskog rata. Znam u Aziji nekoliko koje su bile veće, u Africi, u Evropi ne znam."

SRPSKO-HRVATSKI MITOVI

Znamo mi, znaju i presude srpskim vojnicima i paravojnicima koje su izrečene

na Haškom sudu. No i prije Agresije na Bosnu i Hercegovinu i prije Genocida nad Bošnjacima Srbi su provodili etničko čišćenje na vlastitoj teritoriji (i na teritoriji Crne Gore također), tada u sklopu Jugoslavije. Eto, mi ne znamo otkud toliko Bošnjaka porijeklom iz Sandžaka u Turskoj, ali i širom Evrope nakon 1945. godine? Jesu li to bili neki gastarbajteri i avanturisti ili ih je možda tadašnja srpska hegemonistička politika u ruhu komunističke partije očistila s njihovih stoljetnih ognjišta? Prije će biti da Vučić ima neku vrstu problema s matematičkom računicom. Kao sudionik srpske agresije devedesetih, i na Hrvatsku i na Bosnu i Hercegovinu, Vučić logički računa da jedan Srbin vrijedi kao sto muslimana, što proizlazi iz njegove izjave izrečene u Skupštini Srbije 1995. godine: "Vi ubijte jednog Srbina, mi ćemo stotinu muslimana!" Stoga, nas i ne čudi da Vučić ne umije zbrajati i oduzimati. Eto, kada bismo i ignorirali haške presude (što nam naravno ne pada napamet), kada bismo na čas zaboravili i sve one progone, silovanja i masovna ubistva na prostoru današnjeg manjeg entiteta, opet bi Vučić bio posve ukriju. Naime, broj Hrvata i ostalih građana Republike Hrvatske protjeran s prostora koji je okupiran od srpskih pobunjenika jednak je broju Srba koji su krenuli u egzodus tokom "Oluje". Da ne zaboravimo i to da ih je na egzodus potakla upravo

srpska paravlast, a ne izrečena prijetnja hrvatskih vlasti.

Dok su Srbi, zarad vlastitog mita, u kontinuitetu posvađani s historijom i činjenicama, nas čudi hrvatska potreba da imitiraju Srbe i stvaraju vlastite mitove. Jedan od njih jeste svakako "oslobađanje Bihaća", kao jedan od povoda za "Oluju". Iako je višestruko dokazano da to nije i ne može biti tačno, Hrvati već godinama ignoriraju činjenične protuargumente bosanske strane, a svoje su teze masovno koristili i ove godine. Svjesni su činjenica, prate ih, itekako prate, ali svejedno ignoriraju jer stvaraju mitski narativ baš poput Srba. Dok je vrijeme, zaradi sebe i vlastitog nacionalnog zdravlja, bilo bi dobro da odustanu. Jer, prisiljavaju Bošnjake da uzvraćaju vrlo neugodnim činjenicama, poput one da su upravo oni odbranili "hrvatsku Atenu". Od 4 posto popisanih tadašnjih Muslimana tog grada, u odbrani Dubrovnika ukupni broj branitelja čini 40 posto muslimana. Njihova imena postoje, kao što postoje i priče da su neki Dubrovčani zakopavali oružje pred presudne bitke uvjereni da će tenkovi srpsko-crnogorske četničke armade provaliti na Stradun, a da su upravo Bošnjaci bili ti koji su zaustavili presudne napade. Dakle, samo da je u ime toga, Hrvati bi trebali odustati od stvaranja mitova poput onoga da su "oslobodili Bihać". Nekorektni su, nezahvalni su, bezobrazni su.

Hamdija Hadžihasanović legalizira teze o tome da su Bošnjaci htjeli islamsku državu i vojsku

Izdavačka kuća Mustafe Kapidžića "Kult B" "specijalizirala se" za propagandno-političke pamflete protiv Alije Izetbegovića

Mustafa Čengić, autor knjige *Alija Izetbegović – jahač apokalipse ili anđeo mira*

Ono što je zajedničko i Srbima i Hrvatima, te se čini njihovim zajedničkim nepopravljivim doprinosom satanizaciji Bošnjaka muslimana jeste mitska teza da su svako od njih, za sebe, u različitim historijskim periodima, uključivši i ovaj posljednji, jedina brana od muslimanske prijetnje iz Bosne i Hercegovine. Potpuna stupidnost ove teze sastoji se od činjenice da je muslimana iz svih dijelova islamskog svijeta danas dvadeset puta više širom zapadnog svijeta nego što je muslimana u Bosni i Hercegovini. Štaviše, Evropa bi mogla zaključiti da je upravo srpska politika (a dijelom i hrvatska) "zaslužna" za sve te bošnjačke džemate od Austrije do Skandinavije. Da nije Vučić jednog Srbi- na cijenio za glave sto muslimana, nikada ne bi oko 700 hiljada Bošnjaka izbjeglo na teritoriju Evropske unije.

HADŽIHASANOVIĆ "BRANI" BOSNU

Međutim, optužbe za islamizaciju i pokušaj stvaranja "muslimanske državi- ce usred Evrope" nisu benigne, bez obzira na svu stupidnost hrvatsko-srpskih mitskih konstrukcija. Naime, od 1993. godine naovamo uporedno traju unu- tarnje sabotaže i subverzivni napadi od samih Bošnjaka – instrumentaliziranih ne bi li iz same bošnjačke utrobe lega- lizirale srpsko-hrvatske mitove. Mimo srpske regrutacije raznih *Bazdulja*, koji Bošnjacima dođu kao neka vrsta *Durađi*, potrošnih medijskih vazala srpske politi- ke, imamo i pojave poput nedavne obja- ve knjige *Dobrovoljac i prevare* u izdanju Izdavačke kuće "Kult B" iz Sarajeva. Iste one kuće čiji je vlasnik Mustafa Kapidžić, visokopozicionirani službenik nekadašnje

Službe državne bezbednosti Jugoslavije (UDBA). Koliko nam je poznato, Kapidžić je tridesetak godina u Njemačkoj obav- ljao obavještajne i druge poslove za ovu zloglasnu organizaciju. Autor prve knji- ge slične tematike u izdanju Kapidžićeve kuće, pod naslovom *Alija Izetbegović – ja- hač apokalipse ili anđeo mira*, bio je Mustafa Čengić, nekadašnji zamjenik ministra za informiranje u Vladi Jugoslavije. Autor istovjetnog propagandno-političkog pam- fleta u Kapidžićevu nizu jeste Hamdija Hadžihasanović, ministar odbrane (1993) u Vladi Republike Bosne i Hercegovine, na čijem se čelu nalazio Haris Silajdžić. Pršte ovih dana skandalozni naslovi po- put "Spriječio sam Aliju da uvede 'selam' kao službeni pozdrav Armije", "Nisam dao da penzionistu Jovu Divjaka", "Mu- slimović je islamizirao vojsku"..., zatim naslovi "Rasim Delić je spavao dok je pa- dalo Goražde", "Dok je vojska gladovala, milioni maraka su u najlon-kesama stizali u Centralu SDA!"...

Već viđeno. Knjiga je to koja će ne- sumnjivo doživjeti sudbinu one Mustafe Čengića i sudbinu svih drugih knjiga koje su pisane kao pamfletistička kon- strukcija. Ipak, tek da zabilježimo da smo od ministra iz vremena rata očeki- vali da pokaže minimum razumijevanja strategije odbrane od oružane agresije i provedbu te strategije, naspram neprija- teljske političke i vojne strategije. Ono što piše pokazuje da je bio izvan ključnih pitanja odbrane i da ima površan, suviše ličan pristup opterećen neispunjenom ambicijom, licemjerjem i lažima. Da je bio ozbiljan ministar, bio bi egzaktni i u interpretaciji događaja. Kao tadašnji

kadar SDP-a, trebao je uočiti kako Alija Izetbegović nije "sektašio" već je ukazi- vao povjerenje i onima koji su ideološki bili drugačiji. Hamdijino pisanje indi- kator je u kojoj je mjeri bolesna sredina (brlog) u kojoj se kreće pa je ustvari jako dobar odraz onoga što se i dalje proizvodi u tom brlogu. Primjer njegovih laži ipak može koristiti za objašnjenje opravdanosti doktrinarnog stava da od civila niko osim civilnog vrhovnog komandanta ne može odlučivati o oružanoj borbi. Zamislimo samo šta bi od Bošnjaka bilo da su takvi bili nadležni za borbenu upotrebu Armi- je RBiH. Jer kada Hadžihasanović piše o Armiji RBiH, pokazuje da ništa ne zna o njoj osim onoga što je o njoj propagirao ratni zločinac Karadžić – da je islamska vojska. Isto to uz SDP "ministra" i da- lje propagiraju Karadžićevi sljedbenici. "Ministar" je očito i u krizi identiteta jer se nikako nema snage identificirati s vri- jednostima i autoritetima odbrane Bosne i Hercegovine pa naginje na Karadžićev ideološki identitet.

Bez obzira na to što ova knjiga neće imati utjecaj na istinu o karakteru borbe branitelja Bosne i Hercegovine, trebali bi- smo ovakve uratke ocijeniti opasnim upra- vo zato što srpska i hrvatska politika preko njih mogu legalizirati teze da su Bošnjaci i njihovo vojno i političko vodstvo htjeli islamsku državu i vojsku te da su se Srbi i Hrvati morali boriti protiv te opasnosti, iz čega se želi proizvesti da su Bošnjaci krivi za "građanski rat", a da agresije nije ni bilo. Tu srpsko-hrvatsku strategiju prati reha- bilitacija zločinaca. Zato se i konstruiraju mitovi, zato treba s raznom domaćom *Durađi* dobro pripaziti. ■

Eksplorzija u eksplozivnoj regiji

VRUĆA SEDMICA NA MEDITERANU

Piše:
Bojan BUDIMAC
Twitter: @BojanBB

Posjeta Macrona Bonaparte Bejrutu podsjeća na poslovično vraćanje ubice na mjesto zločina. Ne, pritom ne mislim da je Francuska (direktno) umiješana u eventualnu sabotažu – mogućnost koja, uprkos unisonosti glasova o (neporecivoj) nemarnosti, nije definitivno isključena – mislim na Francusku kao, historijski gledano, izvor svih zala političkog sistema u Libanu

Eksplorzija nemaštovitog nadimka “libanski Černobil” i njene posljedice okupirali su, sasvim prirodno, prošlosedmični (globalni) medijski prostor, zasjenjujući druge događaje u području istočnog Mediterana podjednako razorne glede (ne)stabilnosti regije.

No prvo o Libanu. Posjeta Macrona Bonaparte Bejrutu podsjeća na poslovično vraćanje ubice na mjesto zločina. Ne, pritom ne mislim da je Francuska (direktno) umiješana u eventualnu sabotažu – mogućnost koja, uprkos unisonosti glasova o (neporecivoj) nemarnosti, nije definitivno isključena. Mislim na Francusku kao, historijski gledano, izvor svih zala političkog sistema u Libanu i na njenog predsjednika (“hoće biti” Napoleona) koji od svih ljudi na svijetu sada kritizira i ima nove “grand” planove za njihovo prevazilaženje.

FRANCUSKI GRIJEH I SEKTAŠKA DRŽAVA

Sistem modernog sektarizma institucionaliziran je za vrijeme francuskog mandata

(1923–1943). Nacionalni pakt iz 1943. godine ustanovio je sistem sektaške podjele vlasti, a na osnovu posljednjeg zvaničnog popisa stanovništva, provedenog deset godina prije toga, kada su kršćani činili većinu populacije (51 posto) – popis stanovništva je svojevrсна tabu tema u Libanu, jer bi rezultati pokazali svu apsurdnost ključa po kojoj se vlast dijeli. Po ključu iz 1943. godine predsjednik (istovremeno vrhovni komandant vojske) uvijek ima biti katolik, premijer sunijski musliman, a predsjednik parlamenta šiija. Također, zastupnička mjesta u parlamentu distribuirana su po odnosu 6:5 u korist kršćana.

Dvadesetpetogodišnji građanski rat (1975–1990) samo je malo “porematio” tu (ne)ravnotežu – odnos u parlamentu promijenjen je na 50:50, predsjednička funkcija izgubila je nešto na važnosti time što premijer više nije bio odgovoran predsjedniku nego parlamentu, ali sektaška struktura ostala je praktično netaknuta. A upravo ta sektaška struktura garant je tome da su dijelovi libanske političke elite, osim toga

što su čuvari sopstvenih pozicija i samonametni predstavnici konfesija, istovremeno transmisija interesa drugih država, a ne građana Libana, pojednostavljeno – kršćani Francuske, suniti Saudijske Arabije i šiije Irana.

Najbolja ilustracija libanske “nezavisnosti” jeste *de facto* otmica tadašnjeg premijera Saada Haririja u Rijadu novembra 2017. godine, kada ga je saudijski *enfant terrible* (tačniji opis bio bi ubica novinara i disidenata) prijestolonasljednik Mohammad Bin Salman natjerao na ostavku, a Macron Bonaparte ga spašavao. U to vrijeme dugogodišnji žitelj Bejruta Robert Fisk pisao je o uvjerenju Libanaca da je čitav taj spektakl organiziran u cilju obaranja vlade, istiskivanja Hezbollaha iz kabineta i restartiranja građanskog rata.

Šta god da je bio cilj, tada nije uspio, ali teško je oti se utisku da, po sistemu “šok doktrine”, to nije ponovni cilj. U međuvremenu Liban je osiromašio, finansijski sistem se urušio, 70 posto građana je na ivici siromaštva, a nezaposlenost iznosi oko

30 posto. Protesti su otjerali vladu Saada Haririja oktobra prošle godine. Takozvana nezavisna vlada s Hassanom Diabom na čelu, nastala cjenkanjem gorespomenutih političkih elita i podrškom Hezbollaha, nije se pokazala kao vrlo agilna u rješavanju ikakvih problema, a onda je došla pandemija i prošlog utorka eksplozija u luci kao kap koja je prelila čašu.

Koliko čovjek mora biti "zaboravan" da povjeruje da osoba koja nije imala nimalo sluha za vlastiti narod ima sluha i osjećanja za libanski. Uzgred, brutalnost prema "žutim prslucima" temeljno je kažnjena na ne tako davno završenim lokalnim izborima u Francuskoj na kojima je Macronova partija do nogu poražena, pri čemu je "cio politički krajolik okrenut naopako" (*Le Figaro*). Nevjerovatno, ali istinito, 60 hiljada Libanaca su se potpisom na *online* peticiju koja traži od Macrona i Francuske da Liban (ponovo) postane francuska kolonija certificirali kao kompletni politički idioti. Jašući na inače u potpunosti opravdanom nezadovoljstvu, Macron se već postavio kao da mu je Liban djedovina, uvjetujući (prije nego potrebnu) međunarodnu pomoć reformama političkog sistema. Donorska virtualna konferencija, koju je organizirao u nedjelju, 9. augusta, sa skupljenih 250 miliona eura, liči na terapiju aspirinom pacijentu oboljelom od raka.

CARSTVO NERIJEŠENIH "INCIDENATA"

Ne želeći da ulazim u oblast "teorija zavjere" (uvijek treba imati na umu da je to termin lansiran od američke obavještajne agencije u svrhu diskreditiranja onih koji su ih uhvatili u nekom nepočinstvu *in flagrante*), uvijek je dobar razlog za sumnju kada se (u zapadnim medijima) o nekom događaju magnitude poput eksplozije u Bejrutu munjevito postigne konsenzus o uzrocima, prije bilo kakve smislene istrage. Da li se u Bejrutu desio "napad", kako je tragediju u prvij izjavi pozivajući se na vojne izvore nazvao predsjednik SAD-a Trump, ili je to bila nesreća uzrokovana toliko naglašavanom nemarnošću, najvjerovatnije nećemo nikad saznati – ni jedno političko ubistvo u Libanu, bez obzira da

li su u pitanju predsjednici, premijeri, bivši premijeri, članovi parlamenta ili političkih stranaka, nikad nije riješeno.

No, svejedno, pitanje *cui bono* legitimno je bez obzira na to šta je uzrok eksplozije. Kako stvari stoje (ponedjeljak, 10. august), ostavkom vlade Hassana Diaba kao da se ostvaruje predviđanje iz naslova izraelskog *Haaretza* – "Hezbollah će dugo osjećati udarne valove eksplozije u Bejrutu". Drugim riječima, Izrael (poslovični slon u sobi), Francuska, SAD i Saudijska Arabija, zajedno s Međunarodnim monetarnim fondom, bit će glavni dobitnici, ako Liban uspije ispuniti Macronove (muzičke) želje. No, ostaje pitanje je li to moguće. Fiskovo "Započeta libanska revolucija mladih i obrazovanih zasigurno mora sada steći novu snagu da svrgne libanske vladare, da ih privede na odgovornost, da iz olupine francusko stvorene 'republike' izgradi novu i *nekonfesionalnu* modernu državu..." (naglašavanje moje) zvuči suviše optimistično. Konfesionalni "ključevi" svojevrsna su kvaka 22 Libana – uzrok političke nefunkcionalnosti i korupcije, ali istovremeno i ono što omogućava opstanak zemlje. Isto tako, nesporno je da je reforma političkog sistema neophodna.

Za razliku od Francuske, koja uvjetuje svoju (i međunarodnu) pomoć, Turska, koja, po riječima zamjenika turskog predsjednika Fuata Oktaya, ne vidi humanitarnu i razvojnu pomoć kao međunarodno takmičenje, osim što je odmah poslala spasilačke i medicinske ekipe, stavila je na raspolaganje svoje bolnice i zračne ambulante za transport libanskih građana radi liječenja u Turskoj. Oktay je s ministrom inostranih poslova Turske Mevlutom Çavuşoğluom posjetio Bejrut 8. augusta. Tom prilikom ponudio je Libanu da do obnove bejrutske luke, koja čini ogroman dio libanske trgovine, i bez čijeg oporavka nema oporavka ekonomije, koristi turske luke Mersin i Iskenderun na Mediteranu za skladištenje i carinjenje robe. Razlika u pristupu više je nego očigledna i može se uporediti s onom hiperbolom o davanju robe gladnom nasuprot davanju pecaljke i poduke u pecanju.

GRČKI ŠAMAR NJEMAČKOJ KANCELARKI

Bejrutska luka još se pušila kada je prošlog četvrtka Nikos Dendias, ministar inostranih poslova Grčke, s egipatskim ministrom inostranih poslova Samehom Shoukryjem potpisao u Kairu sporazum o grčko-egipatskoj demarkaciji granica na moru i ekskluzivnim ekonomskim zonama (EEZ). Ovim "sporazumom" pokušava se parirati i negirati tursko-libijski sporazum. Usred priprema za tursko-grčke pregovore započete na inicijativu Angele Merkel ovo nije samo provokacija, nego i jasan znak da Grčka nikad nije pristupila tim pregovorima iskreno. Zapravo, kada je Merkelova zamolila predsjednika Recepta Tayyipa Erdoğanu da Turska obustavi seizmička istraživanja na istočnom Mediteranu, što je učinjeno kao gest dobre volje, upozorena je bila da se Grci neće držati datih riječi. Upozorenje se obistinilo i Grčka je prilijepila svojevrsan šamar Merkelovoj.

Nerazumna želja Grčke da na osnovu ostrvca i par stijena udaljenih skoro 600 km od njenog kopna, uz apsurdnu tvrdnju da su oni (inače udaljeni 2 km od turske obale) na neki način dio njene kontinentalne plohe ili da imaju "sopstvenu kontinentalnu plohu", ograniči Tursku na antalijski zaljev, nije samo produkt grčke nezajajljivosti nego je u velikoj mjeri proizvod loženja i napoleonskih ambicija Macrona (uz blago tercijiranje SAD-a).

S druge strane, nerazumna odluka Egipta da se odrekne dijela svoje EEZ produkt je saudijsko-emiratskog loženja zločinca koji vlada Egiptom.

Turska se neće zastrašiti akcijama dviju država (teško je ocijeniti koja je propalija) koje volontiraju da budu pijuni kriminalnih režima (da, i Francusku računam u to). Koliko odmah, na ovu provokaciju odgovoreno je morskim manevrima i nastavkom seizmičkog istraživanja. Da li će to biti dovoljno da se Grci dozovu pameti? Teško.

"Situacija je toliko dugo tako teška u cijeloj regiji da nije potrebno ništa manje od božanske intervencije da se poništi šteta nanesena u proteklim desetljećima", riječi su političkog komentatora *Al Jazzer* Marwana Bishare u tekstu u kojem rezimira prošlu deceniju. ■

Leila Šeta i Emina Ćatić, pobjednice 5. emisije SBF “Start-up Challenge”

NOVI BOSANSKI HALAL-PROIZVOD

Leila se nakon magisterija u Turskoj vratila u Bosnu i Hercegovinu i s Eminom Ćatić pokrenula kompaniju “FooDish” d. o. o., koja se bavi proizvodnjom prirodnog goveđeg i kokošijeg temeljca, spremljenih po tradicionalnoj recepturi uz korištenje visokokvalitetnih namirnica domaćeg porijekla

Piše: Sanadin VOLODER

Iako je bosanskohercegovačka halal-industrija najzastupljenija u mesnom sektoru, očito postoji još praznog prostora za razvijanje novih proizvoda za koje postoji interes na domaćem i regionalnom tržištu.

Takav je uspješan primjer sarajevska firma “FooDish”, koja je put od ideje do realizacije vrlo brzo prošla zahvaljujući Sarajevo Business Forumu i “Start-up Challengeu”, na kojem su pobijedili u martu 2020. godine.

LJUBAV PREMA DOMAĆOJ KUHINJI PRETVORILI U BIZNIS

Ovo je mala priča o velikom uspjehu Leile i Emine, koje je spojila zajednička ljubav prema domaćoj kuhinji i prepoznavanje izazova s kojim se suočava mnogo domaćica.

“Našu ljubav nazvali smo ‘FooDish’, a sve je počelo u maju 2019. godine, kada se susrećem s problemom dojenja, brizi o maloj bebi, sebi i domaćinstvu. Zbrka i haos jedini su termini koji mogu objasniti sve što se u tim trenucima događalo. Pripremanje zdravog kuhanog obroka za porodicu bilo je skoro nedostižno jer je to zahtijevalo mnogo odricanja, vremena i posebno energije, koju kao mlada mama s bebom često nisam mogla naći”, kaže za *Stav* Leila Šeta.

Na drugoj strani Sarajeva Emina je brinula o domaćinstvu uz svoj svakodnevni posao. Ona je ta koja inače pronalazi užitak u svakom okusu i pripremi obroka, tragajući za novim receptima i namirnicama koje će osvježiti kuhinju. Umor i obaveze u jednom su trenutku nadvladale nivo užitka te je kuhanje počelo stvarati dodatni pritisak.

“Drugačiji razlozi generirali su isti problem – svakodnevna nemogućnost kuhanja prirodnog i domaćeg jela. Kada živite u urbanoj sredini, u kojoj je tempo života užurban, teža dostupnost prirodnih namirnica i priprema zdravog kuhanog obroka zahtijevaju mnogo odricanja i vremena koje uglavnom nemamo. Nekad bismo i ono malo što ga ostane željeli iskoristiti za trenutak mira i posvećenost sebi ili porodici”, govori za *Stav* Emina Ćatić.

“FooDish” je priča koja je nastala iz ljubavi, a inspirirala ju je ideja olakšavanja svakodnevice, želja za poboljšanjem kvaliteta obroka i jednostavnijom pripremom zdravog kuhanog jela.

PODRŠKA SBF-A “START-UPIMA”

Često slušamo priče o poteškoćama za pokretanje biznisa u Bosni i Hercegovini i izazovima koji se nalaze na tom putu. Međutim, zahvaljujući projektu BBI banke “Start-up Challenge”, koji se realizira

već dvije godine, mladima je olakšan put od ideje preko pisanja projekta do realizacije, odnosno proizvodnje i tržišta.

“Uspjeti na domaćem tržištu mnogo je lakše jer poznajete ljude, kupce i njihove potrebe. Tržište u Bosni i Hercegovini još nije popunjeno, ima prostora za nove proizvode”, kaže Leila Šeta, jedna od osnivačica “FooDisha”, start-upa koji je osvojio prvo mjesto i vrijedne nagrade u 5. emisiji druge sezone “Start-up Challengea”.

Ideje koje se realiziraju kroz “Start-up Challenge” dobijaju direktnu podršku kroz

SBG i Sarajevo halal sajam, čime su im otvorena vrata regionalnog i svjetskog tržišta, kao i put prema investitorima.

Leila se nakon magisterija u Turskoj vratila u Bosnu i Hercegovinu i s Eminom Čatić pokrenula kompaniju "Foodish" d. o. o., koja se bavi proizvodnjom prirodnog goveđeg i kokošijeg temeljca.

Goveđi i kokošiji temeljci prirodni su domaći proizvodi, spremljeni po tradicionalnoj recepturi uz korištenje visokokvalitetnih namirnica domaćeg porijekla. Samim načinom pripreme, iskuhavanjem kostiju osam sati na "tihoj" vatri, izvlači se maksimalna nutritivna vrijednost iz namirnica te postiže visoka hranjivost uz obilovanje prirodnim proteinima.

Nedavno su okončali proceduru halal-certificiranja, što će im umnogome olakšati put do potrošača koji zahtijevaju halal i zdrave proizvode.

"Naša je poruka mladim ljudima da se ne boje probati realizirati svoju ideju, da budu uporni i strpljivi. Da se informiraju o grantovima i takmičenjima kao što je SBF 'Start-up Business Challenge', jer svaka investicija i mentorstvo daju ogroman vjetar u leđa. Na našem tržištu još uvijek nedostaje inovativnih projekata, a ljudi su spremni podržati ono što je novo i kvalitetno"

"Nakon osnivanja halal-tima unutar firme prošli smo edukaciju te smo svu potrebnu proceduru pokušali ispoštovati u što kraćem roku. Nama je u početku bilo izuzetno bitno da posjedujemo halal-certifikat prije plasiranja proizvoda na tržište, te smo, shodno tome, i pregovarali samo s dobavljačima koji imaju halal-certifikat. To je bila naša početna tačka od koje je sve krenulo", ističu naše sagovornice.

U međuvremenu su naučile da halal-certifikat predstavlja potpunu garanciju kvalitete proizvoda s obzirom na to da cijeli proces proizvodnje i pakovanja mora zadovoljiti najveće standarde.

Na pitanje koliko će im halal-certifikat poboljšati prodaju, odnosno vrijednost brenda, sagovornice opravdano pretpostavljaju da će im ovaj certifikat otvoriti mnoga vrata i svakako poboljšati percepciju jednog novog bosanskohercegovačkog brenda na tržištu.

"Proizvod služi za brzu i olakšanu pripremu zdravih jela za djecu i odrasle te povećava hranjivosti i nutritivnu vrijednost svakog jela. Koristi se kao baza pri pripremi supa, raznih drugih jela te kao prirodan pojačivač okusa. 'Foodish' temeljac ne sadrži sol, šećer i gluten te se može koristiti i kao baza za pripremu kašica za bebe starije od šest mjeseci. U budućnosti planiramo proširiti ponudu prodajom prirodnih gotovih sosova, te plasiranje visokohranjivih prirodnih proizvoda za bebe starije od šest mjeseci", pojašnjava Leila.

Pobjeda u emisiji "Start-up Challenge" dodatna im je motivacija i podrška da svoju ideju pretoče u stvarnost, ali i da lakše dođu do kupaca.

DOMAĆE SIROVINE

"Naš je dodatni cilj da kroz 'Foodish' podržimo privredu Bosne i Hercegovine koristeći domaće sirovine, povrće iz lokalnog uzgoja i kosti koje su sirovine drugog reda za proizvodnju visokohranjivog prirodnog proizvoda", kaže Leila.

S obzirom na to da su ovaj proizvod osmislile dvije žene koje vode računa o kvaliteti ishrane, proizvodi ne sadrže aditive i gluten, zapakirani su u staklenu ambalažu kako bi se sačuvala potpuna prirodnost i kako bi proizvod bio spreman za korištenje u pripremi jela.

Proizvodi su namijenjeni svakom domaćinstvu i svakoj osobi koja na jednostavan način želi sebi i svojim najmilijima osigurati prirodan obrok kod kuće.

S prodajom su krenule krajem jula, a trenutno rade na povećanju prodajnih kanala i mjesta unutar Sarajeva i Bosne i Hercegovine, a njihove proizvode možete naručiti preko web-stranice "foodish.ba" i Facebooka.

Već od sredine augusta ovi proizvodi mogu se direktno kupiti na policama u tri specijalizirane radnje u Sarajevu ("Delikatasa", "Dedina magaza", "Kuća zdrave hrane"), kao i u jednoj radnji u Tuzli ("Orašnica").

"Svakako planiramo i radimo na tome da naši proizvodi budu prisutni u još marketa kako bi bili dostupni kupcima."

Njihov primjer odličan je izvor inspiracije i motivacije za mlade koji imaju ideju i vještine.

"Naša je poruka mladim ljudima da se ne boje probati realizirati svoju ideju, da budu uporni i strpljivi. Da se informiraju o grantovima i takmičenjima kao što je SBF 'Start-up Business Challenge', jer svaka investicija i mentorstvo daju ogroman vjetar u leđa. Na našem tržištu još uvijek nedostaje inovativnih projekata, a ljudi su spremni podržati ono što je novo i kvalitetno", poručuju naše sagovornice. ■

Almir Zalihić,
književnik i izdavač

NAŠA LITERATURA JEDAN JE NEOZBILJAN HOBI

“Glavni igrači” povukli su se na svoje katedre i institute, iza busija i meštarskih stolaca za žiriranje, u duboku ilegalu “naučno-istraživačkih” projekata, te na posvećene stupce honoriranih priloga, tribinske turneje i druge javne nastupe (uz dnevnicu i putne troškove). Ali tu nema ničeg spornog. Naša literatura jedan je neozbiljan hobi – niko ni u najgrotesknijem apsurdu ne pomišlja da se može živjeti od pisanja; autorski honorari su, kad ih ima, minorni, a najčešće na njihov pomen sijeve zlatni zub tugaljivog čekanja na potpis odgovornog lica. Zašto bi književni kritičari bili drukčija sorta

Piše: Filip Mursel BEGOVIĆ
urednik@stav.ba

Književnik Almir Zalihić rođen je 1960. godine u Mostaru. Poezija i proza prevedeni su mu na engleski, njemački, ruski, italijanski, francuski, makedonski, švedski, arapski, slovenački, albanski i turski jezik. Autor je 23 knjige poezije, proze, eseja i antologija. Zastupljen je u bosansko-hercegovačkim, balkanskim i evropskim antologijama i pregledima. Nagrađivan je za književni i urednički rad. Bio je jedan od osnivača i odgovorni urednik časopisa za književnost *Mak*, glavni i odgovorni urednik časopisa za književnost i kulturu *Život*, glavni i odgovorni urednik GIK *Oko*. Uredio je i priredio na stotine knjiga domaćih i stranih autora. Član je Društva pisaca u BiH. Član je društva novinara BiH. Glavni je urednik Izdavačke kuće *Zalihica* iz Sarajeva.

STAV: Vi ste uspjeli u svojoj poeziji i ono trivijalno opjevati uzvišenim stilom. S druge strane, primjetno je da ne bježite od tradicije iako vam je repertoar posve savremen. Ne čini li Vam se da je za mnoge bošnjačke književnike bijeg od vlastitosti bio kontraproduktivan? Da su time izgubili na autentičnosti, da su se pogubili u moru istovjetnih glasova? Primjerice, primjećujemo mnoštvo koje pjeva jednim te istim glasom ili su u nekom epigonskom suodnosu dupe – glava?

ZALIHIC: Ja nisam htio, a ni mogao “bježati ni od vlastitosti ni od stvarnosti”, pritom ne prestajući *buniti* se protiv i jedne i druge: moj je pjesnički izraz rezultat neprestane borbe za samu mogućnost primanja u sebe, apsorpiranja i sublimiranja *sušte nepodnošljivosti i neprihvatljivosti* svijeta i života, takvih kakvi jesu – svjesno sam prihvatio rizik da, pomnožen tim i takvim svijetom i životom, i sam postanem žrtvom rušiteljsko-ništećeg impulsa što tako suvereno vlada zbiljom ove epohe i ovog prostora. Ili, kako je svojevremeno rekao književni kritičar, Almir Zalihić pripada uskom krugu savremenih bošnjačkih pjesnika koji u duhovno-poetičkom smislu dosljedno razvijaju koncept *poezije kritike*,

što znači da se u bespoštednoj refleksiji sučeljava i razračunava s “epohom opitne kataklizme”, u kojoj smo se našli okovani voljom i načinom jednog “visokosofisticiranog barbarizma”: njegova poezija izrasta iz žestine i oporosti *neprihvatanja* tragične sudbine čovjeka i naroda ovog podneblja te, također, i iz iskonske potrebe za *očuvanjem kontinuiteta* Bića što se, poput raspršenog žara, našlo zapretano pod pepelom okrutne historijske stvarnosti.

Postmoderna ravnodušnost toliko se ukorijenila u našu sredinu da je nadjačala i stvarnosnu i ratnu apokalipsu. Čini mi se da su pisci odustali od književnih projekata koji bi pretpostavljali bilo kakav angažman ili akciju, bave se trivijalnošću, poetike grade na izopćenosti, prisilnom ili voljnom odmicanju od domovine kao teme i sudbine. Dakle, u bh. književnosti stvara se poetika nesuprotstavljanja dominantnoj poetizaciji i narativizaciji etnički motiviranih osjećaja ponosa, privrženosti, lojalnosti (ili pak zazoru) prema pojedinim krajevima i narodima. “U našem se logoru / svakodnevno hvalimo / da bolje živimo / nego Oni / u logoru / svom.”

Čovjek je ličnost, individualnost. Ne postoje dva jednaka čovjeka kao što ni dva lista na grani nisu ista. U psihologiji iskaza to znači da, pored zajedničkih crta, svaki čovjek doživljava svijet na svoj način. Opažanje nije mehanički proces, a čovjek fotografski aparat, magnetofon ili ogledalo u kome bi se jednostavno

ogledali spoljašnji događaji. Zato pjesnik opaža posve drukčije, šire, minucioznije, intimnije, a opaženo interpretira raskošnije jer su riječi njegov alat, a jezik njegovo *biće*. Oni koji to spoznaju postanu pisci, ostali su neizbježni surogat kulturnog i javnog života ovog društva. To što je surogat povremeno glasniji od originala govori o mahanama i slabostima naše kulturne stvarnosti.

STAV: Zalihića se uglavnom percipira kao pjesnika, zaslužno naravno. No što je s Vašim proznim opusom, kao da je zapostavljen?

ZALIHIC: Stjecajem okolnosti, manje je vidljiv. Naime, intenzivno radim na nekim rukopisima, a neki završeni čekaju publiciranje. Surova svakodnevna egzistencijalna borba najdirektnije utječe na dinamiku spisateljskog rada, tako da je gotovo nemoguće ostvariti planirano u racionalnim terminima.

STAV: Ne čini li Vam se da su pisci i bošnjačka književnost općenito zapostavljeni?

ZALIHIC: Ako uopštimo i uprostimo stvari, mogli bismo reći da su u postratnom bosanskohercegovačkom kontekstu dominantne dvije – na prvi pogled suprotstavljene – slike o “društvenoj” ulozi pisca i književnosti. S jedne strane, imamo krajnje konzervativno shvatanje pisaca kao (narodnih) mudraca, a same književnosti kao prostora koji služi reprodukciji

Opazanje nije mehanički proces, a čovjek fotografski aparat, magnetofon ili ogledalo u kome bi se jednostavno ogledali spoljašnji događaji. Zato pjesnik opaža posve drukčije, šire, minucioznije, intimnije, a opaženo interpretira raskošnije jer su riječi njegov alat, a jezik njegovo biće. Oni koji to spoznaju postanu pisci, ostali su neizbježni surogat kulturnog i javnog života ovog društva. To što je surogat povremeno glasniji od originala govori o mahanama i slabostima naše kulturne stvarnosti

dominantnih identitetskih obrazaca (etničkih, klasnih, seksualnih, rodnih, kulturnih itd.). S druge strane, postoji i čitav niz različitih varijacija koje pisce predstavljaju kao individualce “iznad političkog”, koji “služe samo književnosti” i koji su u borbi “protiv svih totalitarizama”.

Obje ove slike dobrano su infiltrirane u savremenu bošnjačku književnost, ali to nije primarni razlog njezine zapostavljenosti. Razlozi su dublji i kompleksniji i ne tiču se samo književnosti kao takve. Unutar javne sfere postoji čitav niz tendencija koje bi da utječu na tokove i putanje unutar bošnjačke književnosti. Od onih koji su zagovornici tradicionalističkih dometa do onih koji budućnost bošnjačke književnosti vide u formalnim trendovskim eksperimentima u tekstu, pa do onih koji, između piva i džointa, iznose depresivne, lažne i polulažne lamentacije nad svijetom u kome žive.

Uprkos pokušajima da se stvori jak antagonizam između “tradicionalističkih” i “individualističkih” pozicija, kad se ogole mehanizmi njihovih djelovanja, dolazimo do toga da pisci, načelno, nisu realni činioци u društvenim i političkim odnosima, već su, kroz idealističku predstavu o usamljenim pojedincima koji lebde iznad stvarnosti, stavljeni u povlašćenu komentatorsku poziciju. A i ta komentatorska pozicija dostupna je tek nekolicini.

Važna tačka za razumijevanje pozicije u kojoj se bošnjačka književnost danas nalazi jeste i promišljanje njezinog mjesta u medijima (svejedno da li govorimo o književnoj kritici, specijaliziranim medijima ili TV i radijskim emisijama za književnost, kojih, usput budi rečeno, gotovo da i nema, kulturnim rubrikama u mainstream medijima ili ma kom drugom prostoru) i, opće uzev, javnom diskursu.

STAV: A čiji je zadatak da brine o bošnjačkoj književnosti? Zašto nemamo časopisa, zašto nemamo sistema nagrada, niza književnih edicija, hiljadu zašto..., premalo je odgovora, a još manje aktivizma, zar ne?

ZALIHIC: Književnost je izgubila najveći dio simboličkog kapitala koji je imala do prije četvrt stoljeća i to se jasno vidi u njenom medijskom tretmanu. Standardne lamentacije o smrti književne kritike,

nestanku “pravih vrijednosti” i slično ipak ne drže vodu ili su, u najboljem slučaju, samo dio priče. Recimo, kada saberete književne kritike koje se u BiH objavljuju u različitim medijima, dolazite do prosjeka od dva-tri teksta sedmično, zato je prerano govoriti o smrti književne kritike. Doduše, nesporno je da književna kritika više nema nikakvog utjecaja.

Tretman književnosti i poslova oko nje, pa onda i konfiguracija tog prostora, njezine političke dometa i slično, u krajnjoj liniji, kao i mnogo toga drugog kada je kultura u pitanju, zavisi od politike javnog finansiranja i potpore izdavačima. A ta je politika, nažalost, do sada uvijek išla na ruku povlašćenim igračima. I ne samo to, onda kada je bilo dobre volje i novca da se ulaže u ovu oblast, o tome su odlučivali ljudi mimo struke i praktičnog iskustva u složenim poslovima objavljivanja i plasmana knjiga i časopisa.

Kako te prostore povratiti ili osvojiti, odnosno stvoriti nove, kompleksno je pitanje koje ulazi u domenu teškog posla ponovnog uspostavljanja i širenja područja borbe. U iskušenju sam upotrijebiti svojevrstu “posve istinitu floskulu” da je tom problemu nužno pristupiti sistemski, iako su predispozicije u postojećim agresivno nametnutim okvirima jako mršave. To nipošto ne znači da treba odustati od borbe; čini se da se moja intimna maksima u posljednje vrijeme sve više približava onoj Gramscijevoj o pesimizmu razuma, ali optimizmu volje. U tom svjetlu treba tražiti, iznalaziti i iskušavati stalno nove mikrostrategije i taktike, kretati se sitnim detonacijama kroz mrežu moći, osvajati male slobodne teritorije na književnom i drugim poljima – držati kote dok ide, a onda pokušavati iznova s nečim drugim.

STAV: Koliko je rat obilježio bošnjačku književnost? Primjećuje li se ratni poklič i mržnja?

ZALIHIC: Rat je na razne načine obilježio bošnjačku književnost, a fenomen je upravo u tome da u njoj gotovo nema mržnje i ratnih pokliča. Kažu da smo danas toliko izgubljeni u vremenu da se naši sudari sa stvarnošću mogu porediti s brodom izgubljenim na pučini usred bure;

magla je oko nas, zapljuskuju nas visoki valovi, a obale nigdje na vidiku. Teško je reći u kojoj je mjeri ovo individualni doživljaj, a u kojoj mjeri zaista fenomen vremena u kome živimo. Zamislite sada jednog zbuđenog mornara na brodu koji, dok mu se paluba ljulja pod nogama, čineći ga definitivno nesigurnim, treba da se odluči u kom pravcu da usmjeri brod: ukoliko napravi grešku, krenut će prema dalekoj pučini, nepoznatim morima, a obala će mu ostati zauvijek nedostupna. Pisac danas, suočen s ovakvim dilemama poimanja svijeta, generalno, ima dva izbora, baš kao što postoje i dvije obale: ili će krenuti od apsolutnog poimanja univerzuma, što, naravno, dopušta preplet mogućih igrarija duha, od irealnog do iskonstruiranog do kataloški pobrojanih mogućnosti i vjerovatnoća, nadajući se da će ga to, u nekakvoj zlatnoj mrlji talenta, sreće i znanja dovesti u mirne vode, ili će krenuti pouzdanim putem držeći se realno viđenog i znanog, dakle, imajući na umu isključivo ljude, predmete, prirodu i prirodne pojave, s nadom da će sigurna metoda opservacije znanog pripomoći sigurnosti puta i sretnom stizanju u luku.

Unutar javne sfere postoji čitav niz tendencija koje bi da utječu na tokove i putanje unutar bošnjačke književnosti. Od onih koji su zagovornici tradicionalističkih dometa do onih koji budućnost bošnjačke književnosti vide u formalnim trendovskim eksperimentima u tekstu, pa do onih koji, između piva i džointa, iznose depresivne, lažne i polulažne lamentacije nad svijetom u kome žive

Dakle, je li istina ona “da Bošnjaci slabo ili nikako ne čitaju”?

ZALIHIĆ: Termini *malo i nedovoljno* najprikladniji su odgovor na vaše pitanje.

STAV: Šta je potrebno za oživljavanje izdavaštva u Bosni i Hercegovini? Meni su samo dvije stvari na pameti – državni poticaj i transparentnost mimo koterijskih i namještenih igrica interesnih kulturnih klanova.

ZALIHIĆ: Bježanje iz “institucionalnog” polja kulture, koje podliježe svim surovim kapitalističkim kriterijima, čini mi se, nije dobra strategija. Kao ni bilo koji eskapizam. To je kao da smo odlučili da ostavimo stvari kakve jesu, da ostavimo da se književnost nastavi organizirati na isti način na koji se upravo sada organizira i da pustimo onima koji su na pozicijama moći da rade što hoće, uzimaju para koliko hoće, da konstruiraju kanone i utvrljuju školskim generacijama u glave šta je književnost folkloristikom koja se često opasno približava fašistoizaciji. Možda bismo trebali voditi pozicioni rat, u gramšijevskom smislu – ušančiti se u kulturne rovove širom društva i pametno se boriti za književnost za ljude (a ne za elite, za tržište, za “domaćice” i njihove *Sandre Braun* i drugu literaturu “Konzuma”).

STAV: Vi ste rođeni Mostarac, a pripremali ste sandžačke antologije. Otkud taj interes? Pa vidjeli ste da sam ja krivo procijenio da vam je porijeklo iz Sandžaka... Kao da je potrebno porijeklo za čisto književni interes?

ZALIHIĆ: Moje interesiranje za takozvanu sandžačko-bošnjačku književnost i njezine pisce počelo je prije tridesetak godina. To marginalizirano književno blago stajalo je na rubovima tuđih književnih i općenito kulturnih tradicija i uglavnom je književnokritički i književno-historijski netretirano ili prisvajano. Prisvajano je ono što je svojom vrijednošću daleko odskakalo od najvrednijeg u sredini onih što su prisvajali. No to nije bilo moje primarno interesiranje. Više su me zanimali pisci o kojima se nije pisalo, koji nisu književnokritički tretirani a imali su izvrsne knjige. Nakon objavljivanja triju antologija književnosti Bošnjaka iz Sandžaka, u nekoliko izdanja, ta se slika

STAV: Kako Vi vidite interkulturalnu saradnju srodnih književnosti? Da počnemo od književnosti naroda BiH.

ZALIHIĆ: Na institucionalnom planu ne vidim da se to dešava. Ili nisam dovoljno informiran. Čak nema ni neke posebne saradnje ili komparativnog tretiranja književnosti naroda BiH. Kad je povremeno bude, inicijative su uglavnom s područja Federacije BiH.

STAV: A može li uopće biti kulturne saradnje ako je ona politička u stalnoj prepirci? Odnosno, postoji li mogućnost koju rijetko ko primjećuje – da politička saradnja nije moguća ako joj ne prethodi ona kulturna?

ZALIHIĆ: Slažem se s vama da političkoj saradnji treba prethoditi kulturna. Međutim, s obzirom na to da je bh. društvo još uvijek duboko podijeljeno, iluzorno je očekivati da se to stanje preko noći promijeni. Najveći problem ukupne bosanskohercegovačke društveno-političke apokalipse jeste u činjenici da ideologije koju su proizvele rat u miru postaju puno snažnije i organiziranije, a da će u budućnosti stalno postajati jačima i raditi na većem nivou organiziranosti rastakanja

bosanske državnosti, a samim tim i vezivnih tkiva njezine kulture.

STAV: Vi ste s knjigom prošli čitavu Bosnu, uz to što ste izdavač, bavite se rijetkim zanatom prodaje knjiga. Koliko Srbi i Hrvati čitaju Bošnjake i obrnuto? Ko je koga “pročitao”?

ZALIHIĆ: Generalno, u Bosni i Hercegovini malo se čita. Jedni druge čitaju samo kad je u pitanju provokativna nacioideološka literatura. Nasreću, postoje i oni koji čitaju knjige bosanskih autora bez predrasuda. U tu vrstu pisaca spadaju Sidran, Jergović, Ibrišimović, Karahasan, Brka, Sejranović, Stanišić, Šehić, Hasković.

STAV: Ispričavam se na banaliziranju, ali zaista me zanima Vaše terensko iskustvo.

Najveći problem ukupne bosanskohercegovačke društveno-političke apokalipse jeste u činjenici da ideologije koju su proizvele rat u miru postaju puno snažnije i organiziranije, a da će u budućnosti stalno postajati jačima i raditi na većem nivou organiziranosti rastakanja bosanske državnosti, a samim tim i vezivnih tkiva njezine kulture

bitno promijenila, iako smo još uvijek daleko od poželjnog stanja u tretiranju te književnosti.

STAV: Čuli smo i to da nam nove antologije ne trebaju, da su one već napravljene. Kako je uopće to moguće izreći ako znamo da je književnost u BiH i dalje živa, da je u protjecanju? Eto, ne čini li vam se da je izostanak vrijednosnog sustava, a to antologije jesu, višestruko štetno – s jedne strane nemamo zaokruživanje i homogenizaciju državotvornog kulturnog prostora koji predstavlja književnost naroda BiH, a s druge strane nemamo okupljanje nacionalne književne vrste? Ne dovodimo li se u situaciju da ponovo imamo neki slučaj Maked Dizdara – koji nije imao gdje biti uvršten pa je pristao da jednokratno bude uvršten u hrvatsku književnost?

ZALIHIĆ: Nove antologije i pregledi bošnjačke književnosti su nužnost, između ostalog, i zato što je nepredvidivo u kojoj će dobi pisci publicirati ili napisati svoja najbolja djela. Nužne su i zbog kontinuiranog samjeravanja i vrednovanja u novim okolnostima. Nužne su i kao pokazatelj raznovrsnosti tema i žanrova u savremenoj književnosti. Potrebne su kao korektivni prostor za zaboravljene ili preskočene pisce i njihova djela. Mogao bih nabrojati još desetinu razloga zašto je potrebno raditi nove antologije. Potrebno je što hitnije uraditi i historiju bošnjačke književnosti. Što se tiče pristanaka na uvrštavanje u druge, tuđe književnosti, to u današnje vrijeme spada u domen ličnih, intimnih odluka. Smatram da u budućnosti toga neće biti mimo pišćeve volje.

STAV: Jedan ste od rijetkih književnih kritičara u Bosni i Hercegovini. Štaviše, uspješno ste se okušali i u likovnoj kritici. Zašto je zamrla književna kritika? Ne čini li vam se da kod nas oni rijetki koji je pišu često nisu ni vični književno-kritičkom aparatu?

ZALIHIĆ: Govor o bosanskohercegovačkoj, a samim tim i bošnjačkoj književnoj kritici govori je o njenom nepostojanju. To je nepostojanje suštinsko iako nije apsolutno. Kritičari i dalje postoje, kritike se

i dalje pišu, povremeno štampaju i javno publiciraju iako je prostor za njihovo objavljivanje dodatno sužen i bitno marginaliziran. Kritikom se danas sve rjeđe bave afirmirana imena s dugogodišnjim stažom i ličnim integritetom. Oni su, uglavnom, postali profesori univerziteta ili uposlenici raznih ministarstava, te članovi najrazličitijih žirija za dodjelu književnih nagrada, interni putnici koji u udobnosti osvojene sinakure čekaju penzije jer najželjeniji status jeste: mirovina.

Inventivnost i relevantnost kritičarskog suda je srozana, kritika je postala uslužno-prigodna aktivnost kojoj je cilj obavještanje i advertajzing novih knjiga. Oštra, inventivna i detaljna kritika je potisnuta, a negativna je ukinuta, i to jednako kao: a) stručno rešeto, b) kao podsticaj poetički i društveno važnih polemika, c) kao funkcionalna mreža pojedinačnih reakcija na nove knjige, pokrete i fenomene.

Sam književni život kao sinergija djelovanja različitih nezavisnih faktora: izdavača, pisaca, čitalaca, kritičara i novinara, urednika književno-tribinskih programa, organizatora naučnih i memorijalnih skupova, sajмова knjiga i književnih večeri, posjetilaca, urednika i saradnika listova, časopisa i zbornika..., postao je dosadna i predvidljiva kombinacija događaja, gdje se zna ko će gdje nastupiti, dati svoj prilog ili tekst, šta će reći ili napisati i kome će šta (zauzvrat, kao znak dobre volje ili uspostavljenе saradnje) biti objavljeno itd. Sve to u bitnom smislu demotivira postojanje

objektivne kritike, svodeći sferu stručne recepcije na “pozlatu (ispod)prosečnosti”, ustoličenje i stalno favoriziranje “besprije-kornih” klasika i novoproglašениh kanonskih veličina. Kako je društveni status kulture uopće status omalovaženog segmenta društva, o njegovom se finansijskom krivotoku (sredstvima potrebnim za realizaciju umjetničkih projekata) može reći da je malokrvan i podrobno uvjetovan ideološkom podobnošću, odnosno da je organizam kulture na putu da izumre vegetirajući u nekoj vrsti evolutivne poluforme. Uopće, aktuelnu književnu kritiku koju srećemo po književnoj periodici odlikuju ignorantska kurtoazija (može i obrnuto – kurtoazno neznanje) i oportunitizam. “Glavni igrači” povukli su se na svoje katedre i institute, iza busija i meštarskih stolaca za žiriranje, u duboku ilegalu “naučnoistraživačkih” projekata, te na posvećene stupce honoriranih priloga, tribinske turneje i druge javne nastupe (uz dnevniice i putne troškove). Ali tu nema ničег spornog. Naša literatura je jedan neozbiljan hobi – niko ni u najgrotosknijem apsurdnu ne pomišlja da se može živjeti od pisanja; autorski honorari su, kad ih ima, minorni, a najčešće na njihov pomen sijejne zlatni zub tugaljivog čekanja na potpis odgovornog lica. Zašto bi književni kritičari bili drukčija sorta? Zašto bi književni kritičari bili samo književni kritičari? Potencijalni sukob interesa, nagomilavanje funkcija, uzurpiranje javnog kulturnog prostora – sve je to beznačajno pred činjenicom očajnih socijalnih uvjeta i za izdavače, i za autore, i za kritičare, i pred činjenicom oskudnog potencijala novoiniciranih u književne vode i književni život. Što je i logično – *homo je sapiens* te hrli u mirne vode socijalno isplativih poslova i profesija. Literatura se predugo ogrtala entuzijazmom, a ne pragmatičkom inteligencijom. Kritika bi, zapravo, u svom optimalnom vidu trebala da predstavlja sraslo poštenje, talenat i beskompromisnost. Tek kao takva, ona postaje pouzdan oslonac u kulturi, čija se svaka oblast razvija na temelju unutrašnjih kreativnih antagonizama legitimno različitih kritika. Danas imamo (povremeno) solidne kritike, ali (uglavnom) nemamo pouzdanih kritičara.

STAV: Koji su Vaši književni uzori i koga biste upućeno izdvojili iz tekuće književne produkcije kao vrijednost?

ZALIHIĆ: Prestar sam za uzore, odnosno sve svoje uzore sam davno “odbolovao” (Kami, Mak Dizdar, Kavafi, Ham-sun, Drainac).

Međunarodni uspjesi Dževada Karahasa-na potvrda su kvaliteta naše književnosti. Rado čitam Gudževića, Šarenkapića, Ovčinu, Brku i Topčića. ■

Govor o bosanskohercegovačkoj, a samim tim i bošnjačkoj književnoj kritici govori je o njenom nepostojanju. To je nepostojanje suštinsko iako nije apsolutno. Kritičari i dalje postoje, kritike se i dalje pišu, povremeno štampaju i javno publiciraju iako je prostor za njihovo objavljivanje dodatno sužen i bitno marginaliziran. Kritikom se danas sve rjeđe bave afirmirana imena s dugogodišnjim stažom i ličnim integritetom

Pritisak LGBTI populacije

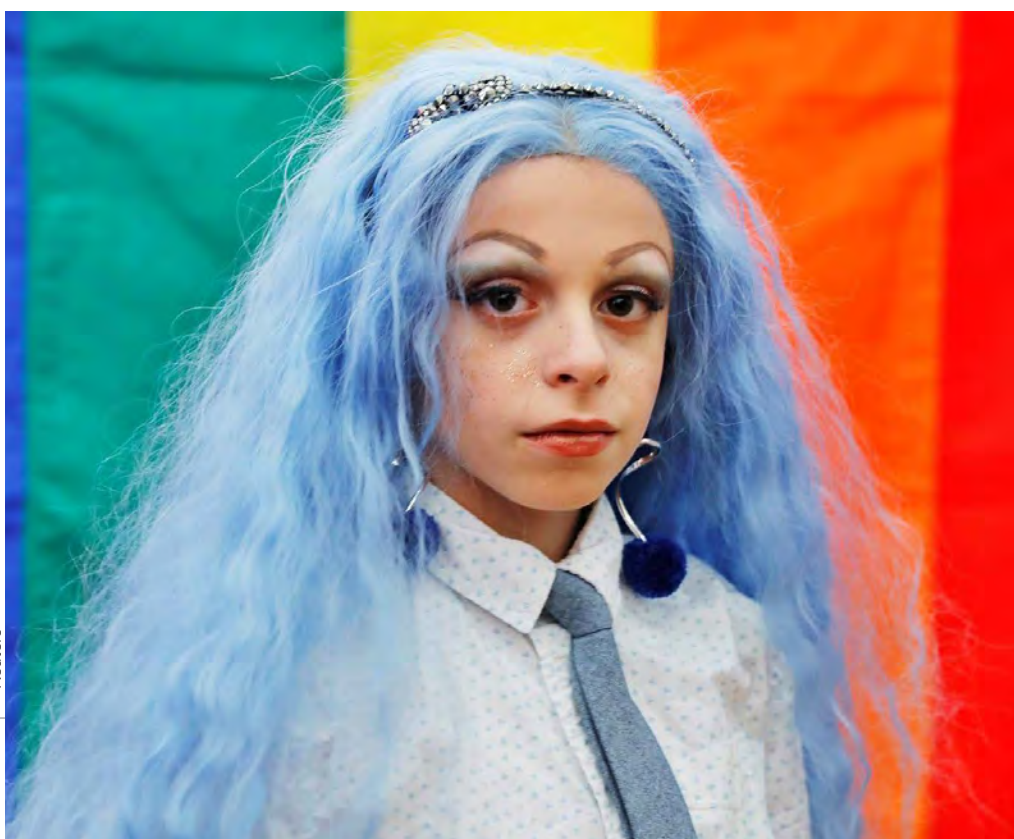
TRANSRODNE OSOBE ŽALE ZBOG SVOJIH ODLUKA

Piše: **Amina ŠEĆEROVIĆ-KAŠLI**
amina@stav.ba

U Engleskoj postoji klinika The Tavistock and Portman NHS, koja tretira razvoj rodnog identiteta i kod djece mlađe od osamnaest godina, a koja dovode u pitanje njihov rodni identitet. U ovoj klinici na pristanak same djece daju im se hormoni, odnosno lijekovi koji, djelujući na mozak, blokiraju pubertet. Blokada puberteta sprečava razvoj spolnih karakteristika. Posljednjih pet godina broj djece koja su se javila u Tavistock kliniku porastao je s 468 na 2.519 godišnje, što je porast za više od 400 posto. Međutim, postoje ozbiljne kritike na rad ove klinike

Do sada smo u *Stavu* više puta pisali o LGBTI populaciji, odnosno o onim temama o kojima se ne govori kada je u pitanju LGBTI. Prvenstveno smo spominjali iskorištavanje djece od strane ove populacije, gdje se preko djece radi LGBTI kampanja, i to izlažući djecu od pet-šest godina koja navodno tvrde da su od svoje druge godine gej ili lezbijke, što je bilo tema kritika i u drugim državama. No te kritike ne dopijevaju u javnost toliko koliko takozvana borba za “prava” ove populacije. Zatim smo spominjali i o nametanju trećeg spola, gdje roditelji novorođenu djecu upisuju kao X spol, tvrdeći da žele da djeca, kada odrastu, sama odluče šta su. Isto tako, govorili smo i o pojavi “drag queen”, gdje djeca starosne dobi od deset godina plešu na paradama ponosa, plešu u gej barovima i slično. Također, pisali smo i o pokušajima da se kroz crtane filmove i igračke dopre do dječijih umova i na taj način normalizira LGBTI populacija.

Reuters

Sve su ovo teme koje iziskuju posebnu pažnju, ali se nažalost o njima govori jako malo. Isto kao što jako teško možemo pročitati nešto o osobama koje su promijenile spol i pokajale se zbog toga. Vjerovatno zato što bi to dalo negativan utjecaj na kampanju za LGBTI prava, ali to što se puno ne piše ili ne govori o tome ne znači i da ne postoji.

ŽELE SE VRATITI IZVORNOM SPOLU

Krajem prošle godine engleski portal *News Sky* objavio je priču o hiljadama transrodnih osoba koje se žele vratiti svom izvornom spolu. *News Sky* kao primjer navodi Charlie Evans, koja je rođena kao žensko, pa je postala muško, a sada želi da se vrati onome što je bila i pri rođenju. Nakon što je javno istupila sa svojom pričom, Evans kaže da su joj se javile mnoge osobe koje su u istoj situaciji kao i ona. Veliki broj među njima jesu mlade osobe do dvadeset godina koje nakon promjene spola sada ne znaju šta da rade i kako da se vrate na "izvorno" stanje. Kao primjer je navela ženu s bradom koja je zagrlila nakon jednog njenog javnog govora i koja joj je rekla da se osjeća poniženo u LGBT zajednici jer je vide kao izdajnika. Upravo je i to bio jedan od razloga za Evans da nešto uradi te je odlučila da pokrene i humanitarnu zajednicu koja će se baviti upravo ovim i sličnim problemima. Jedna od onih koja se među prvima javila Evans jeste i Ruby, koja ima 21 godinu, a koja je sa svojih 13 godina odlučila da želi biti muškarac. Nedugo nakon toga počela je piti hormone, nakon kojih joj je glas postao dublji, počela joj je rasti brada i slično. Prije nego se upoznala s Evans planirala je i operaciju otklanjanja grudi, ali je od toga odustala. "Shvatila sam da nikakva promjena neće pomoći, već da je potrebno da promijenim osjećaje prema samoj sebi", kaže Ruby.

U jednom svom obraćanju Evans govori da današnji sistem za rodno neusklađene osobe kao rješenje vidi jedino hormone i skalpel, odnosno operacije. "Umjesto da prihvati rodnu neusaglašenost, ovaj je sistem prisilio žene i djevojke da se zatvore u kutije, nudeći kao rješenje operaciju. Osjećaj biti djevojčica ili dječak urođeni je osjećaj. Prodali su nam laž da zapravo nismo žene i da će nam hormoni i operacije pomoći da budemo autentično. Ja ako se ne slažem sa spolom tada", kaže Evans, dodajući da su kao ovakve osobe izbačene iz LGBT zajednica te da su kolateralna šteta za veće dobro. Također, ističe da je fraza "rođeni ste u pogrešnom tijelu" postala sveopće prihvaćena, ali da se ustvari mijenjanjem ženskih tijela skalpelom čini ogromno

Gender reassignment treatments for young people to get expert review

NHS England announcement follows legal challenge to prescribing of puberty-delaying drugs

▲ Keira Bell, who has challenged an NHS trust's gender identity treatment policy. Photograph: Sam Tobin/PA

hormone treatments for young people who want to undergo

Tavistock's Experimentation with Puberty Blockers: Scrutinizing the Evidence

Transgender Trend - March 5, 2019 - Health Professionals and Organisations - 24 Comments

Tavistock's Experimentation with Puberty Blockers: Scrutinizing the Evidence

Krajem prošle godine engleski portal "News Sky" objavio je priču o hiljadama transrodnih osoba koje se žele vratiti svom izvornom spolu. "News Sky" kao primjer navodi Charlie Evans, koja je rođena kao žensko, pa je postala muško, a sada želi da se vrati onome što je bila i pri rođenju. Nakon što je javno istupila sa svojom pričom, Evans kaže da su joj se javile mnoge osobe koje su u istoj situaciji kao i ona

kršenje ljudskih prava žena i djevojčica širom svijeta kao i muškaraca.

“To je greška koja se nije trebala dogoditi. Kako da vratim Debbie, onu koja sam bila?”, pita se 61-godišnja Debbie, koja je sa svoje 44 godine operacijom promijenila spol i “postala” muško, a čiju priču prenosi BBC. Punih sedamnaest godina provela je uzimajući hormone radi rasta brade, razvijanja više mišića i slično, a sada se želi vratiti u osobu kakva je bila prije svega toga. Ističe da je shvatila da je tranzicija bila samo pokušaj bijega te način rješavanja seksualnog zlostavljanja koje je pretrpjela kao dijete.

U Engleskoj postoji klinika The Tavistock and Portman NHS, koja tretira razvoj rodnog identiteta i kod djece mlađe od osamnaest godina, a koja dovode u pitanje njihov rodni identitet. U ovoj klinici na pristanak same djece daju im se hormoni, odnosno lijekovi koji djelujući na mozak, blokiraju pubertet. Blokada puberteta sprečava razvoj spolnih karakteristika kao što je rast grudi, menstrualni ciklusi, promjene u glasu i slično. Punoljetni pacijenti moraju živjeti najmanje godinu dana u željenom spolu prije nego što dobiju pravo, odnosno dozvolu za operaciju.

DJECA NE MOGU ODLUČITI O PROMJENI SPOLA

Posljednjih pet godina broj djece koja su se javila u Tavistock kliniku porastao je s 468 na 2.519 godišnje, što je porast za više od 400 posto. Međutim, postoje ozbiljne kritike na sam rad ove klinike. Jedan od onih koji oštro kritizira način rada klinike vanredni je profesor sociologije na Univerzitetu Oxford Michael Biggs, koji kaže da osobe nemaju dovoljno informacija koje su im potrebne u ovako bitnim odlukama. Između ostalog, tvrdi da su svi mladi ljudi koji su uzimali blokatore puberteta uzimali i unakrsne hormone, što je naredni korak za potpuni prelazak u suprotan spol. Međutim, ta činjenica nije saopćena ni njima niti roditeljima, zbog čega Biggs smatra da roditelji i njihova djeca ne mogu dati informirani pristanak na sve to s obzirom na to da ne posjeduju sve potrebne informacije o procesu. Osim toga, pojedina istraživanja pokazala su da kod skoro 80 posto mladih koji uzimaju blokatore nakon godinu dana dolazi do značajnog porasta u izjavama suicida, što je također zabrinjavajuća činjenica.

Podaci pomenute klinike ukazuju na to da je između 2012. i 2018. godine čak 267 osoba mlađih od petnaest godina počelo koristiti blokadu hormona. Međutim, psihoterapeut Anastassis Spiliadis, koji je nakon četiri godine rada na ovoj klinici istu napustio, krajem prošle godine

za strane medije izjavio je da je zabrinut samim načinom procjene mladih koji dolaze na kliniku. Naime, prema njegovom iskustvu, procjena se vrši naspram tri do šest seansi s određenom osobom, te je upitno koliko se zaista za ovako bitnu odluku može ocijeniti pojedinac u ovako malom broju seansi. Također, napomenuo je da su kod pojedinaca koji dolaze na kliniku česti slučajevi socijalne izolacije, depresije i anksioznosti, a da je kod nekih dijagnosticiran i poremećaj spektra iz autizma.

Upravo je jedna majka čija je kćerka autistična i ima druge mentalne probleme tužila NHS-ovu kliniku. Ona je kazala da klinika nije razmotrila složenost stanja njenog djeteta, te da je zabrinuta da će njena kćerka biti podvrgnuta eksperimentalnom tretmanu, s obzirom na to da, kako tvrdi, nisu dobili adekvatne informacije te da samim tim ni kćerka ni ona ne razumiju moguće rizike cijelog procesa. S obzirom na to da njena kćerka zbog autizma ne može sama svjesno pristati na lijekove blokade hormona, majka je tražila da korištenje lijekova bude odluka suda ukoliko je to u korist djeteta, a ne da se na djeci čine eksperimenti. Također, ova majka istaknula je da nije jedina, te da je na klinici još roditelja čija djeca imaju autizam, da im je potrebna pomoć, ali s aspekta medicine zasnovane na dokazima.

Početkom 2020. godine *The Guardian* je objavio da je ovaj slučaj stigao do visokog suda, navodeći da je advokat majke Jeremy Hyam naglasio da se tretman blokade hormona daje čak i mlađoj djeci od dvanaest godina, naspram njihovog ličnog pristanaka, ali da im se ne objašnjava činjenica da sva djeca koja započinju s blokatorima hormona uzimaju nepovratne unakrsne spolne

hormone. U ovaj slučaj uključena je i Keira Bell, koja ima 23 godine, te koja se prije liječila na klinici, a koja se pokajala zbog cijelog procesa koji je prošla. Ona smatra da način na koji se postupa na klinici nije odgovarajući te da niko ne bi trebao proći ono što je ona, vjerujući da djeca i mladi ne mogu pristati na upotrebu jakih i eksperimentalnih hormonskih lijekova. Smatra da je sistem koji je uspostavila klinika neadekvatan jer ne dozvoljava istraživanje temeljnih razloga stanja disforničnih rodni osjećaja kod djece i mladih, te da hormonsku terapiju ne bi trebalo dozvoliti mlađima od osamnaest godina.

KO ĆE ODGOVARATI ZA POSLJEDICE

2017. godine na ovu kliniku upućeno je dijete koje je imalo samo pet godina. Psihoanalitičar Marcus Evans, koji je do 2019. godine radio na klinici, a zatim dao ostavku, kazao je da je zabrinut zbog načina traženja “brzih” rješenja. On smatra da postoji pritisak djeteta koje se osjeća u nevolji, pritisak porodice, kao i protrans lobija koji utječu na doktore koji žele pomoći djetetu, te se donosi brzo rješenje, ne uzimajući u obzir da takve odluke imaju dalekosežne posljedice.

Odluke o promjeni spola, posebno kada su u pitanju maloljetna djeca, itekako je složena odluka koja će utjecati na cijeli ostatak života. Mnoge činjenice danas ukazuju na to da se itekako govori o pravima LGBTI zajednice te na jedan način “reklamira” njihov način života, a mnogo se manje govori o važnijim stvarima kao što su posljedice pogrešnih odluka, te posebno psihičko usmjeravanje djece, tinejdžera ka LGBTI životu, a zbog čega se poslije mogu kajati. ■

Piše: Edib KADIĆ
edib@stav.ba

Fotografije: Velija HASANBEGOVIĆ

Esnefa Smajlović-Muhić rodila se 1973. godine u Srebrenici. Godine 1991. završava Srednju trgovačku školu u Ljuboviji u Srbiji. Početak rata zatječe je u rodnom gradu, a 1993. godine, s ranjenim mužem i ranjenim bratom, helikopterom biva prebačena na slobodnu tuzlansku teritoriju, gdje ostaje živjeti i raditi. Esnefa je članica Instituta za istraživanje genocida u Kanadi. Učesnica je Šeste međunarodne konferencije *Sarajevo i svijet*, koju je organizirao Međunarodni forum "Bosna" pod nazivom "U pandemijskim vidicima". Njen rad bio je na temu *Uz sjećanja na srebrenički genocid*. Ekonomiju je diplomirala 2014. godine, a nakon obavljenog pripravničkog staža, baš u to vrijeme, njen muž zajedno s Naserom Orićem biva optužen za ratne zločine.

ŽIVOT PRIJE SREBRENICE

"S mužem sam bila zajedno sve vrijeme, naša borba u vezi s ovim procesom trajala je tri godine i tri mjeseca. Na sve su načine pokušali izjednačiti žrtvu s agresorom, ali, hvala dragom Allahu, oni su oslobođeni ovih optužnica, sve je odbačeno. Baš u to vrijeme, vjerovatno zbog svih tih događaja, počinjem pisati svoju prvu knjigu *Život prije i poslije Srebrenice*. Dok sam bila mlađa, uvijek sam imala želju i misao da ću nekad, kada budem starija, napisati knjigu u Srebrenici. Događaji koji su se u to vrijeme dešavali samo su me pomogli i dali mi dodatnu snagu da to realiziram. Jedne prilike bila sam u Srebrenici, padala je kiša, a ja sam stajala na terasi ispred kuće i samo sam u trenutku pred sobom imala kompletan sadržaj svoje buduće knjige. Nemalo zatim bacila sam se na posao, izolirala sam se i završila svoju knjigu 2017. godine", prisjeća se Esnefa.

Knjiga *Život prije i poslije Srebrenice* autobiografsko je djelo koje ima književnu, historijsku i ličnu vrijednost, s Esnefinom posvetom rahmetli babi Omeru. Ovo je jedna u nizu priča velikog broja podrinjskih porodica. Esnefa naglašava da je njena vodilja u pisanju bila ta da se ne zaborave žrtve Genocida Srebrenice i Podrinja. Knjiga je koncipirana u tri tematska poglavlja.

"Kada je počela Agresija, imala sam devetnaest godina. Imala sam svoje

"Moja porodica Smajlović u genocidima stradava zaredom u tri koljena – moj babo, amidža, amidžići, djed, djedova braća, djedovi bratići, djedovi sestrići itd. Narativ genocida započet u Drugom svjetskom ratu nad porodicom Smajlović dovršen je u julu 1995. godine"

mladalačke snove kao i kompletna moja generacija i svi ljudi bez obzira na dob. Ono što me ponukalo da napišem svoju prvu knjigu, na kojoj sam počela raditi krajem 2017. godine, a koja je u junu 2018. ugledala svjetlo dana, jeste stradanje mog babe u Genocidu u julu 1995. godine, ranjavanje mog sedamnaestogodišnjeg brata 1993. godine, a ponukao me i put mlađeg od moje braće, koji se na putu života i smrti u julu 1995. razdvaja s babom i nakon sedam dana prelazi na slobodnu teritoriju. U knjizi je detaljno opisan njegov sedmodnevni put spasa i upravo to, kao i svaki nišan u Potočarima, svaki šehid koji je pao na bosansku zemlju, svaka rasuta kost po podrinjskim šumama i brdima, svaka majčina suza koja natapa serdžadu za ubijenim sinom, kao i živi koji svjedoče o ratnim strahotama, mene zadužuju da pišem o ovoj temi. Moja porodica Smajlović u genocidu strada zaredom u tri koljena, moj babo, amidža, amidžići, djed, djedova braća, djedovi bratići, djedovi sestrići itd. Narativ genocida je u Drugom svjetskom ratu započet nad porodicom Smajlović, a dovršen u julu 1995. godine", potcrtava Smajlović-Muhić.

ŽIVOT POSLIJE SREBRENICE

Drugi dio knjige bavi se novim životom, poslijeratnim periodom povratka u Srebrenicu, kako bi se porušeno obnovilo.

Esnefa kaže da se obično misli na smrt, bol, jauk i očajavanje kada se spomene Srebrenica. "Ja sam kroz sudbine likova koje sam obrađivala u knjizi pokazala da smo mi vrijedan, otvoren, radišan, ekstremno hrabar narod te da u nama leže ogromna snaga, pozitivni duh, srdačnost, a to najbolje pokazuju i događaji koji su obilježili dio naših života – Agresija iz koje smo mi izašli još jači. Svakom rečenicom u mojoj knjizi nameće se osnažena tragika u paralelnom prikazivanju vremena prije i poslije pada Srebrenice. I upravo taj život poslije pada Srebrenice nije više isti život. Kao ni ljudi, sve je napuklo, bolno, ali opet prkosno da živi, da nastavi dalje. Tako je i mene moj bosanski i bošnjački bunt tjerao da zajedno sa svojom majkom 2008. godine počnem obnovu roditeljske kuće u Srebrenici. I uspjela sam hvala Bogu. Uzela sam sebi u amanet da održavam imanje i kuću koju je moj babo gradio. Htjela sam prikazati i život poslije rata jer sam mišljenja da se, gdje god živjeli, može posjećivati svoja rodna gruda i ne dati da nas preplavi zaborav. Za mene je izuzetno važno da moja zemlja bude očišćena, livada pokošena, kuća koju je moj babo gradio održavana i uredna. Smatram da time vraćam dio duga ljubavi i poštovanja koje mi je pružao moj otac. Borba, snaga, opstanak na svojoj zemlji ono je što prati narod Srebrenice i cijelog Podrinja."

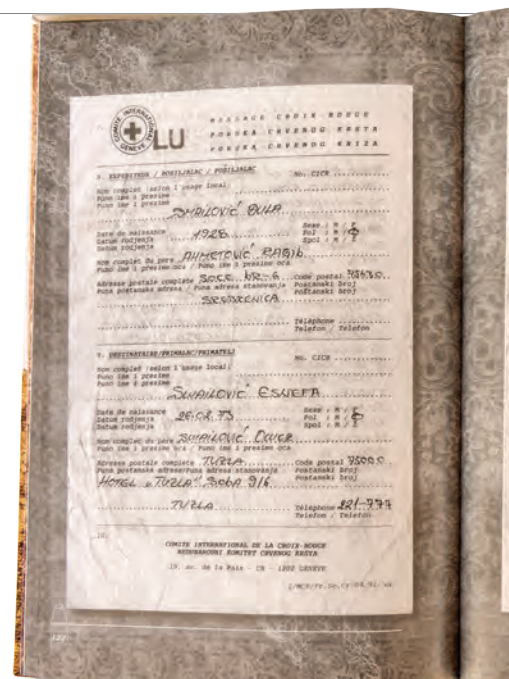

Esnefa Smajlović-Muhić,
autorica knjiga “Život
prije i poslije Srebrenice”
i “Majka Hatidža”

**“O GENOCIDU TREBA
PRIČATI TOKOM
CIJELE GODINE”**

Pisanje je sloboda koja ne zna za granice, to je Esnefin moto. Tvrdi da pisanje iziskuje vrijeme, osamu, tišinu, te da na momente čuje otkucaje vlastitog srca koje je na trenutak znalo zatreperiti od uzbuđenja nastalog zbog napisanih redova i probuđenih sjećanja. Uvijek sebe podsjeća da Srebrenica nije samo mjesto tragedije, smrti i genocida, nego i mjesto njenog djetinjstva, mladosti i budućnosti. Stalno naglašava da Srebrenica obiluje prirodnim ljepotama i da je to zapravo zračna banja, gdje nebo ima najčistiju plavu boju i gdje je priroda skoro pa netaknuta.

“Srebrenica je mjesto koje ima mnogo obrazovanih mladih ljudi kako povratnika, tako i onih koji žive u Federaciji i širom svijeta. To zapravo potvrđuje činjenica da su znanje i obrazovanje najbolja investicija za budućnost bez obzira u kojem vremenu živjeli. Poštujem sve ljude bez obzira iz kojeg kraja potječu, a koji imaju pijetet prema žrtvama Srebreničkog genocida i koji o tome pišu. Mišljenja sam da preživjela žrtva, koja je gledala smrti u oči i bila svjedok svakodnevnih umiranja, treba pisati o svojoj tragediji. Emocije žrtve prenesene na papir imaju svoju itekako značajnu vrijednost. Ništa ne može zamijeniti svjedočenja žrtve Genocida kojima su ubijeni članovi porodice. Nije i ne može biti isti narativ preživjele žrtve Genocida i onog ko je vrijeme Agresije proveo negdje u Evropi ili na nekom drugom kontinentu u toplom okruženju. Jedno je saosjećanje s preživjelom žrtvom, a sasvim nešto drugo je kada to doživiš na svojoj koži. Svako svjedočenje preživjele žrtve Genocida potrebno je nama samima, ali i budućim generacijama kako bi znali

kroz šta smo mi prolazili i da se više nikad ne dovedemo niti mi niti oni u stanje u kojem smo bili 1992. godine, kako se genocidi više ne bi ponavljali. Samo kroz kulturu sjećanja, ne zaborava, dijaloga o Genocidu to možemo postići”, poručuje Smajlović-Muhić.

PROMOCIJE KAO PODSJEČANJA

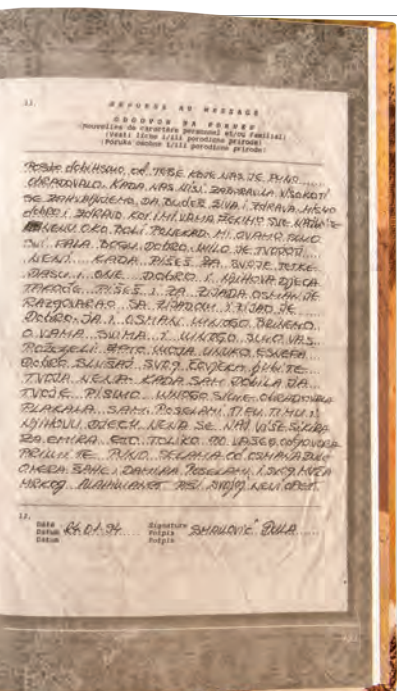
Esnefa kaže da je dugo sebi postavljala pitanje zašto tek sada piše u ovim godinama, zašto nije pisala kada je imala 25 ili 30 godina. “Mislim da je to stvar vremena i da trauma koju nosimo u sebi prosto doživi trenutak kada treba da je se oslobodimo. Teško je revitalizirati prošlost i suočiti se s njom. Svako pričanje izaziva iznova novu bol i nove rane. Treba izuzetno mnogo snage da se iznova prežive svi oni teški trenuci koje smo pohranili i zaključali u dubinu duše. Odlučila sam sve te trenutke prenijeti na papir zbog

sjećanja na ljude koji su obilježili najljepše godine mog djetinjstva i mladosti. Moja namjera je da čestita djela mog babe budu upamćena kroz sadržaj moje knjige koja zauvijek ostaje kao historijski dokument i svjedočenje preživjele žrtve Genocida za buduća pokoljenja. Nadam se da će *Život prije i poslije Srebrenice* pomoći da se naša mladost odgaja na istinskim vrijednostima, na primjerima herojstva njihovih očeva i svih bosanskih sinova koji nisu tražili ništa zauzvrat, a davali su sve. Končno, moja će knjiga pripomoći da mi Bošnjaci pobijedimo tešku bolest koja se zove zaborav, a koja nas je pratila više od jednog stoljeća.”

Knjiga *Život prije i poslije Srebrenice* imala je više od trideset promocija organiziranih s namjerom da se Genocid u Srebrenici spominje tokom cijele godine, a ne samo mjesec pred dženazu. Promocije su održane kako u bosanskohercegovačkim

gradovima, tako i u Njemačkoj, Švicarskoj, Austriji i Holandiji. Vrlo brzo iskazalo se veliko interesiranje za ovu knjigu pa je štampano i njeno drugo izdanje. Esnefa se zatim odlučuje objaviti i prijevode *Života prije i poslije Srebrenice*. Prvo izdanje objavljeno je 2018. godine, izdanje na engleskom jeziku *Life Before and After Srebrenica* također 2018. godine, drugo izdanje na bosanskom jeziku 2019. godine te izdanje na turskom jeziku *Srebrenitsa Öncesi ve Sonrasında Hayat* 2020. godine.

MAJKA HATIDŽA

U ljeto 2018. godine na bolji svijet seli Hatidža Mehmedović, predsjednica Udruženja "Majke Srebrenice". Skoro dvije godine nakon toga, 29. maja 2020. godine, objavljena je druga knjiga Esnefe Smajlović-Muhić – *Majka Hatidža*. U knjizi je prikazan život od rođenja do preseljenja na ahiret ove srebreničke majke. Važni događaji i podaci vezani za Srebrenicu nalaze se na jednom mjestu u ovoj knjizi koja je naučno-historijski i hronološki dokument kojim je prikazana slika agresije na Srebrenicu, detaljan opis pada Srebrenice od 6. do 11. jula, organiziranje majki u udruženja, traženje ubijenih bošnjačkih civila po masovnim grobnicama, izgradnja Memorijalnog centra. Knjiga govori i o povratku u Srebrenicu, procesuiranju ratnih zločinaca, a sve kroz prizmu života majke Hatidže. Sva poglavlja prate i fotografije na pedeset stranica koje hronološkim redom prikazuju život majke Hatidže.

Esnefa tvrdi da je mogla pisati o majci Hatidži kao o jednoj od 11.000 majki iz Srebrenice i Podrinja kojima su u Agresiji ubijeni sinovi, muževi, braća, očevi, rođaci. "Ali

"Ono što me ponukalo da napišem svoju prvu knjigu jeste stradanje mog babe u Genocidu u julu 1995. godine, ranjavanje mog sedamnaestogodišnjeg brata 1993. godine, a ponukao me i put mlađeg od moje braće, koji se na putu života i smrti u julu 1995. razdvaja s babom i nakon sedam dana prelazi na slobodnu teritoriju"

sam ubrzo shvatila da to nije dovoljno. Na taj način ne bih zapravo mogla dati potpunu sliku nemjerljivog doprinosa majke Hatidže i njene velike i teške bitke koju je vodila sve do kraja svog ovozemaljskog životnog puta. Namjera mi je bila da prikazem njen život od samog rođenja, odrastanja, djevojaštva i udaje, rođenja djece, ispraćanja djece u školu, gradnje porodične kuće, harmonije koja je vladala u njoj porodici i kako se sve to gasi i nestaje agresijom na Bošnjake u Srebrenici. Tek onda nastaje teška bitka za majku Hatidžu kada spozna da je ostala sama i kad sebi uzima u amanet da ostatak života podredi borbi za istinu i pravdu kako bi se u svakom dijelu svijeta čulo da su njeni sinovi i muž nepravedno ubijeni samo zato što su se tako zvali i samo zato što su bili Bošnjaci i muslimani. Ono što majku Hatidžu čini posebnom jeste što je uvijek naglašavala da nije samo ona majka koja je ostala bez sinova, već da ih je na hiljade. Uvijek je ispred svoje tragedije stavljala druge majke i njihovu tragediju. Zapravo, moja je namjera bila da se ovo vrijedno i čestito ime trajno pamti i da ga buduće generacije otkrivaju u što autentičnijem svjetlu, kako bi što bolje razumjeli naše vrijeme kroz Hatidžin životni put."

Smajlović-Muhić za kraj razgovora podsjeća da je rahmetli majka Hatidža jedna od 100 najvažnijih Bošnjaka u posljednjih stotinu godina. Banioci Srebrenice i Podrinja bili su u borbi skoro četiri godine, dok je trajala Agresija na Bosnu i Hercegovinu, a borba majke Hatidže trajala je 23 godine u miru.

"Nemjerljiv je doprinos majke Hatidže za Bosnu i Hercegovinu, Srebrenicu i njen narod. Kao autor knjige, a kroz svoj istraživački rad, imam dobar uvid, odgovorno tvrdim da je majka Hatidža više od bilo kojeg političara u Bosni i Hercegovini, od ljudi iz Srebrenice i Podrinja, dala doprinos vezan za Srebrenicu od rata do svoje smrti. Ova izuzetna žena zaslužuje beskrajn ponos i poštovanje od svih nas. Međutim, njeno ime još nema zaslužen mjesto u našoj državi. Kao autor knjige *Majka Hatidža*, kao članica Udruženja 'Srebreničke majke' i kao neko ko pripada zajedničkoj porodici iz koje potječe majka Hatidža, imam nijet u skorije vrijeme, ako Bog da, podnijeti inicijativu nekim općinama da se po njenom imenu zovu škole, ulice, trgovi. To je najmanje što možemo uraditi za nju", smatra Esnefa Smajlović-Muhić. ■

Zapisi između ratova (34)

KIŠOM PROTIV
TENKOVA

Između kuća s naše lijeve strane primicalo nam se 50-60 četnika. Pritisnuti vatrom iz mitraljeza s rova do nas, spustili su se niže i krenuli pravo prema nama. Okrenut leđima zemunici, mahao sam Hamzi i Safetu da priđu i pokazivao rukom naprijed. Safet se nadviri iznad tranšeje i brzo se sage. Stavio je prst na usne i pokazao da šutim i čučnem. Pomjerio je svoju "osamdesetčetvorku" i prebacio redenik na drugu stranu. Imao ih je na nišanu

Piše: Amir HASANOVIĆ

Gledajući kroz prozor u lelujave grane starog bora, imao sam utisak da se nalazim na brodu. Već treći dan neprekidno pada kiša. Jutros smo se vratili s linije na Vidi i sad smo u gradačačkoj banji, u pripravnosti. Kiša neumoljivo sipa, vjetar je nanosi po prozoru. Nalazimo se na prizemlju. Gledam između vreća s pijeskom kako kapi ritmično udaraju po oknu. Vreće su poredane po maloj skeli da bi štatile prozore i prostoriju od gelera granata koje su svakodnevno padale oko banje.

U podrumskoj spavaonici grobna tišina, čuje se samo pucketanje vatre u staroj peći. Oko nje su poredane stolice preko kojih smo prebacili odjeću da se brže osuši. Jutros smo s Vide došli rano, zamijenili su nas momci iz Tuzle i Srebrenika. Dva dana provedena na Vidi ostavila su traga na nama. Neispavani, jedva smo čekali da se stropoštamo barem koji sat u topao i čist krevet. Nekoliko nas, ni pored umora, onako pokisli, nije zaspalo. Vidim neke kako otvorenih očiju bulje u strop. Zagi drži cigaretu u ruci i povremeno iz nje izvlači gusti bijeli dim, a onda ga, praveći kolutiće, izbacuje prema plafonu.

Kiša ne prestaje, sve jači vjetar i dalje je nanosi na mala prozorska okna. Stopljeno, simfonijsko udaranje grana bora po staklu i dobovanje kapi kiše.

Odjednom u sobu ulijeće visok mršav momak sa sivom beretkom na glavi. Vi-knu nekakvim piskavim glasom: "Momci,

ustajte, pokret, četnici su prije petnaest minuta navalili na Osmanoviće, moramo se što prije spremi za pokret!" Neki odmah skočiše s kreveta, a drugi su, polumrtvo se dižući, nešto nerazgovijetno mumljali.

Sredina je jeseni, početak novembra 1992. godine. Peti smo put u Gradačcu. Prošli put dio naših ljudi teško je nastradao od avijacije u istoj ovoj banji, a tri su momka poginula. Još smo pod nekakvim negativnim utiskom čim se približimo ovoj od granata oštećenoj zgradi...

Oficir je pokazivao rukom niz hodnik govoreći nam da idemo pravo, da su iza zgrade kamioni i ostali koji će poći skupa s nama.

Brzo smo se spakirali i ukricali u dva kamiona. Cerada na našem kamionu bila je sva pocijepana pa smo za nekoliko minuta opet bili potpuno mokri.

Stigavši pred Osmanoviće, brzo smo se rasporedili. Iz smjera Novalića vidjelo se okom kretanje velikog broja agresorskih vojnika i tehnike. Nas pet ušlo je u jednu zemunicu ispred polusušene kuće. Imali smo dobar pregled ispred sebe, ali i na lijevu i desnu stranu. Dolje, između 100 i 150 metara desno od nas, začula se jaka pucnjava iz pješadijskog naoružanja. Odjednom dva projektila velikog kalibra padoše lijevo od nas, ali od pješadijskog napada na naš dio još ništa.

Podijelili smo municiju duž tranšeje da nam bude nadohvat ruke dok se budemo kretali kroz nju. Imali smo skupa dvanaest

bombi, dvije "hand granate" i poprilično municije. Hamza stegnu špagu na svojoj mokroj jakni, čvrsto je povuče, namjesti beretku i lupi dlanovima: "E, sad smo spremni, što se nas tiče, mogu krenuti."

Ja sam zauzeo poziciju na samom čošku kuće, stavio sam neki stari lim od šporeta preko tranšeje da se koliko-toliko zaštitim od kiše. Odjednom je udario još jači pljusak, ali više se nije mogla vidjeti kiša, sve je bilo bijelo poput izmaglice. Kuće preko puta nas, udaljene ne više od osamdeset metara, jedva su se nazirale u toj oluji i kiši.

Odjednom je iznad mene, na drugom čošku kuće, na mjestu na kojem su bili momci iz Srebrenika, zaštektao mitraljez. A onda je sasulo iz dosta cijevi s naše strane. Skočivši, udario sam šljemom o lim iznad moje glave i prevrnuo ga na sebe.

Gledajući prema dva momka koja su nam trčeci prilazila kroz tranšeju, pogled mi odskoči udesno. Između kuća s naše lijeve strane primicalo nam se 50-60 agresorskih vojnika. Pritisnuti vatrom iz mitraljeza s rova do nas, spustili su se niže i krenuli pravo prema nama. Okrenut leđima zemunici, mahao sam Hamzi i Safetu da priđu i pokazivao rukom naprijed. Safet se nadviri iznad tranšeje i brzo se sage. Stavio je prst na usne i pokazao da šutim i čučnem. Pomjerio je svoju "osamdesetčetvorku" i prebacio redenik na drugu stranu. Imao ih je na nišanu, samo je čekao.

Pucnjava na našem lijevom boku nije prestajala. Ponovo sam provirio pored balvana ispred sebe. Četnici su bili prišli na 25 metara i više se nisu pretjerano oprezno kretali. Pogledao sam u Safeta i Hamzu. Hamza namignu i pokaza mi da se sagnem. U ruci je držao redenik. Ponovo provirih između balvana, sad sam u kiši mogao nazrijeti plave maskirne policijske uniforme.

Bilo ih je mnogo. Nekako nađem pogodno mjesto i proturim cijev između dva balvana. Gledao sam brišući kišu koja mi se slijevala niz lice u oči. U glavi mi je prostrujala misao, kakvi su to ljudi, s kakvim

mozgom, koji po ovakvom nevremenu idu da ubijaju i pale.

Gledao sam u prvu četvericu koji su išli ispred svih, nekako predvodnički, polahko, ispitivački. Zastali su, a jedan od njih pokaza rukom na našu desnu stranu. U momentu kad je spustao ruku prenu me Safetov mitraljez. Sasuo je prvi rafal pravo po njima, a onda bez prestanka počeo šarati lijevo-desno.

Prvi se četnici odmah srušiše. Bili su tako blizu da sam kroz kišu jasno čuo njihove prodorne jauke. Dvojica pogodenih pokušavali su puzati preko puta koji je išao pravo prema nama. Stisnuo sam zube i pritisnuo obarač svog puškomitraljeza. Nekako odmah, iza mene sasuse i ostale cijevi iz naše tranšeje. Pucali smo, ali Safetov *sijač smrti* doslovno je opravdavao svoj jezivi naziv.

Nasumično pucajući, četnici su se bezuspješno pokušavali dokopati druge strane ceste. Nalazili su se na brisanom prostoru. Očito je bilo da su prilazeći pratili našu lijevu stranu i bili sigurni da linija ide pravo. Međutim, od nas je linija sjekla pod 90 stepeni udesno, tako da su bočno išli direktno na nas. U ovom slučaju svoju su bahatost skupo plaćali.

Pucnjava nije prestajala ni za tren, a onda, gore lijevo od nas, brekćući, odjednom je, potpuno neočekivano, njihov tenk

izletio iza kuće i proletio kroz ogradu i pomoćnu daščanu zgradu. "Browning" i mitraljez s njega tukli su bjesomučno. Tren poslije, drugi tenk izlijeće na cestu petnaestak metara od prvog. Vidio sam da je Safet prestao pucati kad je ugledao čeličnu grdosiju. Tenk je prema nama išao u rikverc, očito je bilo da ni on nije imao pojma gdje je linija. Cilj mu je bio da zaštiti i pomogne u izvlačenju ove njihove grupe koja je ostala na brisanom prostoru.

"Imamo li protuoklop", doviknem Hamzi. On sleže ramenima i odmahnu glavom. Nevjerovatna je bila i sama pomisao krenuti s tenkom ovako između kuća, ali oni su pošli na sve ili ništa.

Kraj stepenica kuće koja je bila iza nas u našu tranšeju skliznuše po zidu zemunice dvojica naših. Jedan je nosio "zolju" preko leđa. "Gdje je tenk", viknu.

Tenk je već bio prošao tri kuće i trebao se pojaviti kod drveća pred nama ako se ne zaustavi. A on se nije zaustavljao. Štićen vatrom s drugog tenka, pomolio se ispred nas gazeći ogradu i poljski toalet. Išao je pravo na rov do nas. Momak uze "zolju" i zakorači preko grudobrana. Koliko je dug, bacio se u blato ispred tranšeje. Činilo se da traje minutama, iako su to bile sekunde. Okrenuo se prema nama i viknu da ga štitimo dok ne dopuže do ceste, a da onda prestanemo pucati.

Za tren oka našao se pored ceste. Tenk je, išavši u rikverc, razvalio i posljednju ogradu, pa preko niske međe pao na cestu. Nije se uspio ni okrenuti kad je "zolja" pogodila njegov bočni zid. Jaka detonacija i bljesak zaparali su zrak. Plamen se izvio, a tenk je, nošen inercijom, išao još nekoliko metara i zatim se ukopao. Bio je sav u plamenu.

Još pokoji pucanj dolazio je s naše desne strane, a nekoliko četnika koji su se pokušavali izvuci, tek tad sam ih vidio, ostali su ležati na cesti, a drugi na livadi pored ceste.

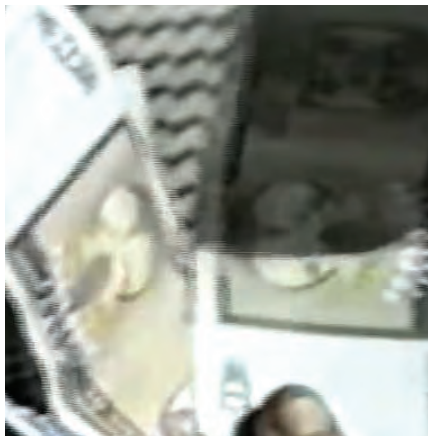
Kiša i dalje nije prestajala, padala je nešto manjim intenzitetom, ali sad mi se nekako dopadala. Bila nam je saveznik, četnici nisu vidjeli gdje idu, što je nama dalo dovoljno vremena za pravovremenu reakciju.

Ponovo smo pobijedili, ni pedalj teritorije nisu uzeli.

Gledali smo njihove kamione kako se užurbano kreću prema Novalićima nakon još jednog neuspješnog i nadasve naivnog pokušaja da prođu kroz "kapiju Bosne".

Hamza dođe do mene, iz džepa izvadi cigarete i kiselo se nasmiješi gledajući u njih. Bile su potpuno mokre. Iz džepa jakne izvadio sam svoje, bile su u istom stanju.

Skinuo sam šljem i protrljao glavu. Podigao sam lice prema nebu. Nije to više bila obična kiša, bila je to naša, bosanska kiša, kiša slobode... ■

Dvadeset dvije presude za
zlodjela u gradu na Sani

ZA ZLOČINE U KLJUČU 384 GODINE ZATVORA

Piše: Izet PERVIZ

Svaki put kada udari sudski čekić i osiječe kaznu ratnom zločincu, Bosna odahne i protegne se u olakšanju. Pa opet gotovo da niko nije prenio vijest kako je pred Višim sudom u Beogradu osuđen Željko Maričić. Kako saopćavaju iz Tužilaštva za ratne zločine Srbije, 3. jula 2020. godine izrečena mu je kazna od dvije godine zatvora. Radi se o prvostepenoj presudi. U optužnici podignutoj 20. novembra 2018. godine stoji da je Maričić, kao pripadnik VRS-a, u prostorijama Osnovne škole "Nikola Mačkić" u Ključu zlostavljao zatočene civile, muškarce bošnjačke nacionalnosti, koji su krajem maja 1992. pohapšeni u Pudinom Hanu, Velagićima, Sanici, Krasuljama i drugim selima. Tukao ih je rukama, nogama, palicama i drugim predmetima, uslijed čega su Mirsad Dervišević i Hamdija Kumalić više puta padali u nesvijest, a on bi ih nastavljao tući kada bi došli svijesti. Senadu Draganoviću stavljao je nož ispod grla i prijetio da će ga zaklati. Nakon cjelodnevnog batiranja, zatočenci su potovareni u autobuse za logor u Sitnici. Tada

Osuđeno 27 pripadnika VRS-a, MUP-a RS-a i jedno civilno lice, te rukovodstvo RS-a i komandant VRS-a

je Maričić prišao Mirsadu Derviševiću, kojeg su ostali zatočenci unijeli u jedan od autobusa, i nastavio ga tući. Dervišević se pokušavao zaući pod sjedište kako bi izbjegao palicu, a Maričić mu je zabio nož u leđa.

Do sada je za zločine u općini Ključ u 22 presude osuđeno 27 pripadnika VRS-a i MUP-a RS-a te jedno civilno lice, kažnjeni su na 199 godina i šest mjeseci zatvora. Njima treba dodati i vodeće ljude RS-a, koji su, između ostalog, osuđeni i za zločine u Ključu: predsjednik Radovan Karadžić (doživotni zatvor), potpredsjednica Biljana Plavšić (godina), predsjednik Narodne skupštine Momčilo Krajišnik (20 godina), ministar unutrašnjih poslova Mićo Stanišić (22 godine), načelnik Regionalnog CSB-a i član Kriznog štaba Srpske autonomne regije Bosanske krajinne (ARK) Stojan Župljanin (22 godine), predsjednik Skupštine i Kriznog štaba ARK-a i potpredsjednik Vlade RS-a Radoslav Brđanin (30 godina) i komandant VRS-a Ratko Mladić (prvostepeno osuđen na doživotni zatvor). Dakle, za zločine u

Ključu osuđene su 33 osobe i izrečene su im dvije doživotne kazne i 304 godine i šest mjeseci zatvora. Pretvorimo li doživotne u vremenske, dobijemo 384 godine i šest mjeseci zatvora.

DVOJICA KOMANDANATA

Za direktno kreiranje širokog i sistematskog napada na civile bošnjačke nacionalnosti na području općine Ključ pred Sudom BiH suđeno je Bošku Lukiću i Marku Adamoviću. Lukić je, kao komandant Opštinskog bataljona Teritorijalne odbrane, osuđen na dvanaest, a Adamović, kao komandant Komande grada, na dvadeset godina zatvora. Oni su, kako stoji u presudi, 27. maja 1992. otpočeli s masovnim hapšenjem nesrpskog stanovništva u užoj jezgri grada, surovim premlaćivanjima i zatvaranjem u zgradi SJB, odakle su najmanje 22 civila prebačena u logor u Bosansku Gradišku, a kasnije i na Manjaču. Od posljedica premlaćivanja na putu za logor preminuo je Šaban Kujundžić. Građanima hrvatske i bošnjačke nacionalnosti naređeno je preko gradskog radija da se

okupe ispred tvornice mašina u Halinovskom Vrelu ili na fudbalskom stadionu.

Ključki bataljon, potpomognut 30. partizanskom divizijom 1. krajiškog korpusa, 28. maja 1992. godine otpočinje dvodnevno granatiranje Pudinog Hana i Velagića. Neke granate pale su među civile u zbjegu, uslijed čega je poginulo najmanje 12 osoba. Svi muškarci pozvani su 1. juna 1992. godine da dođu na vojni punkt u Velagićima. Vojni policajci oduzeli su im dokumenta i zatvorili ih u staroj školi, a u kasnim večernjim satima istjerali ih napolje i strijeljali. Ubijeno je najmanje 78 osoba – ekshumirani su iz masovne grobnice “Lanište II”. Istog dana pripadnici VRS-a, zajedno s Markom Adamovićem, ušli su u Prhovo, vukući za transporter vezanog Hamdu Islamagića. Istjerali su ljude iz kuća i tjerali ih pred trgovinu. Na kraju su ih utjerali u dvorište Abida i Karanfila Osmanovića i, tukući ih, počeli razdvajati žene i djecu od muškaraca. Odmah su ubili najmanje sedam osoba, a kada su muškarce povelili iz sela, otvorili su vatru na žene, djecu i starce, usmrivši najmanje trideset osoba i među njima šestoro djece: Indiru Medanović, Emiru Jusić, Samiru Jusić, Nisvetu Brković, Amelu Hadžić i Muju Medanovića – ekshumirani su iz

masovne grobnice u Prhovu. Muškarce su povelili prema selu Peći i na putu ubili najmanje petnaest osoba – ekshumirani su iz masovne grobnice “Ciganska dolina”. Preživjele su predali policiji, koja ih je cijelu noć držala na livadi i tukla, uslijed čega je podlegao Sulejman Medanović, a ostali su sljedećeg dan transportirani u OŠ “Nikola Mačkić” u Ključu. Preživjelo stanovništvo Prhova pobjeglo je u šume.

U akciji protjerivanja bošnjačkog stanovništva u Vukovom Selu ubijen je Šefik

Čajić, a na Ljutića Brdu, uz prisustvo Marka Adamovića, uhapšeni su Hamer i Muharem Ljutić, koji su naknadno pronađeni ubijeni u okolnoj šumi. Krajem maja 1992. godine svi muškarci Donje i Gornje Sanice zatvoreni su u osnovnu školu u Sanici, gdje su premlaćivani, a poslije su neki pušteni kućama, dok je većina transportirana u OŠ “Nikola Mačkić”. Dana 26. juna 1992. godine počeo je napad na nebranjena sela Ramići i Krasulje, sa zaseocima Hripavci i Ošljak, istjerivanje iz

Memorijalni centar Biljani

kuća, pucnjava, prijetnje... Ubijen je najmanje 21 civil, a preživjeli muškarci prebačeni su u OS "Nikola Mačkić".

Prvostepenom presudom iz marta 2011. godine Lukić i Adamović oslobođeni su, nakon čega im je dopušteno da se brane sa slobode. Zalbeno vijeće ukinulo je presudu i vratilo postupak na početak. Lukić je tada osuđen na 14, a Adamović na 22 godine, ali u žalbenom postupku kazne su im smanjene. Lukić se nalazi u bijegu, za njim je raspisana međunarodna potjernica, dok je Adamović uhapšen i sproveden u zatvor u Banjoj Luci. Na optužnici je bio i Vinko Kondić, član Izvršnog odbora SDS-a, načelnik SJB i član Kriznog štaba Opštine Ključ. Zbog uznepredovane Parkinsonove bolesti 2010. godine, proglašen je nesposobnim za suđenje, da bi u augustu 2017. bio potpuno oslobođen sudskog progona.

Pred Sudom BiH osuđena su još dvojica pripadnika VRS-a. Marko Samardžija na sedam godina jer je, kao komandir III čete Saničkog bataljona 17. lake pješadijske brigade, učestvovao u "čišćenju" sela Donji Biljani. On je 10. jula 1992. godine u zaseocima Brkići i Belagića Brdo naredio istjerivanje stanovništva iz kuća. Skupili su ih na livadu Jezerine, odvojili muškarce starije od 18 i mlađe od 60 godina i zatočili ih u školu u Biljanima. Prvostepeno je bio osuđen na 26 godina, ali je ta presuda ukinuta. Presuda je pravosnažna od 15. oktobra 2008. godine.

Boško Dević osuđen je na deset godina. Ovaj bivši učitelj u selima oko Ključa proglašen je krivim da je, kao pripadnik 17. ključke brigade VRS-a, zajedno s još tri vojnika (K. M., A. Z. i R. O.) 11. augusta 1992. godine u Gornjem Kamičku iz kuće izveo četiri civila bošnjačke nacionalnosti i poveo ih prema putu. Prvo su ih surovo premlatili, a onda ubili. Unakažena tijela pronađena su dan kasnije. Na optužnici je bio i Mladen Kovačević, ali je Sud 2017. godine razdvojio postupak protiv njega

Mjesto masovne grobnice u koju su bačeni Bošnjaci Prhova

zbog bolesti, a predmet se nalazi u mirovanju. Presuda je pravosnažna od 19. jula 2019. godine.

SUĐENJA U BIHAĆU

Za zločine u Ključu najviše se sudilo na Kantonalnom sudu u Bihaću. Ovaj je sud dosad donio dvanaest osuđujućih presuda i osudio četrnaest osoba na 100 godinu i šest mjeseci zatvora. Peterica su priznala krivicu.

Jovo Galić osuđen je prvostepenom presudom od 16. decembra 2019. godine na dvije godine i šest mjeseci. Kao rezervni policajac, skupa s drugim pripadnicima VRS-a i MUP-a RS-a, od maja do kraja juna 1992. godine postupao je nečovječno prema civilima zatočenim u prostorijama osnovne škole i Stanice milicije u Ključu i otimao im novac i zlato.

Bogdan Šobot pravosnažnom presudom od 13. marta 2018. godine osuđen je na šest godina. Kao pripadnik VRS-a, u julu 1992. godine, skupa s Milanom Devićem i još jednim nepoznatim vojnikom, došao je iz svog sela Pištaline u susjednu Donju Sanicu. Izveli su Ismeta Šljivara iz kuće, odveli ga na Babin mlin i ubili. Tijelo

su bacili u rijeku. Ono je dugo plutalo vodom, a da ga niko nije smio izvući. Voda ga je naposljetku odnijela i nikada nije pronađeno. Milanu Deviću je, na osnovu optužnice Kantonalnog tužilaštva u Bihaću, suđeno na Višem sudu u Beogradu. Presuda je potvrđena 8. juna 2019. godine, s tim da mu je kazna sa sedam smanjena na šest godina.

Željko Despot osuđen je na 12 godina. Kao pripadnik VRS-a, u augustu 1992. godine došao je u selo Krasulje, u kojem je ranjen u maju 1992. godine. Pronašao je dvojicu civila bošnjačke nacionalnosti i poveo ih u Policijsku stanicu u Ključu. Kad su bili na raskrsnici u blizini Ramića, pucao je iz automatske puške i ubio ih. Presuda je pravosnažna od 19. januara 2011. godine.

Slavko Ris osuđen je na tri godine i šest mjeseci. On je, kao rezervni policajac, u junu 1992. godine u selu Peći učestvovao u surovom premlaćivanju grupe od dvanaest muškaraca bošnjačke nacionalnosti koje su pripadnici VRS-a uhapsili u selu Prhovu i predali policiji. Povezali su ih žicom i kablovima i naredili im da potrbuške legnu na zemlju. Ris ih je mlatio kundakom, kočevima, flašama, nogama i skakao po njima. Jedna je osoba preminula. Presuda je pravosnažna od 31. augusta 2010. godine.

Marinko Miljević osuđen je na osam godina. U prvoj polovini augusta 1992. godine on, njegov brat i komšije Jovan Oklobdžija, Milan Radišić Mika, Petar Mandić Pepo i Radislav Miljević, svi pripadnici VRS-a iz sela Trnjaci, u vojnim uniformama i naoružani automatskim puškama i zoljom došli su u selo Gornji Budelj, naseljeno bošnjačkim stanovništvom, kako bi provjerili "ko je zapalio kuće koje su to veće gorjele". Kada su došli do kuće Huseina Kučukovića zvanog Sejko i kada je iz nje izašla domaćica Azema Kučuković, dozivajući snahu da pusti krave iz zapaljene štale, Marinko Miljević ispucao je kratki

Spomen-ploča na mjestu stradanja Bošnjaka u Velagici

rafal u nju i ubio je. Nakon toga, vratili su se u Trnjake. Presuda je pravosnažna od 11. maja 2017. godine.

Goran Sovilj i Petar Galić osuđeni su na sedam, odnosno na šest godina. Kao pripadnici VRS-a, oni su 31. maja 1992. godine pili u gostionici Mehmeda Harambašića u Sanici, a onda su ga izveli. Sovilj je ispalio četiri metka u Harambašića, a potom su otuđili njegovo auto i otišli. Pravosnažna presuda izrečena je 12. juna 2017. godine.

Nedeljko Šikman priznao je krivicu. Osuđen je na sedam godina i šest mjeseci. Kao pripadnik VRS-a, u oktobru 1992. godine, u naselju Biljani, u zaseoku Domazeti, došao je pred kuću sedamdesetogodišnje starice i pozvao je da izađe, a kada je izašla, udario je u glavu, skinuo joj mahramu s glave, omotao oko vrata i zadavio je. Tijelo je odvuкао u štalu, gdje su ga komšije ujutro našle. Presuda je izrečena 21. marta 2011. godine.

Krivicu su priznali i braća Predrag i Nenad Bajić te njihov zet Siniša Babić, kao i Slobodan Dragić. Oni su, skupa s Mladenkom Vrtunićem, Milanom Lukićem i Željkom Budimirom tokom 1992. i 1993. godine harali po selima oko Ključa, ubijajući, silujući i pljačkajući preostale civile bošnjačke nacionalnosti. Predrag Bajić osuđen je na trinaest godina zbog ubistva sedam civila i silovanja dviju žena, a Siniša Babić na sedam za ubistvo pet civila i silovanje jedne osobe. Kazna im je izrečena 22. maja 2014. godine. Nenad Bajić i Slobodan Dragić osuđeni su na po pet godina za učešće u pljački, mučenjima, silovanjima i ubistvima u selima Humići, Vojići i Pudin Han. Bajiću je kazna izrečena 13. juna, a Dragiću 28. aprila 2014. godine.

Mladenko Vrtunić, Milan Lukić i Željko Budimir nisu priznali krivicu. Prva dvojica su pred Kantonalnim sudom u Bihaću osuđena na po devet godina. U presudi se navodi da su Mladenko Vrtunić, Predrag Bajić i Željko Budimir na svirep i krajnje drzak način ubili Fatmu Štrkonjić i Fatimu Koljić. Oni su 21. novembra 1992. godine, oko 23:00 sata, upali u kuću Ale Štrkonjića u selu Rejzovići. Vrtunić je nožem sjekao ruke Štrkonjiću, dok su ostala dvojica tukli njegovu suprugu Fatmu. Tražili su novac i Ale im je dao 800 njemačkih maraka koje je imao kod sebe. Tražili su još. Rekao im je da ima još novca zakopanog u bašči, pa su ga Budimir i Bajić izveli, dok je Vrtunić ostao u kući. Iskopao je 5.500 maraka i predao ih Budimiru i Bajiću, a oni su otišli pod sijalicu nad ulaznim vratima da ih prebroje. Tu je priliku Ale iskoristio i pobjegao. Bježeći, čuo je da je za njim ispaljeno više hitaca iz automatskog oružja. Potom je jedan od saizvršilaca Fatmi Štrkonjić pucao u glavu iz neposredne blizine, a zatim je zaklao Fatu Koljić.

U masovnoj grobnici Lanište 1 ekshumirano je 188 tijela (muškaraca, žena i djece) ubijenih u Biljanima 10. jula 1992. godine

Mladenko Vrtunić, Milan Lukić, Nenad i Predrag Bajić i Slobodan Dragić uhapšeni su u februaru 2013. godine, a optužnica protiv Željka Budimira prosljeđena je Tužilaštvu za ratne zločine Srbije. Prvostepenom presudom Višeg suda u Beogradu od 24. septembra 2019. godine osuđen je na dvije godine. Proglašen je krivim što je pretukao Alu Štrkonjića i ukrao mu novac, a oslobođen učešća u ubistvu Fatime i Fate. “Blagu kaznu dobio je jer je bio mlad u vrijeme počinjenja zločina – sada ima troje djece – i zbog toga što je od izvršenja zločina proteklo dosta vremena.”

Milan Lukić, Predrag Bajić i Siniša Babić 27. jula 1992. godine, kako stoji u optužnici, obučeni su u vojne uniforme i naoružani automatskim puškama, tjerajući ispred sebe Ibrahima Kumalića zvanog Baja, došli pred kuću Fatime Nezić u Pudinom Hanu i naredili Ibrahimu da zamoli Fatimu da ga pusti u kuću, a kada ga je ova pustila, on je tražio novac govoreći joj da će ga ubiti ukoliko im ne plati. Kada se vratio s novcem prikupljenim od ukućana, ovi nisu bili zadovoljni pa je Predrag Bajić ušao u kuću i pucao u zid. Dževadu Kumaliću gurao je cijev od pištolja u usta i stavljao mu nož pod grlo, prijeteci da će ga ubiti i govoreći: “Šta radi džukela od dvadeset godina u kući dok drugi

ratuju...”, prijetio je da će pobiti sve “Turke i balije”. U kuću je ušao i Milan Lukić i počeo tući Mirsada Nezića šakama, nogama i kundakom, prijeteci da će ga ubiti, a onda je udario nogom i Dževada Kumalića. Napustili su kuću kada je jedan od vojnika koji su čuvali Ibrahima Kumalića rekao da puste Dževada i Mirsada i da će ubiti Ibrahima kojeg su povelili sa sobom prema kući Ramiza Draganovića. Ondje su natjerali Ibrahima da zove ukućane da mu otvore, a kada je Mina, supruga Ramiza Draganovića, otvorila vrata, Predrag Bajić ušao je u kuću i od prisutnih tražio novac pucajući po zidovima, a onda je iz kuće izveo Ramiza Draganovića i Nisveta Tičevića, te su ih pred vratima počeli tući. Kada je Ramiz izvadio policijsku propusnicu, Predrag Bajić ga je ubio pucajući iz automatske puške. Ramiz je pao preko Nisveta tako da je ovaj ostao nepogođen. U istom trenutku jedan od ostale trojice koji su stajali pred vratima pucao je u Ibrahima Kumalića i ubio ga.

OD BEOGRADA DO BANJE LUKE

Pred Višim sudom u Beogradu osuđeni su još i Marko Pauković i Dragan Bajić, oba na po dvanaest godina. Kao pripadnici vojne policije Šeste sanske brigade VRS-a, 10. oktobra 1992, između 19:00 i

Ključki bataljon, potpomognut 30. partizanskom divizionom 1. krajiškog korpusa, 28. maja 1992. godine otpočinje dvodnevno granatiranje Pudinog Hana i Velagića. Neke granate pale su među civile u zbjegu, uslijed čega je poginulo najmanje 12 osoba. Svi muškarci pozvani su 1. juna 1992. godine da dođu na vojni punkt u Velagićima. Vojni policajci oduzeli su im dokumenta i zatvorili ih u staroj školi, a u kasnim večernjim satima istjerali ih napolje i strijeljali. Ubijeno je najmanje 78 osoba

21:00, obučeni u vojne uniforme, naoružani automatskim puškama, dovezli su se Golfom 2 crvene boje pred kuću H. D. u selu Kamičak. Dozivali su vlasnika da izađe, pa pošto se ovaj nije javio, ispalili kratki rafal u vrata i nasilu ušli. Poslije su se uputili prema izlazu iz sela. Ondje su pred vratima kuće u vlasništvu J. H. ugledali Hasana Ramića (60) i jedan od njih ispalio je više metaka prema njemu i pogodio ga u glavu i grudi, od čega je na licu mjesta preminuo. Onda su se vratili pred kuću Minke Jusić, u kojoj je bilo više osoba, te su pucali u njih, ubivši Minku Jusić (70), Muniru Hotić (54), Demilu Behar (54) i njenu kćerku Safetu Behar (12). Pravosnažna presuda izrečena je 29. maja 2019. godine.

Za zločine u Ključu suđeno je u Beogradu još jednom pripadniku VRS-a. Milan Škrbić priznao je krivicu i dobio sedam godina. On je u junu 1992. godine ubio dva civila. U Sanici je 26. juna 1992. godine ubio Refika Mešanovića. S još jednom osobom došao je pred Refikovu kuću i izveo ga. Kada su došli do kuće Elvira Karadžića, naredio mu je da pođe kroz dvorište i tada mu je kratki rafal ispalio u glavu. Nagodio se s tužilaštvom 2013. godine. Bio je to prvi slučaj da je neko u Beogradu priznao krivicu za ratne zločine.

Okružni sud u Banjoj Luci donio je dvije osuđujuće presude. Prvom je Rade Brkić osuđen na dvije godine, a Brane Dmičić na četiri. Oni su, kao pripadnici Staničnog odjeljenja milicije Gornji Ribnik MUP-a RS-a, 15. jula 1992. godine, zajedno s policajcem Dejanom Gavrićem, koji je u međuvremenu poginuo, u selu Velečevo oko 14:00 odveli iz kuće Aliju Lemeša, civila bošnjačke nacionalnosti, i zatvorili ga u policijsku stanicu. Nakon nekoliko dana, ugarali su ga u hladnjaču TAM, odvezli na jednu poljanu udaljenu jedanaest kilometara od policijske stanice i ubili rafalom iz automatske puške. Posmrtni ostaci Alije Lemeša ekshumirani su 9. oktobra 1998. godine. Presuda je pravosnažna od 22. novembra 2012. godine.

Mladen Vasiljević osuđen je na tri godine. Kao civilno lice, zajedno sa zamjenikom komandira odjeljenja milicije u Ribniku, koji je preminuo 24. septembra 1995. godine, 28. augusta 1992. godine došao je u kuću vlasnika bošnjačke nacionalnosti. Kasnije su došla još dva policajca. Iz kuće su izveli vlasnika pa su svi sjeli u automobil Mladena Vasiljevića. Odvezli su se u rejon sela Treskavac u pravcu planine Dimitor. Zamjenik komandira rekao je Vasiljeviću da zaustavi auto i svi su izašli. Vasiljević je prišao žrtvi, povukao ga nekoliko metara prema ivici puta i ubio ga, ispalivši u njega više

Ključ 1995. godine

metaka iz pištolja. Presuda je pravosnažna od 7. septembra 2017. godine.

OPTUŽENI I OSLOBOĐENI

Za zločine počinjene na području općine Ključ trenutno je aktualno pet optužnica protiv pet bivših pripadnika VRS-a. Trojica su nedostupna, jedan je bolestan, a jednu optužnicu preuzelo je Tužilaštvo za ratne zločine Srbije. Tu optužnicu podiglo je Kantonalno tužilaštvo u Bihaću 8. novembra 2017. godine. Njome se Branko Branković tereti da je 3. juna 1992. godine u popodnevnom satima u selu Prhovo, u kojem su dva dana ranije jedinice VRS-a izvele "čišćenje terena", dok je prolazio pored kuće M. S., skupa s T. Ž., B. T. i drugim vojnicima VRS-a, obučen u vojnu uniformu i naoružan puškom, začuo ženski plač iz kuće M. S. i zastao, a T. Ž. i B. T. ušli su u kuću i kazali da se unutra nalaze tri ranjene žene i da ih je potrebno konjskim kolima otjerati do bolnice. U toj namjeri spriječio ih je Branković. Otišao je do garaže, uzeo kanister, ušao u kuću i poprskao unutrašnjost i prozore benzinom, a onda zapalio. Žive su izgorjele M. E. i B. R. i tijela mrtvih H. R. i M. H.

Bosanskom pravosuđu nedostupan je Drago Samardžija, kojeg optužnica potvrđena od Suda BiH 11. decembra 2013. godine tereti da je, kao komandant 17. lake pješadijske brigade VRS-a, učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu s planom da se na nivou općine Ključ provedu sve aktivnosti zacrtane po Uputstvu o organizovanju srpskog naroda u vanrednim okolnostima od 1991. godine, te da je naredio zajedničke akcije 17. lake pješadijske brigade i SJB Ključ za napade na sela općine Ključ.

Protiv Zorana Adamovića Tužilaštvo BiH podiglo je optužnicu 29. decembra 2017. godine. Optužen je da u ljeto 1992. godine učestvovao u ubistvu četiri i ranjavanju i zlostavljanju jednog civila bošnjačke nacionalnosti u Kamičku, te

prisilnom nestanku jednog civila iz Krasulja. Državljanin je Srbije. Interpol je 6. februara 2019. godine raspisao potjernicu za njim. Nedostupan je i Saša Dunović. Optužnica ga tereti da je kao pripadnik 17. lake pješadijske brigade učestvovao u progonu Hrvata i Bošnjaka 1992. godine i da je počinio ubistva. Nije se pojavio pred Sudom BiH na ročištu o izjašnjenju o krivici 4. septembra 2012. godine.

Mladen Kovačević bio je na optužnici s Boškom Deovićem, koji je pred Sudom BiH osuđen na deset godina za ubistvo četiri civila u Kamičku. Suđenje protiv njega razdvojeno je 2017. godine i na mirovanju je zbog bolesti.

Na "haškoj listi" nalazi se nekoliko osumnjičenih za zločine počinjene na području općine Ključ. U kategoriji "A" članovi su Kriznog štaba Jovo Banjac i Veljko Kondić, komandir policije u Sanici Milan Tomić i Savo Amidžić, a u kategoriji "C" Dragan Milojević i Ranko Vračar.

Mičo Praštalo, bivši komandant 6. bataljona 6. sanske brigade VRS-a, ubio se šest mjeseci nakon što mu je počelo suđenje pred Sudom BiH. Bio je optužen da je učestvovao u širokom i sistematičnom napadu na civile bošnjačke i hrvatske nacionalnosti općina Sanski Most i Ključ, te da je naredivao i izvodio progon stanovništva iz Sanice i Hrustova u maju i junu 1992. godine, kada je ubijeno šest osoba, više ih protivpravno zatvoreno, a cijelo bošnjačko i hrvatsko stanovništvo protjerano. Praštalo se ubio 21. novembra 2018. godine u automobilu na putu u Lušci-Palanci.

Ratko Lavrnjić oslobođen je optužbe pred Kantonalnim sudom u Bihaću 2015. da je, kao pripadnik 17. ključke lake pješadijske brigade VRS-a, 10. februara 1993. godine u zaseoku Reizovići došao uvečer pred kuću u kojoj se nalazilo više civila bošnjačke nacionalnosti i otvorio rafalnu paljbu na jednu ženu koja je bila ispred kuće, a onda i kroz prozor u kuću, ubivši tri žene i teško ranivši jednog muškarca. ■

Istrajno brisali sve tragove muslimanske prošlosti

SRPSKI KRUŠEVAC I MUSLIMANSKI ALADŽA-HISAR

Nestao je šehar Aladža-Hisar sa svojih 10 džamija, 3 mekteba, jednom medresom, karavan-sarajem, dvije zavije (tekije), jednim hamamom i četiri hana. Nestalo je 17 mahala, od kojih su 14 bile muslimanske. Nestale su mnoge prelijepo begovske kuće, biseri orijentalne arhitekture, na čiju ljepotu i veličinu danas podsjeća očuvana kuća begova Frenčevića, u kojoj je kasnije stanovala moćna srpska porodica Simić, a koja je danas muzejski prostor

Piše: Esad RAHIĆ

Kada se pišu historijski radovi i studije, obično se krene od početka, od najdalje prošlosti. Ja ću historijsko kazivanje o Kruševcu ili Aladža-Hisar (Šarenom gradu) početi od sadašnjosti, u kojoj su jedva prepoznatljivi tragovi višestoljetne prošlosti ovog grada.

Kad danas prošetamo Kruševcem, vidjet ćemo srpski grad u kojem je sa surovom pedantnošću i sistematičnošću izvršeno ružičanje i uklanjanje svega onog što je obilježilo četiri i po stoljeća njegove historije pod osmanskim vlašću. Kreatori njegove srpske budućnosti vrlo su marljivo i istrajno odradili svoju namjeru: da izbrišu skoro sve tragove njegove muslimanske prošlosti, da potpuno nestane orijentalno-islamski Aladža-Hisar, a ostane isključivo srpski Kruševac.

Osmanska vlast i muslimanski žitelji ovog grada nisu razmišljali tako. Oni su čuvali srpski Kruševac i ponovo iz praha i pepela podizali ovaj grad i njegovu tvrđavu. U centru grada i danas, kao i prije šest i po stoljeća, stoji pridvorska Crkva kneza Lazara, posvećena svetom Stefanu, koja je u narodu poznatija kao Lazarica.

BLIJEDI TRAGOVI ALADŽA-HISARA (KRUŠEVCA)

U Aladža-Hisar, u kojem je već krajem 16. stoljeća više od 85 posto stanovništva bilo muslimansko, nikad nikom od muslimana nije padalo napamet da sruše Lazaricu ili da je pretvore u džamiju, iako je ona više stoljeća bila u vjerskom pogledu neaktivna i bez svećenstva.

Nestao je šehar Aladža-Hisar sa svojih 10 džamija, 3 mekteba, jednom medresom,

karavan-sarajem, dvije zavije (tekije), jednim hamamom i četiri hana. Nestalo je 17 mahala, od kojih su 14 bile muslimanske. Nestale su mnoge prelijepo begovske kuće, biseri orijentalne arhitekture, na čiju ljepotu i veličinu danas podsjeća očuvana kuća begova Frenčevića, u kojoj je kasnije stanovala moćna srpska porodica Simić, a koja je danas muzejski prostor i Begova kuća (ranija carinarnica). Nestao je Aladža-Hisar, koji je preko tri stoljeća

Begova kuća (bivša carinarnica)

Džamija u Kruševcu

bio središte Kruševačkog sandžaka i Kruševačkog kadiluka.

U današnjem je Kruševcu kao uspomena na Aladža-Hisar ostalo samo pet česama iz osmanskog perioda vladavine, ostaci hamama nedaleko od Velike česme koji su iznenada pronađeni i konzervirani kao historijski spomenik i menzulhana (stara poštanska stanica, gdje su se namjernici mogli odmoriti i zamijeniti konje, s kraja 18. stoljeća, najstariji sačuvani objekt u gradu) koja je rekonstruirana, ali premještena na drugu lokaciju. Česme, koje se prostiru na dionici dužoj 2 km, od Autobuske stanice do Lazaričkog mosta, ostale su zahvaljujući činjenici da su zadovoljavale potrebe za vodom novih stanovnika ovog grada, mada je danas većina zapuštena i neupotrebljiva, a neke pretvorene u deponije. Ostatke od hamama krila je dva stoljeća zemlja i 1973. godine, kada joj se učinilo da je sigurniji vakat, otkrila svoju dva stoljeća čuvanu tajnu.

Hamam je djelimično saniran i restauriran. Direkcija za izgradnju dala je prijedlog rekonstrukcije objekta. Posljednji put tu su izvođeni radovi 1989. godine, kada je hamam pokriven u cilju zaštite od padavina i kada je postavljeno šest kupola od pleksiglasa (klirita), koje nažalost nisu dugo trajale.

Od svih česama najočuvanija i najbovatija vodom jeste Velika česma smještena ispod tvrđave. Sve do Drugog svjetskog rata s vodom se s česama snabdijevao veći dio Kruševca. Sakahije su u drvenim buradima na dvokolica (sakama) razvozile vodu po gradu i prodavale je građanima. Danas vodu s Velike česme, koju su Kruševljani naknadno nazvali česma kneza Lazara, koriste Kruševljani za pranje tepiha i automobila, naročito u ljetnim mjesecima. Na ovoj česmi očuvan je tarih čije prisustvo očito govori da su je muslimani podigli. Pošto su do nje nađeni ostaci hamama za koji se zna da ga je podigao sultan Murat II, za pretpostaviti je da je tu negdje u blizini bila i carska džamija ovog sultana i da je ova česma služila i za uzimanje abdesta vjernika. Što se tiče higijene oko hamama i česama, za to je zaduženo JKP "Kruševac", a za brigu o njima kao historijskim spomenicima zadužen je Narodni muzej u Kruševcu, kojem nisu dodijeljena nikakva sredstva za njihovo održavanje.

Nažalost, i hamam i česme izloženi su vandalskom ponašanju neodgovornih pojedinaca. Često su puta i hamam i česme pretrpane fekalijama i smećem. Putnici koji čekaju autobus koriste hamam

za malu i veliku nuždu. Tu se ponekad okupljaju pijanci i bacaju flaše na krov ili ih razbijaju o kupole od pleksiglasa kojima nanose oštećenja. Oštećeno je i nedovršeno prilazno stepenište. Istine radi, valja reći da je većina stanovnika Kruševca protiv ovakvog odnosa prema historijskim spomenicima.

Naročito je bila dospjela u jadno stanje Mala česma, koju su Kruševljani kasnije nazivali Uroševa česma u Jug Bogdanovoj ulici, koja je stotinjak metara udaljena od Velike česme. Nju je bila pokrila žabokrečina i mulj dubok metar i po. Zahvaljujući inicijativi stranice *Samoodbrana* na *Facebooku*, firma "Vlasinac IGDA" o svom je trošku preuzela saniranje ove česme i ona je ponovo u svom sjaju ugledala svjetlo dana. Također, *Samoodbrana* je kampanjom natjerala općinske čelnike da bar sklone smeće od hamama i zakrpe pleksiglasa i da se hamam s česmama stavi u funkciju turističke ponude grada. Dok je ovakvih ljudi, i ovakvi spomenici imaju šansu preživjeti i opstati.

Sve su česme sličnog oblika i njihov današnji izgled potječe iz vremena osmanske vladavine i sve su na prostoru Stare čaršije, ali su se razlikovale po veličini i količini vode.

Kvalitet vode kontrolira se jedino na Zulinoj česmi kod Autobuske stanice četiri puta godišnje. Inače, Zulinu česmu podigao je imućni musliman Zula, koji je za života vodio brigu o njoj.

Česma Dobra vođa jeste hajrat bogatog Kruševljanina Čelebija Alija Agića, u čijem su posjedu bili i predjeli Bagdala i Grštak, a koji je i nakon odseljenja iz Kruševca slao novac za njenu popravku i održavanje. Preko puta od nje nalazila se Krnja džamija, pa su vjernici na njoj uzimali abdest. Do njih je bilo i staro kruševačko pazarište (pijaca).

Lazarička česma nosi naziv po Lazarići, naselju koje je nekad bilo selo, a danas dio Kruševca.

Na ostalima se voda ne upotrebljava više za piće, a neke su, poput Dobre vode, presušile.

Osim toga, na ovaj vakat podsjećaju i toponimi, kao što je naziv kruševačkog naselja Begovo Brdo. Tokom 2013. godine rekonstruirano je pet pomenutih česama.

RAZVOJ KRUŠEVCA (ALADŽA-HISARA) U DOBA OSMANSKE VLADAVINE

Kruševac je kao svoju prijestonicu vjerovatno na mjestu neke starije utvrde ili naselja podigao knez Lazar Hrebeljanović u periodu nakon Maričke bitke. Prema predanju, Kruševac je dobio ime po krušcu, riječnom kamenu oblog oblika od kojeg je grad najvećim dijelom sazidan. Postoje još dva predanja: da je u starini ovaj kraj bio poznat po uzgajanju krušaka, po kojima je dobio ime, ili da je tako nazvan zbog kruškastog oblika temelja kruševačke tvrđave.

Najraniji zabilježeni napad na Kruševac osmanske vojske dogodio se 1413. godine, kada je princ Musa zapalio podgrađe i bombardirao kruševačko utvrđenje.

Prvi put Kruševac dolazi pod vlast Osmanlija 1427. godine. Oni vladaju gradom do 1444. godine.

Osmanlije gradu daju novo ime – Aladža-Hisar (Sareni grad) – po redovima crnog i bijelog kamena, od kojeg je ovo utvrđenje sazidano.

Historičari su podijeljeni u mišljenju da li je Kruševac uopće 1444. godine vraćen pod vlast Srpske Despotovine jer je i u narednim osmanskim popisima zastupljen i kruševački kraj, ali ono što je pouzdano, Kruševac je definitivno od 1455. godine pa sve do 1833. godine, s manjim i neznatnim prekidima, bio dio Osmanskog carstva.

Zbog izgubljenih popisa Kruševačkog sandžaka, nepostojanja sačuvanih opisa grada putopisaca, koji su se kretali Carigradskim drumom, koji je tridesetak kilometara udaljen od Kruševca, mi danas ne možemo ništa detaljnije reći o izgledu Kruševca, broju stanovnika i njegovoj vjerskoj strukturi tokom sedam decenija

Kuća begova Frenčevića s kraja XVIII stoljeća

Velika česma 1924.

osmanske prisutnosti u ovom kraju u 15. stoljeću. Već u 16. stoljeću imamo 6 sačuvanih popisa Kruševačkog sandžaka u periodu od 1516. do 1584. godine, a četiri od njih sadrže popise vakufa, što nam pruža mogućnost sagledavanja urbane strukture orijentalno-islamske kasabe Kruševac, koji će od sredine 17. stoljeća doseći rang šehera.

U formiranju urbanog lika Kruševca i njegove vjerske, obrazovne, komunalne i privredne infrastrukture odigrala je presudnu ulogu institucija vakufa. I ovdje su

se kao prvi osnivači vakufskih objekata pojavili sultani i krajiški zapovjednici, na šta su se kasnije nadovezali imućniji građani, među kojima je bio i značajan broj žena. Vakufske fondacije omogućavale su ne samo izgradnju objekata već i njihovo održavanje.

Sačuvani defteri (popisi) nam pokazuju da je Aladža-Hisar (Kruševac) u 16. stoljeću bio kasaba s muslimanskom većinom koja se povećavala u svakom narednom popisu. Samo u vremenu od 14 godina,

Sačuvani defteri (popisi) nam pokazuju da je Aladža-Hisar (Kruševac) u 16. stoljeću bio kasaba s muslimanskom većinom koja se povećavala u svakom narednom popisu. Samo u vremenu od 14 godina, odnosno između popisa iz 1516. i 1530. godine, postotak kršćana se s 40,9 posto smanjio na 22,6 posto, dok se u popisu iz 1584. godine sveo na 14,3 posto. Drugim riječima, Kruševac je već od 16. stoljeća bio orijentalno-islamska kasaba s izrazitom muslimanskom većinom

odnosno između popisa iz 1516. i 1530. godine, postotak kršćana se s 40,9 posto smanjio na 22,6 posto, dok se u popisu iz 1584. godine sveo na 14,3 posto. Drugim riječima, Kruševac je već od 16. stoljeća bio orijentalno-islamska kasaba s izrazitom muslimanskom većinom.

Već u prvom periodu osmanske vladavine (1427–1444) kao prvi i najveći vakif Kruševca pojavljuje se sultan Murat II (1421–1444, 1446–1451). On je osnovao carsku džamiju i hamam, koji su vjerovatno tokom narednih osmansko-ugarskih ratova oštećeni i kasnije obnovljeni od Muratovog nasljednika sultana Mehmeda II Osvajača. Ova džamija bit će centar duhovnog i kulturno-prosvjetnog života Kruševca tokom osmanske vladavine, kao i škola Kur'ana, u kojoj su obučavani i budući hafizi.

Zanimljivo je da se oko carske džamije nije formirala posebna mahala, što je bio običaj u drugim gradovima, zbog toga što se nalazila u samoj čaršiji ili njejoj neposrednoj blizini.

Ali oko sultanovog hamama, koji je bio blizu džamije, formirana je muslimanska mahala koja je po njemu nosila ime. U haremu džamije sigurno je imala česmu za uzimanje abdesta (Velika česma), što sve ukazuje da je sigurno već u ovom periodu izgrađen i prvi vodovod. Prihodi hamama korišteni su za potrebe džamije. Kasnije je više muslimana i muslimanki iz Kruševca uvakufilo značajne sume novca, objekte ili zemljište za potrebe ovog vakufa.

Nakon što se definitivno učvrstila osmanska vlast u Kruševcu od 1455. godine, ova kasaba postaje središte administrativne i sudske vlasti, ali sve do osvajanja Beograda 1521. godine Kruševac je tretiran prije svega kao vojno uporište u kome izgradnja civilnih objekata još nije uzela velikog maha.

Pošto je postao centar sandžaka, vjerovatno je postojao saraj sandžak-bega, a što se tiče gradske sudnice i pratećih objekata, zna se da ih je neposredno nakon osvajanja izgradio i uvakufio izvjesni Šaban-beg i da se oko njih formirala mahala suda.

U ranom periodu osmanske vlasti nastala su još dva značajna objekta u Kruševcu, i to zavija (tekija) i mesdžid, koje su podigla dva sandžak-bega.

Zaviju je osnovao poznati krajiški beg i akindžijski zapovjednik Ali-beg Mihaloglu. Kao akindžija, bio je poklonik derviškog reda bektashijskog, a s obzirom na to da su se i njegovi potomci vezivali za ovaj tarik, najvjerovatnije da je ova zavija pripadala bektashijskom redu. U ovom su periodu zavije imale veoma značajnu ulogu u širenju islama. Podizane su na prometnim mjestima na putu, u obliku

Kula kruševačke tvrđave

Mala česma

konačišta ili musafirhana. Starale su se o sigurnosti putnika i imale ponekad u svom sastavu i imarete (besplatne kuhinje).

Prvi kruševački mesdžid podigao je Firuz-aga, po kome je nazvana i jedna gradska mahala. Vjerovatno je u pitanju nekadašnji zapovjednik Kruševca Firuz-beg, koji je 1456. godine prilikom turskog pohoda na Beograd učestvovao u borbama zajedno s Ali-begom Mihalogluom. Mesdžidi su male mahalske bogomolje u kojima se nisu obavljale molitve petkom i bajramima, već su bili namijenjeni svakodnevnom potrebama lokalnog stanovništva. Uz posebno odobrenje sultana, oni su s vremenom mogli postati džamije.

U prvim decenijama 16. stoljeća nastaje još jedan značajan vakuf, čiji je vakif bio izvjesni hadži Mehmed. On je u mahali koja je kasnije nazvana po njemu najprije izgradio mesdžid, zatim 10 dućana i karavan-saraj. Nešto kasnije, svom je vakufu pridodao i mekteb. U prvoj polovini tridesetih godine 16. stoljeća podignuta su još tri mesdžida i zavija.

Izgradnjom ovih objekata skoro je u potpunosti formirana urbana struktura Kruševca (Aladža-Hisara).

Mesdžid Mustafe, sina Kulaka, vjerovatno se nalazio u Abasovoj mahali. Kao značajni vakifi ovog mesdžida kasnije se javljaju i tri kruševačke hanume: Fatima, Šahbola i Ajša. Mesdžid je izgradio i ćehaja Mahmud, državni službenik koji je vodio upravne i finansijske poslove u Kruševcu i po kome je dobila naziv jedna gradska mahala. Treći mesdžid osnovao je Emir Mahmud. On je također izgradio i zaviju. Sedamdesetih godina 16. stoljeća u Kruševcu su izgrađeni jedna džamija i jedan mekteb. Džamiju je izgradio izvjesni hadži Ibrahim, oko koje će nastati istoimena mahala. Mehmed, sin Murata, osnovao je novi mekteb.

Dakle, Kruševac je već u 16. stoljeću bio kasaba s izraženom muslimanskom većinom. U urbanom razvitku Kruševca od osmanskog osvajanja do kraja 16. stoljeća mogu se uočiti tri perioda. Prvi period obuhvata rani period osmanske vlasti i

obilježen je izgradnjom džamije, hamama, sudnice, zavije i mesdžida. U periodu koji slijedi Kruševac je prije svega bio vojna postaja, da bi tek nakon osvajanja Beograda 1521. godine i prebacivanja vojnih operacija u južnu Ugarsku došlo do pravog građanskog razmaha, odnosno do razvitka zadužbinarstva u pravom smislu te riječi. U ovom periodu izgrađena su još 4 mesdžida, jedna zavija i jedan mekteb, čime je u velikoj mjeri formirana nova urbana struktura grada. Posljednju fazu karakterizira lagani porast stanovništva, ali i izostanak značajnih građevinskih poduhvata, pa su tako u narednih nekoliko decenija podignuti samo jedna džamija i jedan mekteb.

Podaci iz deftera iz 1584. godine ukazuju da je u Kruševcu bilo 17 mahala: 14 muslimanskih, od toga jedna ciganska, i dvije kršćanske, dok je jedna mahala bila mješovita. U gradu je bilo 48 dućana. Održavan je i godišnji panađur.

KRUŠEVAC (ALADŽA-HISAR) OD 17. DO POČETKA 19. STOLJEĆA

Izgradnja i razvoj Kruševca nastavljani su krajem 16. i tokom 17. stoljeća, pa Evlija Čelebija šezdesetih godina 17. stoljeća bilježi u gradu još dvije muslimanske bogomolje i jedan novi mekteb. Prema njegovom kazivanju, Kruševac je tada imao 9 mahala i 9 islamskih bogomolja, što govori da je grad demografski opao, jednu medresu, 3 mekteba, 2 tekije, tri mala i jedan veliki trgovački han i 150 dućana. Od džamija, Evlija ističe naročito: Hudanvendigarovu, Alajbegovu i džamiju sultana Murata II.

Naselje se nalazilo na sjevernoj i zapadnoj strani tvrđave, u jednom prostranom polju, tako da je s obiju strana bilo okićeno vrtovima (vinogradima) po pitomim niskim brdima.

Zanimljivo je da Evlija pominje jaku kruševačku tvrđavu, ali u njoj ne pominje posadu, što dovodi do pretpostavke da možda posade nije ni bilo sve do Bečkog rata, jer Kruševac je bio tada duboko u unutrašnjosti carstva, a osim toga, najveći dio muslimanskog stanovništva Kruševca

spadao je u red akindžija, koji su, pored učestvovanja u ratnim pohodima, "uvijek radili na čuvanju i odbrani carstva". Zbog toga su uživali poreske olakšice.

U 16. stoljeću Kruševac ima status kasesabe, a u Evlijino vrijeme status šehera. Većina njegovog stanovništva bavila se gradskom privredom – zanatstvom i trgovinom. Kruševac je pripadao privredno razvijenijim naseljima. U Kruševcu je stalno bila prisutna kolonija dubrovačkih trgovaca srednje veličine.

Kruševac će imati veoma značajnu ulogu i u toku Bečkog rata, naročito u periodu od jula do septembra 1689. godine. Zapovjednik osmanske vojske serasker Redžep-paša vršio je koncentraciju svojih trupa u Kruševcu, gdje se skupilo oko 20.000 vojnika. Austrijska vojska ide prema Jagodini i pobjeđuje osmanske trupe kod Grabovca i Batočine. Nakon toga, konjički puk austrijske vojske napada Kruševac. Dolazi do krvavih sukoba, poslije čega osmanska vojska napušta grad, spaljuje most na Moravi i povlači se prema Nišu. Austrijska vojska i srpski ustanici drže Kruševac u svojim rukama od kraja augusta do 8. septembra 1689. godine. Austrijska vojska stiže do Skoplja, a onda slijedi osmanska kontraofanziva. Iako je austrijska vojska podigla šanac oko kruševačke tvrđave i naoružala je topovima, nakon pada Niša u osmanske ruke napuštaju ovu tvrđavu i povlače se prema Savi i Dunavu s mnoštvom srpskih izbjeglica.

U drugom osmansko-austrijskom ratu (1716–1718) Kruševac, njegov sandžak i nahija nisu u centru zbivanja. I nakon Požarevačkog mira, sklopljenog 21. jula 1718. godine, Kruševac je ostao pod osmanskom vlašću. U narednom osmansko-austrijskom ratu (1737–1739) Kruševac je 10. jula 1737. godine pao u ruke ober kapetana Staniše Markovića Mlatišume i austrijskog pukovnika Lentulusa.

Četvrti osmansko-austrijski rat počinje 1788. godine. Kruševac je pao u ruke srpskoj miliciji i Austrijancima 2. januara 1789. godine, ali već u ljeto 1790. godine osmanska vojska ga ponovo vraća u svoj posjed.

U toku Prvog srpskog ustanka Kruševac je 26. januara 1806. godine bio osvojen od srpskih ustanika, da bi ga 1809. godine osmanske snage ponovo preuzele. Zatim, 1811. godine još jednom ga osvajaju ustanici da bi ga osmanska vojska ponovo vratila u svoj posjed 1813. godine.

PRIPAJANJE KRUŠEVAČKE NAHIJE KNEŽEVINI SRBIJI

Kruševac je faktički do 1833. godine bio sjedište Kruševačkog sandžaka i dio Osmanskog carstva. Nakon poraza u ratu s Rusijom i pod pritiskom iste, sultan se obavezao da će šest nahija koje je van Smederevskog sandžaka Karađorđe zaposjeo u Prvom srpskom ustanku, među njima i Kruševačku nahiju, predati Kneževini Srbiji.

Sam čin predaje Kruševačke nahije Srbiji nije išao bez otpora. Tome se suprotstavljao i leskovački Šašit-paša, kojem je Kruševačka nahija odavno data kao mukada (poklon) i mogla mu se oduzeti samo u slučaju izdaje i zbog otpora muslimanskog življa. Prepredeni i na sve spremni knez Miloš u ostvarivanju ovog cilja kombinirano je koristio podbunjivanje srpskog življa iz Kruševačke nahije, vojnu prijetnju, podmićivanje osmanskog činovništva i dezinformacije da bi stigao do cilja. I domaću i evropsku javnost i štampu krajem 1832. godine potresla je priča lansirana s Miloševe strane da su kruševački begovi Frenčevići (Selim-beg Zeka i Osman-beg Smaka) navodno nasilu oteli djevojke iz sela Mozgova Miljkanu i Mariju, koje su primile islam i muslimanska imena Fatima i Jursuma i bile u njihovom haremu. Pošto su djevojke odbijale da lažno svjedoče, on ih je uz pomoć svojih ljudi bukvalno kidnapirao i uz prijetnju i davanje novca i poklona ih natjerao da u Beogradu svjedoče da su navodno otete, što negira i pisac najbolje monografije u Kruševcu Buda Ilić, a što će mu biti krunski dokaz o navodnom turskom zulumu u Kruševačkoj nahiji.

Maja 1833. godine Miloš prisajedinjuje Kruševačku nahiju Kneževini Srbiji. Muslimani nevoljno prodaju svoje kuće i imanja i napuštaju svoj rodni kraj.

Srbi nisu ni sačekali da se muslimani odsele a već su počeli rušiti muslimanske džamije i druge vjerske objekte.

Jedan manji dio muslimana ipak nije imao srca napustiti svoj rodni grad. Muslimana još ima i u naredne dvije-tri decenije, o čemu svjedoči i zapis koji nam je ostavio Fon Taub iz 1852. godine. Posljednji trag muslimanskih džamija nestao je krajem treće decenije 20. stoljeća, kada je porušena i posljednja, već tada prilično oštećena kruševačka džamija koja se nalazila na uglu Ulice cara Lazara i Strahinjićeve. ■

Sam čin predaje Kruševačke nahije Srbiji nije išao bez otpora. Tome se suprotstavljao i leskovački Šašit-paša, kojem je Kruševačka nahija odavno data kao mukada (poklon) i mogla mu se oduzeti samo u slučaju izdaje i zbog otpora muslimanskog življa. Prepredeni i na sve spremni knez Miloš u ostvarivanju ovog cilja kombinirano je koristio podbunjivanje srpskog življa iz Kruševačke nahije, vojnu prijetnju, podmićivanje osmanskog činovništva i dezinformacije da bi stigao do cilja

Genocid koji nije zanimao Jugoslaviju

STRADANJE ROMA U DRUGOM SVJETSKOM RATU

Piše: Senija MILIŠIĆ

Preuzimanjem nacističkog “protuciganskog” modela u odnosu na romsku zajednicu ustaške vlasti označile su Rome kao jedan od “nepoželjnih” dijelova društva. Ubrzo nakon uspostave ustaške vlasti u Hrvatskoj u aprilu 1941. godine neki ustaški dužnosnici u junu i julu u javnim istupima pozivaju na “definitivan obračun” s Romima, što bi se provelo njihovim prisilnim koloniziranjem na jednom mjestu ili slanjem na prisilni rad.

BOŠNJAČKI OTPOR PROGONU ROMA

Radi provođenja zakonske odredbe o rasnoj pripadnosti bilo je potrebno ustanoviti rasnu pripadnost, pa su vlasti sastavile “Upute za sastav izjave o rasnoj pripadnosti”. Nekoliko mjeseci kasnije je uslijedilo popisivanje Roma. Ovim se nastojala ustanoviti prava demografska “slika” romskog stanovništva na terenu. Od ideje o koloniziranju Roma kao konačnog rješenja “ciganskog pitanja” odustalo se najvjerovatnije zbog ratnih okolnosti.

Otpremanje Roma u logore i na prisilne radove te masovna ubijanja vlasti NDH otpočele su krajem jula 1941. godine. Ubijanja Roma nastavljena su do kraja rata. Dio Roma otpremljen je u jasenovački logor i prije odredbe od 19. maja 1942. godine, kada započinje njihova sistematska deportacija. Riječ je o okružnici Ministarstva unutarnjih poslova i Odredbi Ustaške nadzorne službe uz podršku Ravnateljstva za javni red i sigurnost od 19. maja 1942. godine, kojima je propisano prikupljanje svih Roma u NDH, o čemu je Vrhovno

Na popisu stanovništva iz 1931. godine u Bosni i Hercegovini (Drinska i Vrbaska banovina) bilo je 11.272 Roma. Na sljedećem popisu iz 1948. godine u Hrvatskoj je bilo 405, a u Bosni i Hercegovini 442 Roma. Ovaj tekst najvećim dijelom bazira se na dokumentaciji Zemaljske komisije za Bosnu i Hercegovinu za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača (1944–1947)

oružničko zapovjedništvo sutradan izdalo naredbu.

Masovna hapšenja i odvođenja Roma provedena su većinom do kraja ljeta 1942. godine. U tome su vojnim i civilnim vlastima NDH pomagali i njemački pripadnici Kulturbunda. Premda se o ovome znalo i izvan granica NDH, nije ništa poduzeto da se to spriječi.

Izuzetak predstavlja spašavanje “bijelih Cigana”, bosanskih Roma, koji su u većini po vjerskoj pripadnosti muslimani. Dio je stanovništva, zajedno s islamskim vjerskim vlastima, organizirano zaštitio dio romskog stanovništva u NDH. Naime, popisivanje Roma u julu 1941. godine na području Tešnja izazvalo je burnu reakciju bošnjačkih susjeda koji su osudili takav postupak ustaških vlasti. “Namjere ustaških vlasti naišle su na jednodušnu osudu i na konferenciji bivših zemljoposjednika, održanoj u Sarajevu 26. i 27. jula 1941.” Imenovanjem posebne komisije sastavljene od istaknutih bošnjačkih intelektualaca i izradom stručnog elaborata u kojem se dokazuje da su bijeli Cigani muslimani po vjeroispovijesti nastojalo se zaštititi muslimanske Rome. Vlasti NDH prihvatile su navedeni elaborat i krajem augusta 1941. godine, plašeći se daljih protesta Bošnjaka, naredile obustavljanje popisa bijelih Cigana.

No ubrzo su “zaboravili” ovu odredbu pa su masovne deportacije Roma nakon 19.

maja 1942. godine obuhvatile i bijele Cigane s bosanskohercegovačkog teritorija. Zbog hapšenja Roma Travnik i okolice, bošnjačko građanstvo prvo je u Zenici, pa potom u više mjesta, također odlučno stalo u zaštitu Roma od progona i deportacija. Daljnje otpremanje ovih Roma u logore obustavljeno je 29. maja 1942. godine. Time je u Sarajevu, Doboju, Srebrenici, Brčkom i nekim manjim mjestima spašen jedan broj Roma muslimana. Riječ je o “jedino organiziranom i zvanično prosljeđenom protestu i osudi progona i ubijanja Roma u Bosni i Hercegovini”. Ovaj jedinstveni akt otpora u porobljenoj Evropi pripada bošnjačkim iskustvima antifašizma.

STRADANJE U LOGORIMA

Najteže stradanje Roma s područja NDH odvijalo se unutar jasenovačkog logora. Za razliku od drugih zatočenika, Romi nisu službeno registrirani pojedinačno, već kao dio određenog “željeznikog vagona” ili su u logor pristizali pješice u dugim kolonama. Po ulasku u logorski prostor slijedila je pljačka ličnih stvari koje su sa sobom ponijeli. Unutar jasenovačkog logorskog sistema Romi su smješteni u sjeveroistočni dio, na močvarnom području. Logorski prostor dimenzija 30 × 60 m bio je ograđen žicom i osiguran stražarskom kontrolom, a bio je poznat pod nazivom “Logor III C” (za Cigane). Drugi dio Roma

bio je u početku smješten u selu Uštica u iseljenim srpskim kućama, no ubrzo je, zbog velikog broja zatočenih, bio premješten u prekosavsko selo Gradina. U tom su se selu provodile masovne likvidacije, iscrpljivanje glađu. Jednu grupu zatočenih Roma logorske vlasti iskoristavale su za ubijanje i sahranjivanje logoraša, te za izgradnju nasipa i zidova oko logora. Dio Roma stradao je i u drugim logorima, a najviše u logoru "Danica" u Koprivnici.

Kada je riječ o saradnji Roma s vlastima NDH, treba razlikovati one koji su saradivali unutar logora i onih koji su zajedno s ustašama učestvovali u ubijanjima stanovništva u pojedinim mjestima. Premda je zasad broj tih primjera mali, dalja istraživanja pomoći će da se utvrdi da li je bilo romske kolaboracije. Slučajeve u kojima je neromsko stanovništvo, često u saradnji s lokalnim vlastima, pokušalo spasiti Rome od ustaškog progona i deportacija u logore D. Vojak ne posmatra kao organizirani otpor stanovništva prema vlastima NDH, već ga tumači kao neposredan izraz (ljudskog) suosjećanja neromskog stanovništva prema progonu Roma.

KOLIKO JE ROMA UBIJENO

U vezi sa stradanjem Roma, niz autora bavio se procjenama i izračunima broja ubijenih. Upoređivanjem broja Roma iz predratnih popisa stanovništva, kao i podataka do kojih su došli u svojim istraživanjima, N. Lengel-Krizman iznosi broj od 8.570 ubijenih, A. Miletić 19.532 iz Hrvatske i 4.126 iz Bosne i Hercegovine, M. Bulajić 40.000, R. Đurić ističe prvo 40.000, potom 60.000, M. Pisari navodi da je od aprila do jula 1942. godine ubijeno između 22.000 i 28.000 Roma i da je za veliku većinu njih, za više od 22.000, utvrđen identitet.

Prema iskazima preživjelih zatočenika, u Jasenovac je dovedeno približno 40.000 Roma, koji su pobijeni. Spomen-područje Jasenovac objavilo je 2007. godine "Poimenični popis žrtava koncentracionog logora Jasenovac" iz Drugog svjetskog rata, na kojem su imena 14.750 Roma. Na popisu je oko 935 Roma iz Bosne i Hercegovine. Skoro je isti broj i u dokumentaciji Zemaljske komisije za Bosnu i Hercegovinu za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača. Na popisu stanovništva iz 1931. godine u Bosni i Hercegovini (Drinska i Vrbaska banovina) bilo je 11.272 Roma. Na sljedećem popisu iz 1948. godine u Hrvatskoj je bilo 405, a u Bosni i Hercegovini 442 Roma.

Povijest stradanja Roma na području Nezavisne Države Hrvatske (NDH) dugo je bila zanemarivana i potiskivana. Zbog toga, rad na prikupljanju podataka o žrtvama još nije završen niti je broj poimenično utvrđenih žrtava konačan. U Arhivu Bosne

i Hercegovine (fond ZKRZ) nalazi se pedesetak dokumenata koji govore o Romima u Drugom svjetskom ratu. Širi evropski kontekst, prije svega na ideološkom planu, nacionalsocijalistička politika prema Romima i njeno provođenje u Trećem rajhu i na okupiranim teritorijama dat je uglavnom u radovima i knjigama D. Vojaka i M. Pisarija. Situacija u Bosni i Hercegovini, tj. uspostavljanje okupatorskog i kvistlinškog aparata nakon 6. aprila 1941. godine obrađena je u historiografskoj literaturi. Politike tih aparata prema Romima i antiromske mjere i na kraju provođenje genocida predstavljaju okosnicu ovog teksta.

U novi zakonodavni sistem NDH uvedeni su osnovni antisemitski i antiromski zakoni koji su važili u Trećem rajhu. Zakonskom odredbom o rasnoj pripadnosti 30. aprila 1941. godine i Zakonskom odredbom o zaštiti arijevske krvi i časti hrvatskog naroda reguliran je društveni status Jevreja, Roma, a potom i Srba. U maju je slijedio niz naredbi protiv Srba, Jevreja i Roma, koje su dovele do njihovog potpunog odvajanja od hrvatskog nacionalnog tijela. Ustaške vlasti izdale su 19. maja 1942. godine naređenje svim teritorijalnim jedinicama da treba pokupiti sve Rome. Krajnji cilj bilo je njihovo upućivanje u Jasenovac.

UBIJANJA I PROGONI ŠIROM BOSNE I HERCEGOVINE

Ustaški logornik Dragutin Kamber u aprilu 1941. godine Izdaje *Proglas* da se Hrvati u Doboju ne smiju sastati nigdje na ulici niti u kući sa Srbima, Jevrejima i Romima. U Konjicu ustaški logor donosi naredbe o redarstvenom satu, a Srbima i Romima određuje slobodno kretanje od 6 do 18 h. Progoni Srba, Jevreja i Roma, koji su odmah uslijedili, duboko su zabrinuli sve ljude Tešnja, a posebno tešanjsku omladinu. U samom Turbetu Srbi, Jevreji i Romi pohapšeni su putem uvođenja policijskog časa jer su morali do određenog vremena biti u svojim kućama, policija ih je u to vrijeme našla i pohapsila. Osim ljudi iz Mudrika, Vitovlja, Turbeta, pohapšeni su i ljudi iz svih okolnih sela Karaule,

Varošluka, Komara, Goliše i Trebeuše, kao i sela s onu stranu Travnika i Turbeta.

Svi pohapšeni Srbi, Jevreji i Romi iz navedenih sela smješteni su u posebnu kompoziciju voza postavljenu pred Sokolski dom i poslani noću 2/3. august 1941. godine u Travnik, pa u Zenicu, a onda preko Doboja i Zagreba u Gospić. Od 630 otjehanih stanovnika, niko se nije vratio kući.

Naredbom Ministarstva unutarnjih poslova NDH od 3. jula 1941. godine traženo je po hitnom postupku dostavljanje podataka o svim Romima u NDH. Naredba je proslijeđena svim velikim župama, redarstvenim ravnateljstvima, kotarskim oblastima i gradskim redarstvima. Popis banjalučkih Roma načinjen je na dva nivoa lokalne vlasti, odnosno na nivou gradske i na nivou kotarske oblasti. Popis na nivou kotarske vlasti sačinjen je samo u općinama u kojima su Romi živjeli u vrijeme popisa, i to u Bronzanom Majdanu, Klačnicama, Krupi na Vrbasu, Saračici, Slatini i Vrbani. Popisivanje Roma u banjalučkoj gradskoj oblasti organiziralo je i sačinilo Redarstveno ravnateljstvo u Banjoj Luci i dostavilo ga Velikoj župi Sani i Luci i Upravnom odjelu (II) Ustaškog stožera. Na popisu se nalaze 444 imena, od kojih je u ratu ubijeno njih trinaest. Ovome treba dodati i sedam ili osam Roma koje su četnici 1943. godine odveli na periferiju Banje Luke i koji se nisu vratili svojoj kući. Iz ovoga se vidi da bosanskohercegovački Romi nisu stradali samo od ustaša. Na spisku žrtava iz Vlasenice nalaze se imena 28 Roma koje su četnici ubili 1941. godine.

Na području Mjesnog odbora Polje, srez Kiseljak, u aprilu 1942. godine pohapšeni su svi domaći Romi iz Kmetića. Od njih 43, vratilo se samo šestoro. Ubijeni su u Jasenovcu. Odmah po njihovom odvođenju, sva je njihova sirotinja opljačkana.

U Maglaju je odvedeno 55 žena, djece, muškaraca, Roma u Jasenovac, gdje su likvidirani. U maju 1942. godine svim zapovjedništvima oružničkih pukovnija upućena je "Nadopuna zapovijedi o postupku s Romima", kojom se od svih područnih oružničkih postaja traži da prikupe sve Rome na svom području te da ih

u sporazumu s mjerodavnom kotarskom oblastu preprate u Jasenovac.

U maju 1942. godine u logor su odvedeni svi Romi Tešnja, gdje su i ubijeni. "Gradska komisija za utvrđivanje ratnih zločina okupatora i njegovih pomagača Tešnja po svome uvidaju povelu (je) postupak po gore pomenutom činu. Ova komisija smatra da je pomenuti zločin izvršen na inicijativu Ademage Mešića iz Tešnja." Dakle, u maju 1942. godine, po naređenju ustaških vlasti, u Tešnju su uhapšeni i odvedeni u sabirni logor, a zatim u Jasenovac svi Romi. Od njih 97 niko se nije vratio. Iz sela Lepenica, srez tešanjski, odvedeno je 18 lica. Iz sela Karadaglije odvedena su 82 Roma. Na prethodnim spiskovima nalaze se imena 197 lica. Podatke koji se daju nakon rata treba uzeti s rezervom jer se rade po sjećanju, a ne na osnovu pouzdanih spiskova. Mještani Karadaglija navode da je odvedeno približno 150 Roma iz Tešnja i okolice. U Zapisniku koji se odnosi na selo Radauša navedeno je sljedeće: "Saznali smo u junu 1942. da su ustaške vlasti u Tešnju i okolini uhapsile 200-300 Cigana i otpremile ih u Jasenovac, a njihovu imovinu zaplijenili i prodali kotarskoj oblasti u Tešnju koju su putem licitacije prodavali narodu, a ciganske kuće davali pristašama ustaške vlasti." Mještani Šija govore o oko 200, a Sivše o svim Romima s područja sreza Tešanj koji su otpremljeni u Jasenovac i ubijeni.

U odvođenju Jevreja i Roma Travnika u logor veliki župan Nikola Tusun vodio je glavnu riječ. Krajem aprila 1942. godine on je izdao naredbu da se hapse domaći Romi. Župsko redarstvo u saradnji s domaćim ustašama uhvatilo je u Travniku 105 travničkih domaćih Roma muslimana, muškaraca, žena i djece svih godina. U Kmetićima je slobode lišeno 49 lica. U Turbetu je provedeno hapšenje Roma na tom području i lišeno slobode devet lica iz Bjelobučja,

“Namjere ustaških vlasti naišle su na jednodušnu osudu i na konferenciji bivših zemljoposjednika, održanoj u Sarajevu 26. i 27. jula 1941.” Imenovanjem posebne komisije sastavljene od istaknutih bošnjačkih intelektualaca i izradom stručnog elaborata u kojem se dokazuje da su bijeli Cigani muslimani po vjeroispovijesti nastojalo se zaštititi muslimanske Rome. Vlasti NDH prihvatile su navedeni elaborat i krajem augusta 1941. godine, plašeći se daljih protesta Bošnjaka, naredile obustavljanje popisa bijelih Cigana

jedno iz Turbeta i 14 iz Ćosića. Svi su ovi Romi skupljeni u Travniku. Frano Radoš, zamjenik šefa mjesne policije, sproveo ih je u Jasenovac. Tu su oni već prvi dan, odmah po dolasku, tučeni, a veći ih je broj izdvojen i odveden na strijeljanje. Nekom intervencijom sutradan je 26 travničkih Roma vraćeno kućama, a svi su drugi ostali u Jasenovcu i bili u kratkom roku pobijeni. Podaci o mučenjima i načinu ubijanja u Jasenovcu govore da su na Rome bili primijenjeni metodi ubijanja izglednijanjem. Na ovaj način stradalo je 79 domaćih Roma iz Travnika i svi Romi iz Kmetića, Bjelobučja, Turbeta i Ćosića.

Iz Rijeke, Vitez, svi su muslimani Romi otpremljeni u Jasenovac u aprilu 1942. godine. Iz Krušćice su odvedena 23 lica. Dva spiska stradalih odnose se na Polje, srez Travnik. Na prvom je popis lica ubijenih od ustaša, četnika i Nijemaca. Na spisku je trideset imena, od toga su 26 iz Polja i Romi, iako takve napomene nema pored njihovih imena. Na drugom spisku: Srez Travnik, spisak identificiranih žrtava, nalazi se pedeset imena, od čega pored 43 stoji napomena da je riječ o domaćim Romima iz Kmetića.

U maju 1942. godine ustaše iz Turbeta hapse domaće Rome. Odveli su Mustafu Seferovića, njegovu ženu i dvoje djece,

Zajku Seferovića, njegovu ženu Zlatu i dvoje djece, svi iz Bjelobučja, sproveli ih u Travnik, a odatle s travničkim Romima u Jasenovac, gdje su nestali. U junu 1942. godine od Roma iz Krčevina odvedeni su Zahir Zahirović, njegova žena Zeima, sin Sabit i šestero Sabitove djece, te Salko Osmanović, njegova žena Hata i troje djece. Uhapšeni su po pozivu ustaša, a stradali u logoru. U zapisnicima Zemaljske komisije rijetki su iskazi Roma. Kako se odvijalo privođenje i otpremanje Roma travničkih sela u logor, svjedoče četiri iskaza onih koji su preživjeli.

Odvođenju Roma u logor usprotivio se Ivica Laboj, radnik tvornice duhana. Za njega se kaže da je bio u ustašama dva mjeseca 1942. godine da ne bi otišao u vojsku, samo da ostane u Travniku kod svoje kuće. Nakon dva mjeseca skinuo se i odmah bio pozvan u domobranstvo, gdje je proveo devet mjeseci. Jednog dana, kada je vidio da se kupe Romi, rekao je da neće više biti u ustašama, skinuo se i otišao u rezervu.

NACISTIČKI ZLOČINI NA ROMIMA

Nisu samo ustaše ubijale Rome. Već je navedeno da su u tome učestvovali četnici, a u Podorašcu kod Konjica to su uradili i Nijemci. U augustu 1943. godine Divizija "Princ Eugen" počinila je strašan zločin nad domaćim mirnim stanovništvom, Romima u Podorašcu. U jednu kolibu zatvorili su 36 osoba. Bile su to porodice Osmana, Smaje, Alije, Salke, Melče Ahmetović i drugih, a najviše je bilo djece. U toj kolibi pobili su ih bombama, jedino je Salko Ahmetović uspio pobjeći. Ovaj jezivi zločin Nijemci su izvršili, navodno, na prijavu tamošnjeg učitelja Josipa Jelića, nakon rata nepoznatog boravišta, rodom iz Čitluka, jer ih je ovaj prijavio za neke krađe. Nijemci su govorili da Romi ne trebaju živjeti.

Legija je logorovala u Podorašcu, a Romi su bili u tunelu, u kojem su se sakrivali od bombardiranja. Legionari su provaleli u školu u Podorašcu i iz Jelićevog stana odnijeli mnogo stvari, odijela i obuću. Jelić je posumnjao na Rome i prijavio ih, pa se vodio kazneni postupak kod sreskog suda u Konjicu. Jelić je ispričao Nijemcima

da su Romi, tačnije jedna Romkinja, pali vatru i davali signale partizanima, koji su napali tu večer i prekinuli telefonsku vezu. Kada su ih pobili, opljačkali su njihove kuće. Jelić i njegova žena više se nisu pojavljivali u Podorašcu.

U srezu Bosanska Gradiška bilo je nekoliko romskih naselja u Batru, Mokricama, Rovinama i Muslimanskim Dubravama. U septembru 1944. godine, poslije kozarskih ofanziva, ustaše su u svom bijesu pokupile Rome iz ostalih sela. Romi su, da izbjegnju sigurnu smrt, došli svi u selo Dubrave i tu su ih posljednjih dana septembra 1944. godine ustaše opkolile, pokupile i prevezle preko Save u šumu Jablanac (srez Novska), pa ih masovno pobili. Nije poznat tačan broj žrtava ovog masovnog ubijanja, ali se misli da ih je bilo blizu 200. U istom dokumentu navodi se da je 1944. godine izvršen pokolj Roma i Bošnjaka i da, od 233 žrtve, otpada najveći dio na Rome. Margareta Piščević bila je zatočena u logoru "Stara Gradiška" od 9. juna 1943. do 24. maja 1945. godine. Od maja do novembra 1944. godine ležala je u bolnici i čula da su dotjerane romske obitelji iz Bosanske Gradiške. Žene i djecu odmah su pobili, a muškarce pustili da umru od gladi. Ostalo je samo dvanaest Romkinja koje su otpremljene u "Legoglavu".

Selo Rovine bilo je uglavnom romsko naselje. Poslije napada na Topolu septembra 1944. godine ogorčene ustaše preduzele su "čišćenje svega Lijevča polja". Tako su u Rovinama odveli sve Rome u logor, gdje su ubijeni. Na spisku žrtava Bosanske Gradiške imena su 32 Roma odvedenih u logor od ustaša 1944. godine.

U Krivaji su, po naređenju Nijemaca, ustaše iz Zavidovića pokupile dvadeset Roma (muškarce, žene i djecu) i otpremlile ih u "Jasenovac", gdje su likvidirani.

Nijemci su pobili i 78 Karavlahu iz zaseoka južno od Lopara. Na spisku žrtava sela Kamenica, Zvornik, nalaze se imena osam Roma ubijenih od ustaša.

Rome su ubijali i pripadnici 13 SS Handžar divizije. U Karavlaškoj Maoči u aprilu 1944. godine, zbog boravka partizana u selu, zatvorili su u kuće i spalili 36 lica. U dokumentaciji Zemaljske komisije zabilježena su i neka pojedinačna ubistva Roma.

U procesima vođenim nakon rata ispred vojnih sudova jugoslavenskih vlasti nad ratnim zločincima pitanje genocida nad Romima izgleda da nije nikad uzeto u obzir. Na formularima Zemaljske komisije nema rubrike "Romi". O romskoj kolaboraciji izvan logora zabilježeno je nekoliko slučajeva. U fondu ZKRZ ne postoji nijedan dokument o partizanskim zločinima nad Romima, kao što je to bilo u Sloveniji. Isto tako nema podataka o učešću Roma u partizanskim jedinicama. ■

U zakonodavni sistem NDH uvedeni su osnovni antisemitski i antiromski zakoni koji su važili u Trećem rajhu. Zakonskom odredbom o rasnoj pripadnosti 30. aprila 1941. godine i Zakonskom odredbom o zaštiti arijevske krvi i časti hrvatskog naroda reguliran je društveni status Jevreja, Roma, a potom i Srba. Ustaške vlasti 19. maja 1942. godine izdale su naređenje svim teritorijalnim jedinicama da treba pokupiti sve Rome. Krajnji cilj bilo je njihovo upućivanje u Jasenovac

Stereotipi ukorijenjeni u jeziku

GETÜRKT: KAKO SU TURCI POSTALI GLAGOL U EVROPI

Pišu: Alia AMIR, Adnan MAHMUTOVIĆ i Ramis ÖRLÜ

Dorada i stilizacija prijevoda s engleskog: Sead BEKTEŠEVIĆ

Upitat ćete se možda: Pa, zar nije Gutenbergova Biblija prvo štampano djelo? Ne, nije, *Türkenkalender* tiskan je prije nego što je cijela Gutenbergova Biblija završena. Štampa, to veliko čudo i simbol jedne nove, evropske civilizacije, svoju prvu primjenu našla je u tiskanju propagande o Turčinu

Beč 1769. godine. Za šahovskom tablom sjedi figura s turbanom na glavi i dugom, bijelom bradom. Ko je on? Šta je on? Još nismo sigurni, ali gledamo i ne trepćemo. Jedno je sigurno, ne očekujemo da će nas prevariti. Ne očekujemo da ćemo biti *getürkt*.

Njemački jezik ima jednu fantastičnu osobinu. Njegova plastičnost omogućava mu da imenice preoblikuje u glagole, ili da naniže mnoštvo riječi u jednu jedinu, novu riječ. S vremenom, ove nove riječi postaju svakodnevni izrazi. Zaboravljamo odakle potječu. Riječi, tako, postaju rizična povijesti. Povijesti kreativnosti, ali i povijesti razaranja. Povijesti ljepote, ali i povijesti ružnoće. Povijesti tolerancije, ali i povijesti predrasuda.

PRVO KAHVA, ONDA OSTALO

Njemački rječnik nudi nam cijeli niz sinonima izraza "türken" i "getürkt", koji imaju značenje prevare, obmane ili, jednostavno, laži. Riječi *gefälscht*, *erfunden*, *falsch*, *unecht* primjeri su iskaza istog ili sličnog značenja. Svaka od njih ima svoj kontekstualni izvor i vremenski razvoj, ali je malo riječi koje obuhvataju složenost historijskih tokova i međuljudskih odnosa poput riječi "getürkt".

Pitanje: Uočavate li Turčina u riječi "getürkt"? I, šta mislite, kako je Turčin postao njemački glagol?

Pojam "getürkt", kao što ćete vidjeti iz ovog članka, simbolično objedinjuje paralelno divljenje i strah od nove tehnologije. Ona u sebi nosi i priču o figuri za šahovskom pločom. Priču o umjetnosti i inženjerstvu, o kulturama koje prelaze nacionalne granice, ali i o strahu od nepoznatog. Isto tako, nas troje autora ovog teksta tvrdimo da ova riječ u sebi nosi i jasne znakove evropskih strahova od islama, popraćenih istovremenom fascinacijom nečim tako velikim, a tako malo poznatim.

Možda će neko ustvrditi da je izraz "getürkt" neka vrsta historijske slučajnosti. Međutim, poznavanje prošlosti daje nam za pravo da ustvrdimo kako je navjerovatnije ishodište ove riječi uzrokovano evropskim predrasadama prema muslimanima. Predrasudama koje su uvijek i svuda rezultat nedovoljnog znanja ili otpora prema saznavanju. Evropska historija susreta i sukoba s vojskama muslimanskih vladara, onako kako je ona danas ispričana, seže daleko u prošlost.

I danas, kao i te davne 1769. godine, sinonim za muslimansku vojsku jeste

Osmansko carstvo, koje je bilo posljednja stvarna prijetnja dominantno kršćanskoj Evropi. Bilo je to jedno, ali ne i jedino, islamsko carstvo koje je uspjelo prodrijeti duboko na evropsku teritoriju. Kako vojnom silom, tako i neizmjernom tehnološkom kreativnošću. Sjetimo se *Türkenmode*, *Robe à la turque*, *Turquerie*, turske opere i turskih soba. Divljenje prema svemu što je "tursko", ali i strah od svega što je "tursko", već je stoljećima prisutno u Evropi.

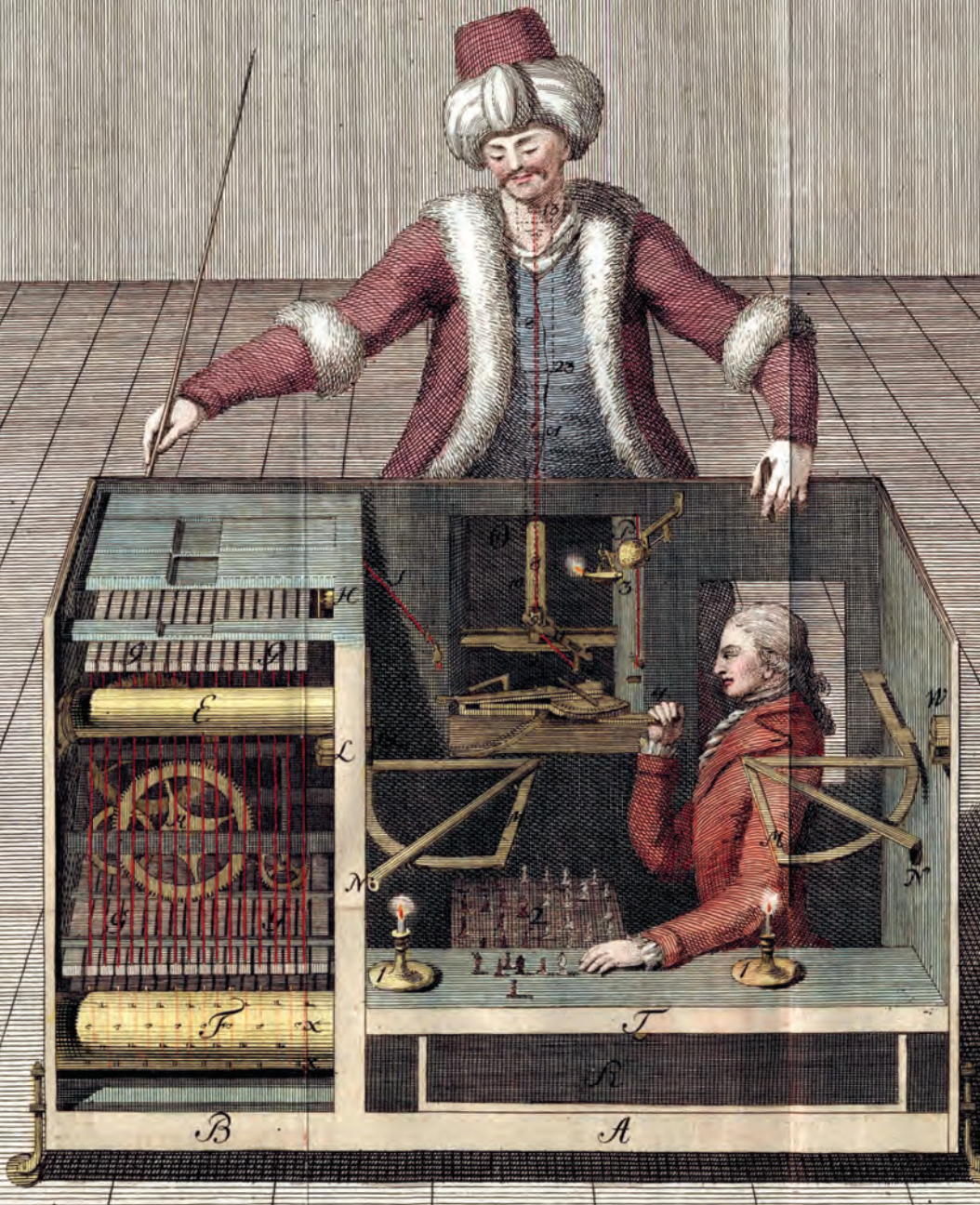
Turci su i nama Šveđanima prenijeli ritual ispijanja šoljica kahve uz kolač i prijatan razgovor, time započevši odavno već ustaljenu, svakodnevnu švedsku tradiciju zvanu *fika* (kahva, kolač, razgovor). Sa sobom su je donijeli osmanski askeri kada su 1713. godine natrag u Švedsku dopratili čuvenog švedskog ratnika i kralja Karla XII, jednu od najmarkantnijih i najznačajnijih ličnosti cjelokupne švedske historije.

ŠVEDSKI KRALJ KAO IZBJEGLICA U STAMBOLU

Nakon teškog i za cjelokupnu švedsku povijest ključnog poraza od Petra Velikog u bici kod Poltave 1709. godine, Karl XII našao se u petogodišnjem izbjeglištvu u Stambolu i oko njega.

Baron Wolfgang von Kempelen konstruisao je “Schachtürke”, inteligentnu mašinu za šah za koju je tvrdio da može poraziti čak i najboljeg živog šahistu. Mnogi su se upecali na mamac, povjerovali u iluziju, uključujući čak i državnike poput Franklina i Napoleona. Priča se da je Napoleon, koji je koju godinu ranije porazio Austriju u bici kod Wagrama, nakon poraza od “Schachtürke”, ljutito pobacao šahovske figure

Iako je Osmanlijama bilo u interesu da se njihov pouzdani saveznik, švedski kralj, ruski neprijatelj, što prije vrati u svoju domovinu, da sa sjevera ugrožava ruske interese, Karl XII je godinama odbijao napustiti Osmansko carstvo. Sanjao je dan kada će se sa svojim saveznicima, Osmanlijama i Krimskim Tatarima, osvetiti Petru Velikom, slavodobitno vratiti u svoje kraljevstvo. Jednom su ga prilikom Osmanlije čak i silom pokušale natjerati da se vrati u svoju kraljevinu. Kralj Karl XII tu je mogućnost odlučno odbio, došlo je čak i do oružanog sukoba, u švedskoj historiji poznatog pod nazivom “*kalabalik* u Benderu”. Riječ “*kalabalik*” (turski za “mase”) tako je postala švedska riječ za “nevolje”.

Karl XII vratio se u svoju domovinu uz pratnju osmanskih askera, od kojih

su neki ostali živjeti u Švedskoj. Njihovo dugogodišnje prisustvo u ovoj zemlji bilo je inicijalna kapisla uvođenja slobode vjeroispovijesti u ovoj zemlji. Da bi se razumio značaj te promjene, treba imati na umu da je Švedska u to vrijeme, a i zadugo nakon njega, zakonski bila isključivo protestantska država.

S vremenom su evropski vladari počeli preuzimati domišljatost muslimanskih osvajača. Kao stvaraoči jedne naizgled potpuno nove civilizacije, renesansni Evropljani, svjedoci nastajanja jednog novog, modernog svijeta, našli su se u procjepu između turkofobije i turkofilije.

Fobija, ili strah, kao stimulus tehnološkom razvoju možda se najbolje oslikava u prvom, u potpunosti sačuvanom tisku najpoznatijeg štampara Gutenberga.

Türkenkalender je štampan 1454. godine, samo godinu dana nakon Fatihovog osvajanja Konstantinopolja. Bio je to propagandni pamflet. Zato *Türkenkalender* možda i najjasnije svjedoči sliku modernog Evropljanina u nastajanju, najstrašniju sliku egzotičnog Orijenta: turskog osvajanja Carigrada. Upitat ćete se možda: Pa zar nije Gutenbergova Biblija prvo štampano djelo? Ne, nije, *Türkenkalender* je tiskan prije nego što je cijela Gutenbergova Biblija završena. Štampa, to veliko čudo i simbol jedne nove, evropske civilizacije, svoju prvu primjenu našla je u tiskanju propagande o Turčinu.

Kao što je *Türkenkalender* bio i prvi štampani proizvod nove evropske tehnike i lažna slika o Turcima, tako je i riječ “*getürkt*” proizvod mašte pune

Gutenbergova štamparska mašina najprije je odštamala "Türkenkalender", a tek potom Bibliju

predrasuda o njima. Obje riječi dragocjen su prilog razumijevanju tadašnjih predrasuda o Orijentu i njegovom najvažnijem protagonisti, Turčinu. Jer, isto onako kako je *Türkenkalender* davao lažnu sliku buduće propasti Carigrada, tako je riječju "getürkt", nazivu koji označava i jedan narod i jednu vjeru, pridodala sadržina koju ni on ni ona nikako ne mogu imati.

"Getürkt" je nastao od prvog pokušaja čovjeka da napravi nešto što bi nâs, današnje stanovnike postmodernog svijeta, moglo podsjećati na vještačku inteligenciju ili prvog robota.

ROBOT NA DVORU MARIJE TEREZIJE

Godina je, dakle, 1769. godine. Scena je dvor carice Marije Terezije. Austrija, nacija koja je dvaput zaustavila proboj Osmanskog carstva u Zapadnu Evropu. Beč, u kojem je spravljen prvi *Kipferl*; kroasan u obliku polumjeseca na osmanskoj zastavi. Prvi put tako uobličien u znak sjećanja na odbranu Beča 1683. godine, kroasan je danas jedan od delikatesa na već spomenutoj tradicionalnoj švedskoj *fiki*.

Koju godinu prije predstavljanja prvog, ali lažnog robota mađarski inženjer i izumitelj, baron Wolfgang von Kempelen prisustvovao je mađioničarskoj predstavi upriličenoj u čast carice. Kao što je Mojsije pobijedio faraonove iluzioniste, tako je i Wolfgang poželio nadmašiti mađioničare Marije Terezije. Kroz historiju, zabava i izum često idu zajedno, kao supstanca i forma. Jer, da bi se odomacio, svakom izumu potrebna je dobra priča.

Iako je Osmanlijama bilo u interesu da se njihov pouzdani saveznik, švedski kralj, ruski neprijatelj, što prije vrati u svoju domovinu, da sa sjevera ugrožava ruske interese, Karl XII je godinama odbijao da napusti Osmansko carstvo. Jednom su ga prilikom Osmanlije čak i silom pokušale natjerati da se vrati u svoju kraljevinu. Došlo je čak i do oružanog sukoba, u švedskoj historiji poznatog pod nazivom "kalabalik" u Benderu". Riječ "kalabalik" (turski za "mase") tako je postala švedska riječ za "nevolje"

Danas to zovemo reklamom, ali ni u drevnom Egiptu nije bilo mnogo drugačije. Kao što nije drugačije ni danas, kada iz naših mobilnih telefona "progovaraju" Siri, Alex ili Bixbi.

Baron Wolfgang von Kempelen konstruirao je "Schachtürke", inteligentnu mašinu za šah za koju je tvrdio da može poraziti čak i najboljeg živog šahistu. Mnogi su se upecali na mamac, povjerovali u iluziju, uključujući čak i državničke poput Franklina i Napoleona. Priča se da je Napoleon, koji je koju godinu ranije porazio Austriju u bici kod Wagrama, nakon poraza od "Schachtürke", ljutito pobacao šahovske figure.

Mašina nazvana "Schachtürke" izgledala je poput stola sa šahovskom tablom. Za stolom je sjedila figura Turčina s turbanom na glavi i dugom, bijelom bradom. Robot-Turčin. Zasigurno, kao što je jednom rekao pisac naučne fantastike Arthur C. Clarke, svaki tehnološki izum, ako je dovoljno inovativan, ostavlja dojam magije. Međutim, tehnološka magija "Schachtürke" bila je puka iluzija. Bez supstance. "Schachtürke" je bila marioneta kojom je upravljao čovjek sakriven od očiju posmatrača. Ništa drugo do egzotična varka u stilu faraonovih mađioničara. Bez božanske srži, bez mojsijevskih čuda.

Wolfgang von Kempelen, izumitelj prvog robota

Veza između egzotične figure Turčina koji dominira u šahu i tehničke inovacije robota, ako poznamo historiju, čini se sasvim prirodnom. Jer, mogao je Von Kempelen upotrijebiti i neki drugi uzor za svog šahovskog majstora. Izbor naziva “Schachtürke” govori nam o tome da Wolfgang nije našao nijedan drugi izraz koji bi u sebi jasnije objedinjavao pojmove istočnjačke domišljatosti, lukavstva, egzotičnosti i opasnosti

Veza između egzotične figure Turčina koji dominira u šahu i tehničke inovacije robota, ako poznamo historiju, čini se sasvim prirodnom. Jer, mogao je Von Kempelen upotrijebiti i neki drugi uzor za svog šahovskog majstora. Izbor naziva “Schachtürke” govori nam o tome da Wolfgang nije našao nijedan drugi izraz koji bi u sebi jasnije objedinjavao pojmove istočnjačke domišljatosti, lukavstva, egzotičnosti i opasnosti. Sve ono što predstavlja igra šaha. Jer, šah je igra rata, igra strategije, igra u kojoj je cilj uništiti vojsku protivnika. Šah je i igra u kojoj se često pokazuje da je iluzija moći isto tako važna kao i sama moć. Šahovska strategija često je vezana za lukavstvo i laž. Lik Turčina, kao najuspješnijeg osvajača svog doba, očito je u Wolfgangovoj glavi najbolje sažimao sve te osobine.

Iz ovog primjera može se uočiti da je tadašnji Evropljanin karakter varke možda i najjasnije učitavao u lik egzotičnog muslimana. A da se ta ista predstava s vremenom na vrijeme aktualizira, potvrdu ćemo naći u upotrebi riječi “getürkt”, kojom se, recimo, opisuje karakter krivotvorenih dnevnika Adolfa Hitlera. Senzacionalne prevare koju je ne tako davne 1983. godine počinio Konrad Fischer (pravo ime Konrad Kujau). Fischer je na tom falsifikatu sebi priskrbio milione funti.

NAUKA POD UTJECAJEM HISTORIJSKIH STEREOTIPA

Možda najveća ironija u cijeloj priči o izboru naziva “Schachtürke” jeste da u svemu tome nije bilo nijednog Turčina. Ovakve “podvige” obično mogu izvesti briljantni iluzionisti, bliski onome koga varaju. Često zloupotrebom predrasuda. Tipičan primjer kako se *getürkter Türke!*

Slične primjere prevare možemo pronaći i u krivotvorenjima djela svjetski poznatih pjesnika Rumija i Hafiza. Njihovi egzotični likovi često su korišteni kako bi se lakše prodavali navodni “prijevodi” njihove poezije. Prijevodi koji su često bili djela zapadnjačkih pjesnika, koji su svoje suvremenike na taj način istinski *getürktovali*.

Muškarac s bradom i turbanom s početka ovog teksta i dan-danas globalni je imidž kroz koji se često gledaju muslimani. Ovaj problem raširen je do te mjere da mi, današnji građani svijeta, skoro ne možemo ni zamisliti pojam modernog “muslimanskog naučnika”. Posebno ne kao opće kategorije. Teško nam je da ga zamislimo u različitim starosnim grupama, nacionalnostima i spolovima. A većina nas, pa i mi sami kao naučnici koji smo istovremeno i švedski muslimani, i dalje čeznemo za tzv. zlatnim dobom islamske civilizacije. Za vremenom u kojem su muslimani dominirali naukom i bili istinski, a ne lažni “Schachetürke”.

Uske i stereotipne slike, pojednostavljene imidži o njima, daju predstavu da muslimani kao takvi pripadaju prošlosti, da ne pripadaju novoj Evropi. I vanvremenski su i vanprostorski. Uprkos uvriježenim predrasudama o islamu i muslimanima, a s obzirom na to da je zlatno doba islama vezano za stoljeća raznolike muslimanske vladavine u Evropi, pitamo se dvije stvari. Prvo, da li je nauka potekla u zemljama pod muslimanskom vlašću evropska? Drugo, može li se reći i da je evropska nauka u svoj srži, ili barem dobrim dijelom, islamska? Postavljamo ova pitanja ne da bismo zapečatili ovakva mišljenja već da bismo pokazali koliko čak i nešto tako objektivno i neutralno kao što je nauka može pasti pod utjecaj historijskih imidža.

Mehanički Turčin u našoj analizi simbolizira problematiku muslimana u Evropi, muslimana raznih evropskih naroda. On je i slika zaborava cjelokupnog, kompleksnog muslimanskog naslijeđa, a posebno naslijeđa muslimana naučnika.

Zlatno doba islama, nauke koju je ono oplemenilo, jeste nešto na šta bismo svi trebali biti ponosni. Ono jeste dio naše, i evropske i globalne, historije. I – neka nikoga više ne obmanu ti likovi egzotičnih muškaraca s turbanima s kojima se danas skoro niko ne može poistovjetiti! ■

Izbljedila slava gradića na obalama Spreče

KAD DOĐEŠ U PURAČIĆ

Tekst i fotografija: Izet PERVIZ

Današnje mjesto se s onim od prije sto godina ne može ni porediti, a tome svjedoče Čamdžića kuća i Hram sv. Ilije Proroka

Gore, na brežuljku ponad ravnice kojom se rastegla zmijolika Spreča pa se na toj ravni raširila puračićka čaršija, zagubljena među krovovima od crvenog crijepa, u sjeni raskošnih orahovih krošanja, čuči već stoljećima Čamdžića kuća. S jedne strane pritijesnila je, sa svim svojim pomoćnim objektima, skromna jednospratnica ozidana betonskim blokom i stjerana pod dvosljemeni krov. Između njih je razvučena bodljikava žica, eto, tek toliko da se označi da tu završava jedno, a počinje drugo domaćinstvo.

A ustvari, ovdje, nekom nevidljivom linijom, zategnutom baš uz tu žicu, počinje jedno, a dovršava se drugo vrijeme zauvijek zarobljeno na licu te starinske kuće, pod limenim krovom, koja neizostavno podsjeća na brižnu staricu zagrnutu crnom maramom, i gleda tako, smjerna, niz polje i, sva napeta u strepnji, iščekuje povratak sinova iz nekog od ratova koji je davno minuo i koji su svi već zaboravili. Stručnjaci kažu da je njena najveća vrijednost u tome što predstavlja rijetku dobro očuvanu brvnaru s

čardakom u krovnim gredama u cijeloj Bosni. Neki od njih, iz tih drvenih demira u pendžerima i kružnih merdevina kojima se vere u čardak, izvlače pretpostavku da je građena u 16. stoljeću, dok drugi tvrde da ju je izgradio neki beg koji je pobjegao iz Budimpešte nakon revolucije 1848. godine. Ali i jedni i drugi slažu se da su Čamdžići bili bogata i ugledna familija i obavezno spominju kako je načelnik Puračića u vremenu između svjetskih ratova bio Mehmed Čamdžić zvani Mehaga.

ČOVJEK I NJEGOVA KUĆA

S druge strane Čamdžića kuće, ovamo gdje je ulaz do kojeg se nekada uspinjalo kamenim postoljem, gdje nema nikakve ograde, u zajedničkom dvorištu nalazi se ista jednospratnica kao i na drugoj strani. I ona strpljivo čeka svoju fasadu. To je nova kuća Hasana Čamdžića. Pristupa joj se s ceste koja vodi ka izletištu Ljuštak i dalje kroz Caparde na jezero Modrac. U dvorište se ulazi kroz starinske tarabe, kroz ružičnjak; dotjerano je, sve se niže u zelenilu orahovog lišća i miriše na tek pokošenu travu. Iza kuće, tamo otkud izniču gorostasni orasi, teren naglo pada i završava se udolinom kroz koju druga ulica iz puračičke čaršije kreće da osvoji svoj brijeg. Među vočkama koje grčevito, kao da se otimaju nekoj strašnoj sili, hrle ka nebu stisnuli se stari nišani. Tu su sahranjeni neki od Čamdžića.

Njihov potomak Hasan, penzionirani mašinski inženjer, običava sjediti uza zid, pod golim balkonom, koji ga štiti i od kiše i od sunca. Ovdje, zagledan niz put, ali i u drvena vrata kuće u kojoj je odrastao, provodi on svoje slobodno vrijeme. A ima ga napretek. Otkako je otišao u penziju, sva njegova obaveza sastoji se u tome da dvorište održava urednim. Kaže da je sve pokosio vlastitim rukama. Ustao bi prije nego se oglase prvi pijetlovi pa prionuo. U vedrini jutra lakše je mahati kosom koju bi dan ranije poklepao, zalegavši tu, pod orah. A i trava lakše liježe dok je na njoj rosa. Govori da ga fijuk kose smiruje, kao što ga smiruje pogled na ta vrata kroz koja je nekad istrčavao noseći u ruci krišku kruha namazanu zašecere-nom pavlakom, jer nije se imalo vremena čekati da ručak bude gotov, kakve su sve važne igre i velika pitanja čekala tada na jednog radoznalog dječaka. A kuća se ova protresala od smijeha i dječije cike, bujao je u njoj život i nadolazio sa svih strana kao tijesto. Hasanov otac Osman proveo je cijeli svoj život ovdje, i djed Mustafa, i pradjed Osman, koji je umro 1920. godine i sahranjen je dolje, ispod kuće, u voćnjaku, a grob mu je obilježen skladnim nišanom s turbanom i natpisom na arapskom.

Na kraju, kada je završio radni vijek i kada su ga kolege iz lukavičke koksare ispratile u penziju, Hasan nije mogao podnijeti da bude odvojen od ove kuće. Zato se vratio, kao da čovjek mora zaokružiti krug i na kraju obreti se ondje gdje je i počeo. Neko vrijeme živio je u staroj kući, ali je iz godine u godinu ova oronula starica, prije stotine godina postavljena na četiri kamena, sve više popuštala. Naprosto nije mogao gledati kako taj neobični krov, koji kuću njegovih djedova obmotava kao da je marama stegnuta oko staračkog

Da nije Hasana, i ova bi kuća, kao toliki nacionalni spomenici širom ove zemlje, bila prepuštana sama sebi, vremenu, beskućnicima i psima. Ovako, jedno je zasigurno jasno: dok je Hasan u životu, i stara Čamdžića kuća, izgrađena bez ijednog eksera, stajat će tu sred dotjeranog dvorišta i svjedočiti životu koji se odmotava u ravnici pod njom i kazivati o nekadašnjoj slavi ovog naselja koje se silovito upinje da postane grad

lica, sve više propada, a kiše prodiru bez milosti. Naposljetku je, kazuju, od onih zaostataka koji se dobiju na komad kada penzija bude odobrena, kupio najkvalitetniji lim i platio najbolje majstore. Tada, a ima tome već desetak godina, skinuo je istrošenu šindru i stavio taj limeni krov. Država je, kao inače, šutjela.

Da nije Hasana, i ova bi kuća, kao toliki nacionalni spomenici širom ove zemlje, bila prepuštana sama sebi, vremenu, beskućnicima i psima. Ovako, jedno je zasigurno jasno: dok je Hasan u životu, i stara Čamdžića kuća, izgrađena bez ijednog eksera, stajat će tu sred dotjeranog dvorišta i svjedočiti životu koji se odmotava u ravnici pod njom i kazivati o nekadašnjoj slavi ovog naselja koje se silovito upinje da postane grad.

Kažu da se današnji Puračić s onim od prije sto godina ne može ni porediti. A i u osmansko vrijeme živjelo se dobro na ovoj plodnoj ravnici. Pogotovo kada je probijena Carska džada, koja je vodila čak do Istanbula. A tek kada su se dosjetili da svakog oktobra organiziraju godišnje dane pijace... Kažu da tako oda-ju počast Huseinu Gradaševiću, koji je

šest godina prije nego će povesti Bosnu u ustanak posjetio Puračić i lično otvorio pijacu. Tako je nastao čuveni vašar koji se održava svake godine i traje tri dana, 11, 12. i 13. oktobra. Priča se da je pronio slavu Puračića sve do Istanbula i da su svake jeseni otud dolazili karavani pretovareni svilom i kadifom i štojekakvim đakonijama, pa su istanbulski trgovci prodavali svoju robu ovdje, a onda kupovali so u Tuzli i vraćali se kući prije prvih snjegova. Prošle godine održan je 159. vašar, a mediji su pisali da se okupilo 50.000 ljudi, dok ih se u godini u kojoj dani vašara padnu na vikend sjašiti i do 150.000. Glavni je proizvod, kao i prije 159 godina, halva. Kažu da onom ko ne kupi halvu i ne donese je kući niko neće vjerovati da je bio na vašaru, čak ni onaj koji je išao s njim. Jedini svjedok koji je gledao kako se ljudi iskupljaju na prvi vašar danas je Čamdžića kuća, dublje stari-ne Puračić nema.

Godine slave

Može se Puračić pohvaliti i da se prva kugla u Bosni zakotrljala baš ovdje. Historija kazuju da su Austrijanci, čim su došli

u Bosnu, dolje, na obali Spreče, izgradili pilanu. Švabu, vlasnika, narod je nazvao Tuponja, te ga je i historija upamtila tako. Kažu da je pored pilane izgradio barake za radnike iz Slovenije i Austrije, a sred njih kuglanu. Ubrzo je zvuk kotrljajuće kugle osvojio mnoge mladalačke uši, pa se kuglalo bez prestanka, u tri smjene, kao u pilani. Mora da su i ovdje, u ovoj kući, u praskozorje potmulo škripitale šarke na vratima koja je otvarala ruka puna strepnje što se valjala u nekom od mladahnih Čamdžića koji se polupijan, pregladnio, na prstima, prikrađao do bošćom pokriivenog sahana u koji mu je mati ostavljala večeru, i to kradomice, da ne vidi otac, jer on nije blagonaklono gledao na tu lakrdiju s kuglama koje je donio Švabo i zarazio omladinu i butum cijelo selo.

Ustvari, Puračić više nije bio selo. Uskoro je od Tuzle povučena pruga. Iz ove kuće mogao se vidjeti dim koji bi, kuljajući iz crnog čire, ovio cijeli kraj. Onaj koji bi, čibućeci, sjedio uz pendžer, ovdje, na čardaku, kada bi začuo prodornu pisku lokomotive, mahinalno bi potegnuo rukom prema džepiću na prsluku i

izvadio sahat jer se sada tako određivalo vrijeme između dvaju ezana s munare drvene džamije izgrađene, kažu, još 1672. godine. U Tuzlu, i u Doboju, i za Sarajevo, sada se išlo vozom, a Puračić je proglašen općinom, protekla se ona od Spreče do Krivaje i skroz do obronaka Konjuha pa joj pripao i teritorij današnjih Banovića. Trgovina se ubrzala pa su i u Čamdžića kući začandrkali porculanski tanjiri, jer je najstariji, glava ove kuće, napokon popustio pod pritiskom ženskadije koja je oči sve više okretala i povodila se za suprugama carskih oficira i službenika, sanjajući o raskošnim haljinama, šeširima s velom i pomadama koje mirišu na lavandu, ali sofa da se zamijeni sa stolom – e to jok, za njegova života to se među zidovima ove kuće gledati neće.

Nažalost, od one džamije izgrađene od hrastove japije danas je ostala samo priča. A i ona je, onakva, s bogatim rezbarijama, kako se priča, svjedočila bogatstvu Puračića kroz stoljeća. Kazuje se da je bila tako prostrana da je mogla primiti više i od 200 vjernika. Nakon 249 godina i milione namaza, odlučeno je da se sruši,

a na njenom mjestu da se ozida džamija s vitkom munarom. Kakve su misli prolazile kroz glavu onome koji je sjedio uz prozor ovdje na čardaku i gledao kako najamni radnici odvaljuju daske i ruše munar i skidaju šindru s krova džamije u kojoj je bezbroj puta klanjao i čiji mu se miris zavukao duboko pod kožu? Je li i najskrovitijom mišlju pomislio na to kako je i ova kuća dotrajala i kako bi je trebalo zamijeniti s jednom od onih modernih koje niču u čaršiji, zidaju ih opekama, a krovove prekrivaju limom i crijepom?

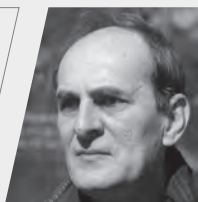
Četrnaest godina prije toga, poneseni hukom modernog vremena, koje se pokazalo plodnim za razvoj vještih trgovaca, pravoslavci su srušili drvenu crkvu u kojoj se Božija služba nije odvijala ni punih petnaest godina. Kažu da se nalazila u srpskoj varoši koja je brojala desetak kuća i da je bila skromna, bez ornamenta. Izgradnju današnje crkve, ili Hrama sv. Ilije Proroka, finansirao je bogati Dimitrije Starčević, a radove je izvodio majstor Gavro Gajić. Hram je dovršen 1903. godine. Preživio je tri rata i ni u jednom nije oštećen, tek su Austrijanci pred kraj Prvog svjetskog rata skinuli zvono i pretopili ga u top. Među stručnjacima i ljubiteljima starine nadaleko se hvali unutrašnja ornamentika: drveno raspelo na zvonolikom postolju, drveni ikonostas s četrnaest slika rađenih uljem na platnu i tron u čijem je naslonjaču ikona Svetog Save prikazanog kao sijedog starca, a na sjedištu kompozicija koja prikazuje sv. Iliju Proroka kako raširenih ruku stoji u dvokolici koju vuku konji propinjući se k nebu. Zahvaljujući ovom hramu, Puračić se danas može pohvaliti s dva nacionalna spomenika.

Šta se u ovoj kući govorilo i o čemu se mislilo kada je rušena drvena crkva i građena nova od opeke, s modernom fasadom i krovom? Ta, ko će to znati... Ali jedno je očito: ovdje se opiralo novinama, a ljudi koji bi se radali u njoj i provodili ovdje cijeli svoj život tako duboko saživljavali bi se s njenom ugodom, mirisima i glasovima da nikako nisu mogli zamisliti život u modernoj kući sa zidovima od opeke. Jer, da nije bilo tako, ni ona ne bi dočekala današnje doba, kao što ga ne dočekaše drvena džamija i crkva. Sve okolo preoblikovali su nemilosrdni dlanovi vremena, ali ova je kuća ostajala ista, ukorijenjena u starinu, da poput kakvog nijemog svjedoka bilježi te mijene koje su donosile plime novih društvenih i političkih uređenja i nove ideologije koje su bezobzirno crtale svoje znakovlje po obrisanim znakovima onih ideologija što su prije njih nastojale usmjeravati život u pravcu koji se činio ispravnim njihovim zagovornicima. Ona je samo svjedočila, a i danas samo to čini. ■

KRIVO SRASTANJE

Urbicid nakon Drugog svjetskog rata

KRATAK OSVRT NA TRI TUZLANSKE MAHALSKE DŽAMIJE KOJIH VIŠE NEMA

Piše:
Sadik IBRAHIMOVIĆ

“Tradicija” rušenja kulturno-historijskih spomenika u Tuzli, o čemu sam već pisao, nije mimoišla ni vjerske objekte, pa su tako, bez ikakvog osnovanog razloga, napose u periodu nakon Drugog svjetskog rata, porušene tri mahalske džamije (zapravo, porušeno ih je više, ali su podaci o njima krajnje oskudni i nepouzdati) o kojima se, osim u struci i kolektivnom sjećanju kojeg, opet, polahko nestaje, ne zna mnogo ili, pak, tek ponešto, površno, efemerno.

Tako, nedaleko od današnje raskrsnice Skver, u ulici koju Tuzlaci, neskloni prihvatanju novih naziva, i dalje zovu “Šesta bosanska”, premda se tako ne zove, do 1957. godine bjelasala se Sagrdžijan ili Bijela džamija. Bila je to, vele pisani i usmeni izvori, omanja, ali lijepa džamija, građena od bijelog kamena, zbog čega je u narodu i dobila takvo ime.

Za razliku od drugih mahalskih džamija, uglavnom građeni od ćerpiča, Bijela džamija, građena od čvrstog materijala, mogla je još dugo služiti svojoj svrsi, no, ipak, nije uspjela poživjeti duže od šezdeset šest godina. Kažu, smetala je proširenju ceste, a struka je, opet, saglasna u mišljenju da se, tehnički gledano, njeno rušenje moglo i moralo izbjeći.

Inače, sagrdžije, sagrekčije ili sagrađžije, kako god, bili su zanatlije i, baš kao i tabaci, bavili su se preradom kože, a pisani izvori vele da ih je najviše bilo u mahali zvanoj Sagrdžije Murge, smještenoj na širem prostoru spomenute raskrsnice Skver.

Isti izvori vele da se protezala ka jugu, do korita rijeke Jale, jer je za bavljenje ovim zanatom bila potrebna tekuća voda. Bila je to najbrojnija mahala u Tuzli koja

je, barem tako dokumenti kažu, 1600. godine brojala osamdeset kuća poreskih obveznika.

Pretpostavlja se da je ova mahala najstarija u kasabi, a zabilježeno je da se u decenijama koje su slijedile znatno proširila, pa je u njoj izgrađeno više vjerskih objekata, a pouzdano se zna da je u njoj postojala džamija pod nazivom Sagrdžijan Murge (kasnije Bijela džamija) i mesdžid Kurda Sufije, koji će nešto kasnije prerasti u halvetijsku tekiju na lokalitetu današnje ulice Tabasnice.

Nije poznat tačan datum izgradnje ove džamije, ali jeste poznato da ju je 1891. godine iz temelja obnovio Husein-beg Zaimović.

Pored osnovne škole u mahali Mosnik i danas su vidljivi nišani u ograđenom prostoru školskog dvorišta. Ostaci su to mezarja koje je nekad okruživalo staru Mosničku džamiju, koja je, kao i susjedna, poznata kao Vikaljska i obnovljena 2000. godine, srušena 1954.

Skupa s Vikaljskom i također susjednim džamijama – Mejdanskom i Brdskom, Mosnička ili Potok džamija, kako je još zovu, bila je jedna u nizu arhitektonski jednostavnih mahalskih džamija-ćerpičara karakterističnih za padinske mahale koje su opasavale središte Tuzle s lijeve strane Jale.

Inače, mahala Mosnik prvi se put spominje 1600. godine, a dokumenti vele da je u to vrijeme imala četrdeset devet kuća poreskih obveznika i bila jedna od većih mahala u tadašnjoj Tuzli. Nije poznato ko je izgradio Mosničku džamiju, jer, kako rekoh na početku, i u ovom su slučaju podaci nepouzdati i šturi, ali, ipak,

kao njen graditelj najčešće se spominje izvjesni Pirija, koji je imao koncesiju na crpljenje slane vode, što saznajemo iz zvančnih dokumenata, konkretno za godinu 1663, a budući da se među lokalnim stanovništvom, pa čak i danas, nazivala i Pirijinom, sasvim je moguće da je ovaj dobrotvor njen graditelj.

I, na koncu, što zbog ograničenosti prostora, što zbog oskudnih vjerodostojnih saznanja, tek nešto malo o Brđanskoj džamiji, džamiji za koju se kao pupčanom vrpcom veže ime glasovitog Salih-efendije Suljića, među Tuzlacima, a i šire, poznatog kao hafiz Kuga.

O Salih-efendiji već sam pisao, ali nije zgoreg podsjetiti da je bio otvoreni keramet-sahibija, pripadnik nakšibendijskog tarikata te višedecenijski imam Brđanske džamije, koja je srušena 1953. godine.

Kao utemeljitelj ove džamije, izgrađene sredinom 17. stoljeća, navodi se izvjesni Osman-beg, a kojeg su, tako vele, zbog njegove prijekne naravi zvali Kosundže ili Kosendže, što bi se moglo prevesti kao – ljutit, naprasit, ters, pa je po ovoj njegovoj osobini i džamija dobila neformalno ime.

Ova džamija spominje se prvi put 1701. godine pod imenom Osman-begova, a, osim neformalnog naziva Kosundže, u kasabi je bila poznata i kao Gornjobrdska ili Brđanska, zbog položaja na kojem se nalazila.

Eto, osvrnuh se na tri tuzlanske mahalske džamije nepretenciozno i kratko, da kraće ne može biti, a s nakanom da, makar u naznakama, ukažem na historijske vrijednosti kojih, nažalost, više nema, ljude koji su iznjedrivali takve vrijednosti i, evo, činim to s dubokim poštovanjem. ■

PROZORSKO OKNO

Nešto kao nekrologij

NE UMIRU SAMO STARIJI

Piše:
Safet POZDER

Često sam na dženazama znao čuti kako ljudi, žaleći za umrlima s kojima i nisu bili u dobrim odnosima, znaju reći: "Da mi je samo vratiti vrijeme, drugačije bih ja!" Vrijeme nikada niko nije uspio vratiti. Ali, možemo li barem u vremenu koje nam je preostalo neke stvari činiti drugačije

Jedna nevolja rijetko dolazi sama. I zaista je tako. Uostalom, životno iskustvo to svakodnevno potvrđuje. Tako, recimo, u ovo vrijeme dok korona ponovo divlja i prijeti sa svih strana, svjedočimo da životne bitke gube sve mlađi ljudi. Ako smo nekada mislili da korona uzima isključivo one preko 65 godina života, itekako smo se razuvjerali.

Međutim, dok pratimo statistike i sumiramo utiske, usput nas zatiču i druge crne vijesti o izgubljenim životima na gradilištima, u rijekama ili saobraćajnim nesrećama. Skoro da nema dana u kojem, uz svu muku i neizvjesnost oko korone, ne ispratimo poneku mladu osobu, pa i dijete, koja je život izgubila na tragičan način. Rekoh, mahom su to mladi ljudi i mahom uspješne, tihe i nenametljive osobe koje, kako volimo kazati, mrava ne bi zgazile. Jasno, tužni smo i sve nas to dodatno pritišće. U mislima su nam i roditelji i porodice stradalih i siguran sam da se bezbroj tihih uzdaha i usrdnih dova otkine s naših jezika i srca zazivajući Božiju milost, pomoć i olakšanje.

Velika su to iskušenja; ko ih je prošao, razumije, a ko nije, nadati je se da će ga Milostivi i poštediti toga. Premotavam film po glavi i prisjećam se teških momenata koje sam, kao podrška, prošao uz drage ljude i njihova iskušenja i životne udarce i ne mogu a da se ne začudim i ne zadivim toj ljudskoj snazi i nesalomljivom duhu bez obzira na sve.

Još dok sam i sam bio dječak, tamo u vrijeme Agresije, kao izbjeglica sam stanovao u općini Konjic. Izgubio sam kuću koja je bila spaljena i selo koje je bilo gotovo srušeno sa zemljom, a dobio nova poznanstva, prijatelje, pa i rodbinu koju

prethodno nisam ni poznao. Među njima se izdvajao dječčić posebne vedrine i inteligencije kakva se, za djecu predškolskog uzrasta, rijetko susreće. Nosio je neobično ime – Noris. Svaki trenutak u njegovom društvu bio je poseban. Mudre i prefinjene rečenice koje su sipale s malih dječjih usana jednostavno su plijenile. Ukratko, bio je toliko neobičan i drag da je to pomalo i plašilo ljude, pa i njegove najbliže. A onda su, jednog dana, na cesti ispod kuće zacičali točkovi automobila koji je sa sobom uzeo malog Norisa. Ne znam jesam li ikad prije imao priliku vidjeti majku, skrhanu od bola, kako se kida za svojim djetetom. Poželio sam da to nikada više ne vidim.

Moj bliži rođak Salim je s nešto više od dvadeset godina života skončao u Jablaničkom jezeru i samo Bog zna koliko je to bilo tužno i teško svima, posebno njegovoj majci. Čekao sam kraj jezera i gledao ronioce dok traže automobil. Vadio sam ga iz automobila, gasulio... Predivna mlada žena Anesa život je izgubila u automobilu u kojem je bila i njena bebica, danas prekrasna djevojčica Suana...

Naravno, ni mali Noris ni nesretni vozač nisu željeli da se to desi, ali se desilo i povratka nije bilo. Koliko se sjećam, i vozač je bio na dženazi, kasnije je svraćao i u Norisovu kuću, ali dječaka više nema. I danas, kada prođem tom dionicom, kroz glavu mi prođe čitava ta nesretna slika, a kako je tek roditeljima, to samo oni znaju.

Kasnije, kada sam malo odrastao, posebno nakon što sam stavio ahmediju na glavu i odjenuo džube, nažalost, ovakve su situacije učestalije, a nerijetko sam u poziciji, da ne kažem u obavezi, da, kao imam, roditeljima prvi saopćim teške i tužne vijesti. Stotine knedli proguta se dok se ne uspije izustiti koja riječ. Nekad roditelji s lica pročitaju da nešto nije kako treba i naprosto briznu u plač. Neki to prime trezveno i saburli, iznenađujući i svoje najbliže, da bi, kada prođe onaj prvi šok, sve stotruko otplakali i odbolovali.

Sjećam se, i da živio stotinu godina, nikada neću zaboraviti lice malog dječaka Aida kojem je dijagnosticirana teška bolest od koje je sve više patio, da bi mu konačno bila amputirana i noga. Sjedio sam kod njega na pedijatriji na Koševu i pogledao čas u njega, čas u majku mu, a čas u cjelokupni ambijent, plašeći se da srce ne iskoči iz grudi od tuge. Znakovito, ali najvedriji je bio upravo on, uporno pričajući o fudbalu i drugim temama. Siguran sam da je znao šta se s njim dešava i šta mu uskoro slijedi. Isto tako sam siguran da je svojim osmijehom i vedrinom nastojao zaštititi svoje roditelje i sestre. Do posljednjeg trena bio je takav.

Tarik će život izgubiti u automobilu. Nije to bila ni neka teška nesreća, ni neki dramatični udes. Došao je na mjesto na koje je bilo suđeno da dođe i nakon ne

tako jakog udara preselio. Satima mi je njegova majka pričala o svemu i pripovijedala mi svoje snove koji su aludirali na to da će se nešto desiti. Satima će i jaka kiša pratiti dženazu. Kasnije ću sa zadovoljstvom pratiti njegovog brata Džena, koji neodoljivo liči na njega, kako nosi dres mog dragog "Želje", ali se i uvijek sjećati lijepog mladog Tarika.

Adnanova je smrt, kao rijetko koja do tada, šokirala grad. Mlad i omiljen momak koji je, više od svega, volio svoju čaršiju i svoju raju. Dok mnogi nisu znali ni šta je internet, on je vodio lokalni portal, uređivao vijesti i predstavljao tada najjaču sponu s našim ljudima u dijaspori. Vrlo uspješno bavio se slikarstvom i fotografiranjem te snimanjem dokumentaraca, od kojih su neki i nagrađivani na festivalima. Pokrenuo je i bilten koji je imao za cilj promoviranje lokalnih vrijednosti, potencijala, tradicije i uspješnih ljudi. Ukratko, u mnogim aspektima nadilazio je sredinu u kojoj živi.

A onda se na redovnom fudbalskom terminu, u školskoj dvorani, samo srušio i ispustio dušu. Tješio sam roditelje, koliko je to bilo moguće, predvodio sam njegovu dženazu i konačno preuzeo uredničku ulogu biltena koji je sam on osmislio.

Nažalost, to nije bilo sve.

Kasnije ću ispratiti predivne momke, poput Muharema i Mahira. Moj bliži rođak Salim je s nešto više od dvadeset godina života skončao u Jablaničkom jezeru

i samo Bog zna koliko je to bilo tužno i teško svima, posebno njegovoj majci. Čekao sam kraj jezera i gledao ronioce dok traže automobil. Vadio sam ga iz automobila, gasulio...

Predivna mlada žena Anesa život je izgubila u automobilu u kojem je bila i njena bebica, danas prekrasna djevojčica Suana. Vezani smo bili i prijateljski i rodbinski. Preteški su to momenti.

Konačno, prošle smo godine izgubili našeg Azema, jedan od najdivnijih osmijeha našeg grada. Danima poslije dženaze posvuda je bila samo tišina.

Sve ovo potvrđuje da smrt ne sljeduje samo starije. Ona je svakome propisana, nekome prije, a nekome poslije. Da čovjek zna gdje će se to desiti, ne bi nikad ondje otišao.

Prateći vijesti i slušajući o gubitku mladih života, kako od korone, tako i na gradilištu u Sarajevu, mladim sestrama u Tešnju, utapanju sportiste na Neretvi, utapanju dječaka i amidže kod Sanskog Mosta, čovjek ne može a da se ne zamisli nad sobom. Ne umiru samo stariji. Život je prekratak da bi ga se trošilo na besmislice i provodilo u raznim vrstama zavade, mržnje, ljubomore i netrpeljivosti. Često sam na dženazama znao čuti kako ljudi, žaleći za umrlima s kojima i nisu bili u dobrim odnosima, znaju reći: "Da mi je samo vratiti vrijeme, drugačije bih ja!" Vrijeme nikada niko nije uspio vratiti. Ali, možemo li barem u vremenu koje nam je preostalo neke stvari činiti drugačije? Možemo i moramo.

Pišem ovo neposredno nakon što je našu javnost zatekla vijest o gubitku još jednog mladog života, i to nedaleko od mog Prozora. Skoro je nevjerovatno da, prav-zdrav, mlad čovjek dođe u poziciju da se kamionu iz suprotnog smjera otkrača prikolica i udari direktno u njega. Eto, desilo se i to. Imam običaj s porodicom često proći tom dionicom i otići do Gornjeg Vakufa. Prošao sam i taj dan, i to svega koju minutu prije ove nesreće. Brzo sam se vratio u Prozor i, čim me je sustigao i pored nas munjevito projurio policijski automobil s upaljenim rotacijama i sirenama, a nakon njega i vozilo hitne pomoći, bilo mi je jasno da se nešto desilo. Uskoro sam stajao u koloni, nekoliko metara iza mjesta nesreće, i gledao kako ambulanta kola odvoze stradalog. Vrlo brzo stići će vijest da, nažalost, nije preživio.

Naravno, nisam znao ko je u pitanju. Kasnije saznajem da je u pitanju mladić, i to vrlo fina i prijatna osoba. Da mu se Allah smiluje i da njegovoj porodici olakša i podari sabura!

Nije ovo nikakva hronologija nesreća i teških trenutaka. Zapravo, mnogo ih je koje nisam ni spomenuo i svaka je na svoj način teška, stresna i bolna. Ovo je ponajviše apel svima nama da čuvamo, volimo i poštujemo jedni druge. Bog je već odredio kad će koga pozvati i na koji način i gdje će ko skončati. No mi određujemo kako ćemo se međusobno ophoditi.

Neka nas Bog čuva, ali čuvajmo i mi jedni druge! ■

Akos.ba

Vaš izvor pozitivne energije svaki dan!

Pratite nas na:

/AKOS.ba.portal

/akos.ba

HAZNA AŠKA

“Mesnevlja”, treći svezak (14)

“ZOVİ ME USTİMA KOJİA NİSU GRIJEHA POČİNILA”

“[...] Zikr Hakka je čist (...).”, spominjanje Hakka, Gospodara našeg Uzvišenog je čisto. “[...] Kad čistoća stigne, nečiste stvari se spakuju i van idu (...)”. Dakle, kad u našu nutrinu uđe ova čistoća putem spominjanja Allahovih lijepih imena, onda će se sve nečistoće spakovati i izaći. “[...] Suprotnosti bježe od suprotnosti. Noć bježi kad sunce zasja (...)”. U svoju nutrinu uvedi svjetlo zikra i onda tama pod utjecajem nefsa nepokornog, koji čovjeka gura u zlo, morat će napustiti tvoju nutrinu

Priradio: Edib KADIĆ
edib@stav.ba

Nakon što nam je hazreti Mevlana završio prošli ders o dovi i uputio nas, ako nemamo pri sebi prijatnog daha, da tražimo one koji to imaju i da uče dovu za nas, naslov idućeg dera glasi:

Naredba Hakka Uzvišenog Musau, a. s.: “Zovi Me ustima koja nisu đunaha (grijeha) počinila!”

“(...) On reče: (...)”, Hakk Uzvišeni, “(...) ‘O Musa, od Mene traži da ti pružim utočište s ustima kojim nisi počinio đunaha!’ Musa, a. s., reče: ‘Ja nemam takvih usta!’ Hakk mu odgovori: ‘Zovi me putem usta druge osobe!’ (...)” I ovdje vidimo taj peygamberski savršeni edeb, da ovako Musa, a.s., odgovara da on nema takva usta. “(...) Kad si to ustima nekog drugog đunah uradio? Putem usta druge osobe dozivaj: ‘O Ilahi!’ (...)” Dakle, nisi nikad ni mogao učiniti grijeh putem usta druge osobe, zato traži drugu osobu pa neka se ona u dovi obrati: “Ya Rabbi, pogledaj na svog roba Musaa, on traži Tvoju pomoć!” “(...) To tako radi da bi usta (...)”, usta takvih robova, “(...) tebi noćima i danima dovu činila. Ispriku traži preko usta kojima nisi đunah počinio – a to će biti usta drugog (...)”. Zato nam je preporučeno, ako dođemo u bilo kakav težak hal, da sa sadakom odemo na vrata osobe koja ne prosi, a kojoj treba, koja čuva svoje dostojanstvo, pa onda na kapiji te osobe recite: “Sjeti me se kod svog Gospodara!” I nemojte raditi da neko drugi daje to za vas, nego vi sobom uradite, jer u tom trenutku, kada toj osobi date sadaku, ta radost koju će ona osjetiti osjetit će se u toj dovi koja će s njihovih usta poteći. A također, znamo da smo upućeni da i naše

bolesne liječimo sadakom, da sadaka odbija belaj i produžuje život, pa, ako dođemo u ovakve situacije, tražimo ovakva usta da dovu prouče za nas, jer ovim ustima nikad nismo ni pogriješili.

“(...) Ili ti sam svoja usta očisti, a svoj suh učini žustrim i vještım (...)”. Potrudi se da kontroliraš ono što izlazi na tvoja usta i preko tvojih ruku. Gledaj da na usta ne izlaze ružne riječi i ružan posao iz tvojih ruku, pa češ, ako Bog da, na takav način održati čistoću svoje duše, pa i ti dahovi u formi dove koji izlaze, ako Bog da, bit će uslišani kod Gospodara. Eh, sad, kad nam je rekao ovo da sami svoja usta očistimo, odmah nam kaže koje je najbolje sredstvo za to. “(...) Zikr Hakka je čist (...)”, spominjanje Hakka, Gospodara našeg Uzvišenog je čisto. “(...) Kad čistoća stigne, nečiste stvari se spakuju i van idu (...)”. Dakle, kad u našu nutrinu uđe ova čistoća putem spominjanja Allahovih lijepih imena, onda će se sve nečistoće spakovati i van izaći. “(...) Suprotnosti bježe od suprotnosti. Noć bježi kad sunce zasja (...)”. U svoju nutrinu uvedi svjetlo zikra i onda tama pod utjecajem nefsa nepokornog, koji čovjeka gura u zlo, morat će napustiti tvoju nutrinu. Uvedi svjetlo unutra, to je jedan pristup, a drugi je pristup da je svjetlo već prisutno, ali ima nešto u nama što nam ne dozvoljava da ga registriamo. To će nam lijepo pojasniti primjer jednog Allahovog roba koji se u svojoj kolibi osamio i provodio noć u ibadetu. Kada je svijeća u toj njegovoj kolibici dogorjela, vidio je kako je svaki kutak te kolibe obasjala mješećina. Onda je došao do spoznaje da je mali plamen te svijeće onemogućio da svjedoči tu svjetlost koja ga prožima cijelog. Mali plamičak ove vatre nefsanske koja gori u nama onemogućuje nam da vidimo prisustvo svjetlosti

u nama koja nas nikada nije napustila. Kada se to desi, onda će nas i ova vatra nefsanska, suštinski tmina, napustiti.

“(...) Kad čisto Ime ulazi u usta (...)”, ime Allaha Uzvišenog, “(...) ne ostaje nečist, a ni tuga (...)”. Znači, ovo mora izići napolje, pa potrudimo se da jezik bude vlažan od zikrullaha, a i da nam srce bude čisto da ga Gospodar zaposjedne. Jedan učitelj pita svoje učenike: “Gdje je sada Bog Uzvišeni?” Jedan kaže: “Na prijestolju Svom”, drugi kaže: “Na nebu”, i tako svi iznesoše svoje mišljenje. Onda im učitelj kaže: “Tamo je gdje Ga upustiš!” Učenici se začudiše tom odgovoru pa ga upitaše kako, a učitelj im odgovori: “Dozvoli Mu da uđe u tvoje srce, On neće provaljivati nego će ga samo s tvojim pristankom zaposjesti. A da bi se to desilo, morate da pristupite ovom čišćenju srca.” Sada ide naslov koji je opet vezan za dovu:

Pojasnjene toga, da je zov potrebitog – Ya Allah, u biti Hakkov odgovor – Lebbejk.

Potrebit, neko ko je u teškoj situaciji ili mu je zulum učinjen, a mi znamo da ta dova ide pod Arš i moramo se dobro paziti zuluma. Kad je to u pitanju, uopće nije bitno ko je preko puta tebe i kojoj religiji pripada. Njegov vapaj zbog zuluma koji mu je učinjen ide pod Arš. Kad potrebiti zavapi, Gospodar mu kaže: “Lebbejk!”, evo me, robe, odazivam ti se. Ako ti se odmah ne usliši ta dova, uslišit će ti se možda poslije izvjesnog vremena, ili može se desiti da to Gospodar ostavi za ahiret. A mi se možemo pitati: “Zašto, Gospodaru, ne odmah?” Ovu opasnost koja se pojavljuje, koju šejtan pokušava ubaciti, pobijedit ćemo s tim što ćemo imati lijepo mišljenje o svom Gospodaru. Allah Uzvišeni najbolje zna šta nama treba i u kojem trenutku i, ako budemo znali čekati, to kad dođe, vidjet ćemo da je

Hafiz Mehmed Karahodžić

Magazin "Stav" u dogovoru s aktuelnim mesnevihanom hadži hafizom Mehmedom Karahodžićem prenosi u nastavcima dersove iz "Mesneviije" održane u Mevlevijskom kulturnom centru na Jekovcu

došlo u pravi trenutak. Musa, a. s., naprimjer, kaže: "Gospodaru, Ti si faraonu i njegovim glavešinama dao ukrase, imetak, bogatstvo ovog svijeta, pa oni, Gospodaru, zavode s Tvog puta." Pa onda kaže: "Gospodaru, uništi im te imetke, istegni im srca i ne daj da povjeruju dok ne budu vidjeli kaznu očitu." Poslije ajeti-kerim govori o tome da je Allah "uslišio vašu dovu", u dvojini se govori, što znači Musaovu, a. s., i Harunovu, a. s. Računa se i ovo jer je dovu učio samo Musa, a. s., ali je Harun, a. s., aminao na to. Zato Gospodar kaže da je njihova dova primljena. S tim da treba znati i to da je nakon ovog Musaovog učenja dove prošlo 40 godina pa je tada dova primljena. Ne treba požurivati i Gospodar zna najbolje šta je za nas dobro. Kako se kaže: "Možda prema nečemu osjećate odvratnost, a upravo u tome je možda Allah, dž. š., sakrio veliki hajr po vas. I nešto volite, a ono šerr po vas." Moramo biti svjesni ovoga kada je dova u pitanju da mu ne otvorimo vrata, jer će prokletnik probati da nas pokoleba u imanu, u jekinu, u uvjerenju. Da se to ne bi desilo, moramo voditi računa o ovome.

"(...) Neki čovjek je u noći izgovarao 'Allah', dok mu se na usnama ne pojavi slast od spominjanja Njega (...)" Pratimo sve i, kada hazreti Mevlana u bejtovima govori koji je to trenutak, vidite da je ovdje noć, odmah nam se sugerira kada je intenzitet tog zikra jači. Čim je osjetio slast, odmah dolazi i iskušenje koje je svakom od nas primjereno shodno našim osobenostima: **"(...) Šejtan mu reče: (...)"**, on mu sada suflira, vesvesa dolazi, **"(...) 'Na koncu, o ti koji mnogo pričaš (...)"**, ti koji Allaha toliko spominje, on to tako kaže, koji mnogo pričaš, **"(...) gdje je na svako 'Allah' 'Lebbejk'?" (...)** Gdje ti je odgovor: "Odazivam ti se!" Recimo, izostalo uslišenje, čovjek tražio dovu pa nema odgovora i odmah dolazi opasnost. **"(...) Nijedan odgovor ne dolazi od strane Prijestolja (...)"**, dalje mu suflira prokletnik **"(...) Koliko ćeš još 'Allah' izgovarati tegobna lica?" (...)** I već je sada opasnost da se čovjek, ne dao Bog, pokoleba u uvjerenju i imanu. Prenosi se da je u jednoj dovi hazreti Ebu Zerr, r. t. a., molio Gospodara: "Ya

Rabbi, pomoz mi u uvjerenju i imanu prema Tebi", da ga sačuva da se tu ne pokoleba, jer upravo o čemu mi govorimo govori i ova njegova dova. Dalje kaže Ebu Zerr: "Pomoz mi, Gospodaru, da potvrdim Tvog Poslanika." Zatim u toj dovi traži da ga Allah, dž. š., izbavi iz svake nevolje, a potom traži i da mu Gospodar da mogućnost da zahvali na tom izbavljenju. Na kraju te dove traži da ga Gospodar zaštiti od toga da dođe u situaciju da ovisi o zlim ljudima. Vrlo je zanimljivo šta je za ovu dovu koju je hazreti Ebu Zerr učio rekao Poslanik, s. a. v. s. Jedne je prilike Poslanik razgovarao s Džibrili-Eminom, a. s., koji je došao u liku ashaba Dihjetul-Kelbija. Često je puta Džibril, a. s., dolazio u njegovom liku, a ashabi nisu znali da je to on sve dok ih Poslanik ne izvjesti ko je zaista bio prisutan. Taj Dihjetul-Kelbi bio je izuzetne ljepote pa to Muhjuddin Ibn Arebi, k. s., lijepo tumači ovako: "Kao da je s tim Gospodar Uzvišeni rekao svom Miljeniku: 'O, Miljeniče, između tebe i Sebe sam stavio zastor ljepote!'" Jedne prilike, dok su razgovarali, pošao je Ebu Zerr Poslaniku, međutim, kada je vidio da je Dihjetul-Kelbi pored njega, odustao je od svog namuma da ih ne bi poremetio. Onda je Džibril, a. s., rekao Poslaniku, s. a. v. s.: "Ono je Ebu Zerr, da nam je nazvao selam, mi bismo mu odgovorili na selam. Ali, neka znaš da on ima jednu dovu koju uči, a koja nam je poznata svima na nebesima, pa kada odem, upitaj ga neka ti kaže za tu dovu." Kada je Džibril, a. s., otišao, Poslanik, s. a. v. s., upitao je Ebu Zerra: "O, Ebu Zerre, zašto nisi prišao?" a on mu je odgovorio: "Vidio sam s kim razgovaraš pa sam pomislio da ne bi bilo lijepo da vas prekinem." Poslanik mu zatim reče: "Bio je to Džibril i rekao mi je: da si nazvao selam, on bi ti odgovorio." Ebu Zerru to bi malo žao što nije dobio takav odgovor. A onda ga je Poslanik upitao za tu dovu, pa mu je Ebu Zerr kazao koju to dovu uči.

"Nijedan odgovor ne dolazi od strane Prijestolja, koliko ćeš još 'Allah' izgovarati tegobna lica?" Znači, samo da te odvoji od zikrullaha. Opet da se prisjetimo kazivanja iz života hazreti Nedžmuddina Kubre, k. s. Kada se po

nalogu svog učitelja zatvorio u čilu, pred kraj tog ispita od 40 dana čuo je kako mu se govori u vidu inspiracije: "Toliko si duboko prodro u suštinu čile, sad bi bilo lijepo da o tome napišeš jednu knjigu kako bi se svi oni koji će doći poslije tebe okoristili s tim." On je rekao: "Dok ne upitam svog učitelja." Onda je dušom svojom poslao pitanje učitelju i na osnovu pravilno uspostavljene veze s njim dobio je odgovor: "Nipošto to ne čini! Šejtan samo hoće da te odvoji od zikrullaha!" Eto, vidite ovo, draga braćo i sestre, ovo smo nekoliko puta spominjali i opet ćemo to spominjati. Važnost ovoga "na osnovu pravilno uspostavljene veze sa svojim učiteljem". Bio sam u tome halu i isto sam pričao neke stvari kao što čujem da ih i danas mlađi ljudi pričaju. Ovo što vam govorim ne govorim na osnovu toga što na ovom mjestu nikada nisam napravio omašku. Upravo na osnovu omaške i govorim. Nemojte bezveze sebi komplicirati duhovni put. "Imam muršida, imam šejha, samo njega pitam!" Pa onda problemi u kući s babom, problemi s bračnim drugom, jer je "moj učitelj tako rekao". Imamo ove probleme, pogotovo mlađi, a i stariji su u toj situaciji da pogriješe, molim vas, nemojte ovo raditi. Zašto jednostavno ne možemo ići i usvajati ono što slušamo i truditi se, čistiti se ovako iznutra i uz Allahovu pomoć raditi sve ono što se od nas traži, a ne tražiti alibi za svoje propuste. A vjerovatno smo većina nas u onoj situaciji što je jednom Hadži Hafiz rekao mlađiću koji je tražio da bude njegov učenik: "Moj mlađiću, pa prvi zadatak kad bih ti dao, ti ga ne bi uradio." Toliko toga sam se naslušao za ovih 58 godina i sam sam sudjelovao u tome. Nije ovo iz neke kurtoazije jer nisam znao. Ali evo, danas sam u situaciji da sam neke stvari malo bolje razumio i s vama to otvoreno dijelim nadajući se da će vam to olakšati. Mlađić dođe i jednostavno svom ocu kaže: "Moj učitelj je to tako rekao", i u kući nastane pakao. A onda dođe i traži podršku od tebe da mu kažeš: "Plaho si to uradio." Jok, to je samo potvrđivanje nevidljivog neprijatelja koji nas preko nefsa vara. Upamtimo dobro ovo "na osnovu pravilno uspostavljene veze dobio sam odgovor". Možemo i mi biti u situaciji danas da ne možemo doći do tih ljudi, čak i ako ih znamo. Život nas razdvoji, poslovi itd., pa ne možemo da dođemo. I to je jedna vrsta čile da si odvojen od svog učitelja. Ali, ako je na pravi način uspostavljena veza, elhamdulillah, neće biti problem. Pa *Mesneviija* nam se završava riječima "od srca srcu ima put". Dakle, otvori srce pred tim čovjekom, neka ono bude čisto i, inšallahu te'ala, doći će sve to što treba doći i čemu se nadamo. Znate kako je u ajeti-kerimu rečeno: "U kuće ulazite na vrata", taj je put jasan. Nemojte kao što su to mušrici radili i ulazili s druge strane kuće. Jasno uđi svjestan poruka Kur'ani-kerima i sunneta, pa kada uđeš ovako na ta vrata, bit će i odgovor kako treba. ■

(Nastavit će se)

**Sead Emrić,
likovni umjetnik**

**ZALJUBLJEN
SAM U LJEPOTU
BOSNE I HERCEGOVINE
I KULTURNU BAŠTINU
NJENIH NARODA**

Vjerovatno su to rezultati svih ovih stoljeća okupacije ovdašnjeg čovjeka, da još uvijek nažalost ne može doći sebi da napravi prijeko potrebne kulturne institucije. A nešto što je književnost, što je kultura, što je umjetnost – ono mora biti spašeno u institucijama. Hvala Bogu, ima galerija i u Sloveniji pa se sve to može spasiti i na tim mjestima. Zato se često u polušali i predstavljam da sam po rođenju Sejo od Serhata, a po radu i tržištu Sejo Slovenac. Nažalost, nisam ja jedini koji tako misli jer je sve više naših ljudi koji se iz praktičnih razloga tako osjećaju

Razgovarao: Amir SIJAMHODŽIĆ

Sead Emrić rođen je 1965. godine u Jezerskom kod Bosanske Krpe. Od 1992. godine živi i radi u Bužimu. Po rođenju je Krajišnik, Bošnjak, a u posljednje vrijeme, zbog sve većeg prisustva na slovenskom tržištu i slovenskoj umjetničkoj sceni, sve se više osjeća i kao slovenski umjetnik. Spada u red onih umjetnika koji su svojim djelom iskazali pripadnost, s jedne strane kulturi i tradiciji svog naroda i svoje zemlje, a s druge strane svojim djelom potvrđivali otvorenost prema univerzalnom. Izlagao je na oko 200 samostalnih i kolektivnih izložbi u zemlji i inostranstvu. Za svoj je rad dobio niz državnih i međunarodnih priznanja, među kojima se posebno ističe nagrada s Pariskog salona od prije dvije godine. Ove godine obilježava trideset i tri godina rada i djelovanja, što je i povod za razgovor s njim.

STAV: Šta je bilo od presudne važnosti da ste se još kao mladić čvrsto opredijelili u pravcu likovne umjetnosti?

EMRIĆ: Ja sam rođen i djetinjstvo proveo u krajiškom ambijentu i nisam imao prilike u mladim danima da dohvatim ljepotu umjetnosti, osim kvalitetnog i kreativnog djetinjstva kroz koje sam prolazio. Nakon završetka osnovne škole, pohađao sam školu "Organizator kulturnih aktivnosti" u Bosanskoj Krupi. U okviru tog programa upoznao sam sve pravce umjetnosti i kulture, a na mene je ključnu ulogu u trećem razredu srednje škole odigrala stručna ekskurzija u Zagreb i posjeta izložbi Ivana Meštrovića u Klovićevim dvorima. Toliko moćne skulpture u kamenu, u bronzi, to majstorstvo, ali i tehnika u kojoj je to uradio toliko je utjecalo na mene da sam još tada počeo promišljati bivanje umjetnikom.

STAV: Iza Vas je jako puno umjetničkih djela koja su najčešće grupirana u cikluse. Koje biste slikarske i grafičke cikluse iz proteklog vremena mogli izdvojiti kao posebno značajne, one na koje ste posebno ponosni?

EMRIĆ: U ovih trideset godina intenzivno sam se bavio crtežom, slikarstvom i nešto kasnije grafikom. Nastojao sam da budem moderni likovni umjetnik koji prati savremena kretanja, tada u Jugoslaviji, sada u Bosni i Hercegovini i u svijetu. U ovih trideset godina nastalo je više slikarskih i grafičkih ciklusa kao što su *Šehidski bašluk*, *Kudret sahat*, *Počiteljski obluci*, *Ajvatovica*, *Summa Bosnia-ca*, *Imago Mortis*, *Laterna Magica*, *Lux In Tenebris* i još neki, potom grafički ciklus kraljevske heraldike iz starih gradova koje obrađujem na grafičkim listovima poput *Alegorije o bosanskom kraljevstvu* i *Znakova Bosne*. To su ciklusi kojima sam se ja bavio. Uglavnom, kroz svih ovih trideset godina umjetničkog stvaranja bio sam zaljubljen u ljepotu Bosne i Hercegovine i kulturnu baštinu njenih naroda. To sam prepoznao kao veliku vrijednost i na toj platformi skladam svoje umjetničko djelo svih ovih godina. Ciklus *Imago Mortis*, koji je nastao u vrijeme obilježavanja desetogodišnjice strašnog srebreničkog masakra, ima posebno mjesto među ciklusima zbog obima tragedije o kojoj "progovara".

STAV: Kako biste ocijenili današnji položaj umjetnika u bosanskohercegovačkom društvu i gdje pronalazite publiku i tržište za Vaša umjetnička djela?

EMRIĆ: Bosna i Hercegovina i prilike u njoj u 21. stoljeću jako su teške za umjetnike i kulturne radnike uopće. Nakon sloma socijalizma i bivše države, Bosna i Hercegovina zatekla se u jednoj razrušenosti i u

jednom porazu od strane imperijalizma i kapitalizma. U tim očitim fazama kapitalizma, bez dostatne publike, skoro da nema uspješnog primjera bilo kojeg umjetnika u Bosni i Hercegovini koji je uspio svoju umjetnost učiniti samoodrživom. Ja sam od ovih trideset godina izgubio dosta vremena računajući da ne trebam učiti engleski i njemački jezik, da ne trebam ni s kim komunicirati i da mi je moja domovina Bosna i Hercegovina dovoljna, ali sam se nakon nekog vremena uvjerio da u Bosni i Hercegovini ne postoji tržište umjetnina i da moja umjetnost ovdje ne može biti samoodrživa. Zato sam se morao okrenuti prema Zapadu. Bilo je i nekoliko pokušaja okretanja prema projektima na Istoku, prema Turskoj i arapskom svijetu, ali sam vrlo brzo shvatio da ti narodi, u odnosu na narode iz Srednje i Zapadne Evrope, imaju manjak senzibiliteta za umjetnost. Već u Sloveniji, Italiji i Austriji počinje ta priča o interesu ljudi da kupe umjetničko djelo. To se već u Hrvatskoj u značajnijoj mjeri ne može desiti, a u Bosni i Hercegovini pogotovo. Znači, neke destinacije u Sloveniji i Austriji, gdje su se desile moje izložbe, omogućile su mi da nađem i da steknem prijatelje privrednike koji su zadnjih desetak godina kupovali umjetnička djela od mene. Isto tako, uspio sam se nametnuti u nekim zvaničnim prodajnim galerijama, gdje sam kvalitetom uspijevao svih ovih godina pronalaziti kupce, što mi je omogućavalo da nastavim misiju umjetnosti u svom ateljeu u Bosni i Hercegovini.

STAV: Kakvo je razumijevanje u porodici za ono čim se bavite pune tri decenije?
EMRIĆ: Porodica mi je najvažnija i otprilike stignem svaki dan i svaku noć biti s porodicom i djecom. Cijena mog danonoćnog rada jeste opstanak i preživljavanje u Bosni i Hercegovini. Jedino velikom količinom rada i odricanja može se opstati u Bosni i Hercegovini, da se ne napušta domovina. Moja je porodica, hvala Bogu, u cijelosti okrenuta umjetnosti. Halida je desetak godina nakon rata imala dosta

Cijena mog danonoćnog rada jeste opstanak i preživljavanje u Bosni i Hercegovini. Jedino velikom količinom rada i odricanja može se opstati u Bosni i Hercegovini, da se ne napušta domovina. Moja je porodica, hvala Bogu, u cijelosti okrenuta umjetnosti. Halida je desetak godina nakon rata imala dosta obaveza oko djece, kao majka, ali je prije trinaest godina postala umjetnica u mediju umjetničke keramike

obaveza oko djece, kao majka, ali je prije trinaest godina postala umjetnica u mediju umjetničke keramike. Djecu ne forsiram da budu umjetnici, nego oni odrastaju u svom svijetu i svako ima slobodan izbor. Dvoje od četvero djece već su završili srednju umjetničku školu i školovanje nastavljaju na Likovnoj, odnosno Muzičkoj akademiji u Banjoj Luci. Od ove godine imamo prostrani porodični atelje. Djeca pomažu u tehničkim pripremama grafike, slikarskih platna, u nekim doradama

kod pakovanja keramike. Slobodni su u odabiru svojih zanimanja, ali i Halida i ja smo strastveno ušli u svijet umjetnosti. Nemamo društvenog života, puno radimo, ali radimo sa zadovoljstvom i mislim da živimo sretno.

STAV: Ove godine obilježavate jubilej trideset i tri godina rada te tri godine od završetka porodičnog ateljea, možda i jedinog privatnog ateljea u cijeloj Krajini. Dugo ste godina radili u improviziranom ateljeu u Bužimu. Kako komentirate te uvjete u kojima više od tri decenije radite i stvarate svoja djela i tek nakon tri decenije dolazite u jedan ozbiljan, pristojan ambijent u kojem ćete, duboko vjerujem, još intenzivnije nastaviti ispoljavati svoju umjetničku kreativnost?

EMRIĆ: Ima jedna fotografija s kraja osamdesetih godina na kojoj je prikazan mali umjetnički atelje u studentskoj sobi u Banjoj Luci. Nisam nikako kontao da ću tu sobu od 5-6 kvadrata moći nakon trideset godina realizirati u sadašnji atelje od 100 kvadrata sa svim tehničkim stvarima koje su mi potrebne. Atelje ima

kabinet grafike, slikarstva i keramike. Težak je to bio put. Put nerazumijevanja sredine i bez gotovo ikakve pomoći. Međutim, s ulaskom u šestu deceniju života, nakon trideset godina kontinuiranog rada, zajedno sa suprugom Halidom (jer je i njena priča u tom ateljeu), uspio sam stvoriti ozbiljne uvjete za rad. Možda je to jedini pokušaj u ovih dvadeset godina da jedan umjetnik krene temeljiti, zidati, adaptirati, utopljavati i izgrađivati umjetnički atelje. Mislim da se to dosad nije desilo nikom u Bosni i Hercegovini. Nama se desilo, tako da smo zadovoljni i tek sad imamo ozbiljnije uvjete za rad. Dosad su to bili neadekvatni prostori potpuno improvizacije.

STAV: Za Vaše izložbe i umjetnička djela recenzije su pisali mnogi priznati likovni kritičari, univerzitetski profesori, književnici, poznati javni i kulturni djelatnici. Koliko je Vaše djelo priznato u umjetničkim krugovima u Bosni i Hercegovini i izvan nje?

EMRIĆ: U zadnje vrijeme sam, izgrađujući porodični atelje, malo zapuštao

Skoro da nema uspješnog primjera bilo kojeg umjetnika u Bosni i Hercegovini koji je uspio svoju umjetnost učiniti samoodrživom. Ja sam od ovih trideset godina izgubio dosta vremena računajući da ne trebam učiti engleski i njemački jezik, da ne trebam ni s kim komunicirati i da mi je moja domovina Bosna i Hercegovina dovoljna, ali sam se nakon nekog vremena uvjerio da u Bosni i Hercegovini ne postoji tržište umjetnina i da moja umjetnost ovdje ne može biti samoodrživa. Zato sam se morao okrenuti prema Zapadu

kontakte s medijima, pogotovo štampanim medijima, što je i pogrešno, ali svakako, zadovoljan sam da su iza mog djela stala velika pera likovne kritike, ne samo ovdje u Bosni i Hercegovini nego i na međunarodnoj sceni. Najznačajniji među njima svakako je Vojislav Vujanović, koji je napisao više kritika. Zatim, kritike su pisali književnici kao što su Ibrahim Kajan, Amir Talić, Atif Kujundžić, Hadžem Hajdarević, Zilhad Ključanin, potom akademik Enver Mandžić, Walter Horn, Rašid Durić, Kristina Babošek, Almir Zalihić, Nijazija Maslak, Enisa Jusić, Nermin Delić i mnogi drugi... S druge strane, značajno je i to što se moje djelo prikazivalo u dnevnoj štampi u Hrvatskoj, Sloveniji i Austriji. Npr. Igor Popović iz Zadra napisao je jedan od najljepših tekstova o mom slikarstvu. Ana Marija Stiben Šah, kao jedna od najznačajnijih kritičarki Slovenije, u posljednje vrijeme budno prati moj umjetnički rad i poziva me na sve značajnije međunarodne simpozije u Sloveniji. Iz njenih tekstova može se vidjeti da cijeni moj rad i da je on potpuno originalan i potpuno drugačiji od bilo kojeg drugog pristupa, ne samo na ovim našim balkanskim prostorima nego i bilo gdje u svijetu.

STAV: U nekoliko prethodnih godina primjetno je Vaše učestalo učešće na svim prestižnim i nacionalnim i internacionalnim umjetničkim festivalima, poput selektivne državne izložbe "Collegium Artisticum", potom ste dvije godine učestvovali na Pariskom salonu, pa na nizu rezidencijalnih programa od Kuala Lumpur, potom Dohe, pa Dake i sl. Koliko je bio težak taj put da se dođe do navedenih destinacija?

EMRIĆ: Ako spominjemo nekakve jubileje u protekle trideset i tri godine, onda treba kazati da se moja prva izložba desila na Univerzitetu u Banjoj Luci 1987. godine. Prije tri godine sam

imao izložbu na Ekonomskom fakultetu u Ljubljani, u prostorijama rektora, obilježavajući trideset godina svog rada. Dvadeset i tri godine sam član Udruženja likovnih umjetnika Bosne i Hercegovine, a trinaest godina saradujem s Galerijom "Eks Arte" u Ljubljani. Također, trinaest godina supruga Halida ima svoju umjetničku radionicu. Sve su to činjenice na koje sam jako ponosan. Što se tiče cijelog tog perioda, posebno perioda od kako sam član Udruženja likovnih umjetnika Bosne i Hercegovine, važno je naglasiti da sam mukotrpno gradio svoju umjetničku karijeru. To znači da sam se morao dobro izorganizirati i svaki put biti spreman da uvijek budem prisutan kad naše udruženje šalje poziv za dostavu radova na selektiranje. U cijelom periodu od kako sam u udruženju redovno sam prolazio selekcije i bio na skoro svim izložbama koje je udruženje organiziralo, ali i na izložbama koje organiziraju neke druge institucije, poput Galerije portreta, Galerije "Mandžić" i Bosanskog kulturnog centra u Tuzli ili Centra za kulturu u Mostaru. Dvadeset godina bio sam prisutan na svim dešavanjima u umjetničkom životu, poput smotri "Bijenale minijature" ili "Collegium Artisticum" u Sarajevu. Tako sam gradio svoje umjetničko ime, a paralelno s tim učestvovao sam i na nekim međunarodnim izložbama u Maleziji, u Poljskoj, u Turskoj, Grčkoj, Egiptu, Brazilu i tako. Eto, u Brazilu sam čak prije pet godina, na Pariskom salonu za Južnu Ameriku, dobio nagradu za grafiku afirmirajući kulturu Bosne na tri lista pod nazivom *Kulin ban*. Što se tiče rezidencijalnih programa, možda je najznačajniji bio onaj u Dohi pod nazivom "Freedom Al Jazeera", gdje sam 2011. godine boravio dvije sedmice. Najčešće sam bio na ovim našim likovnim kolonijama, od Bosanske Krupe, Ostrošca na Uni, Počitelja, Novog Pazara i Srebrenika. Obišao sam to sve u proteklih dvadesetak godina. U

zadnje vrijeme najčešće destinacije na kojima boravim i izlažem su rezidencije u Sloveniji.

STAV: Bez pomoći rijetkih pojedinaca i institucija teško biste, unatoč želji i trudu, uspjeli sve ovo postići. Ko su ustvari najveće mecene Vašeg djela u protekle tri decenije?

EMRIĆ: Teško je sad ikako pokretati to pitanje o mecenama. Ali, evo, ja ću pokušati da kažem nekoliko činjenica o mecenama i o tome ko je sve pomogao, ali nikako ne mogu biti korektan jer ću više od pola činjenica i ljudi zaboraviti. Mecena u mom uspjehu svakako može biti i Općina Bužim, koja je na neki način, puštajući me na službena putovanja, puno pomogla. U zadnje vrijeme velike mecene koje su omogućile da se izgradi privatni atelje jesu akademik Enver Mandžić, Damir Popović i Rade Prtenjak iz Slovenije, Muhamed Mustedanagić iz Švicarske, Ibro Rahimić iz Mostara i niz drugih. Teško je sada nabrojati sve općine koje su kroz otkup protokolarnih darova, grafika i ostalih umjetnina u cijeloj Bosni i Hercegovini otkupom bile mecene. Mecene su i svi ljudi koji su dolazili u atelje i kupovali radove. Taj prihod od tih radova se u svakom slučaju nije trošio bezveze, već se trošio i ugrađivao u samoodrživost i u izgradnju i opremanje ateljea. Ima dosta finih ljudi koji su radili u institucijama i pružali institucionalnu podršku. Npr. dugo je godina Općina Cazin otkupom protokolarnih darova iz naše radionice igrala ulogu mecene. Nekad je ulogu mecene u prvim poslijeratnim godinama igrao Selim Toromanović iz Cazina. Jedan od mojih najvećih duhovnih mecena bio je pokojni Vojislav Vujanović, bez kojeg bih vrlo teško sve ovo postigao i bez čije podrške, znanja i sugestija bih teško mogao kvalitetno ući u svijet umjetnosti.

STAV: Paralelno s radom na polju likovne umjetnosti uzimali ste veliko učešće u kulturnom životu Bužima i Bosanske krajine, prije svega kroz očuvanje i afirmaciju spomenika kulture, potom kroz česte nastupe u medijima te članstvo u Matičnom odboru "Preporoda" u Sarajevu. Koliko ste zadovoljni rezultatima na tim poljima i kako danas gledate na stanje u kojem se nalaze institucije kulture u Bosni i Hercegovini, a posebno u Krajinu, te nedovoljnu brigu prema pokretnom i nepokretnom kulturnom naslijeđu?

EMRIĆ: Nažalost, sav moj trud ovdje postepeno blijedi jer nisu izgrađene kulturne i nacionalne institucije da bi rezultati iz moje mladosti mogli biti negdje zabilježeni. Po tom pitanju nosim

Mecena u mom uspjehu svakako može biti i Općina Bužim, koja je na neki način, puštajući me na službena putovanja, puno pomogla. U zadnje vrijeme velike mecene koje su omogućile da se izgradi privatni atelje jesu akademik Enver Mandžić, Damir Popović i Rade Prtenjak iz Slovenije, Muhamed Mustedanagić iz Švicarske, Ibro Rahimić iz Mostara i niz drugih. Teško je sada nabrojati sve općine koje su kroz otkup protokolarnih darova, grafika i ostalih umjetnina u cijeloj Bosni i Hercegovini otkupom bile mecene. Mecene su i svi ljudi koji su dolazili u atelje i kupovali radove. Taj prihod od tih radova se u svakom slučaju nije trošio bezveze, već se trošio i ugrađivao u samoodrživost i u izgradnju i opremanje ateljea

veliko razočarenje. Ja sam radio kao službenik za kulturu u Općini Bužim i po toj službenoj dužnosti sam vodio računa da se izgrade škole, da se vodi računa o prijateljima i međunarodnoj zajednici koja može investirati u cijeli kraj. Nastojao sam da se prepozna šta je to naslijeđe i da se to delegira nadležnim tijelima i komisijama kako bi se moglo krenuti s rekonstrukcijama. Sudjelovao sam u snimanju niza emisija i dokumentarnih filmova, pisao prospekte i članke u cilju afirmacije kulturnog naslijeđa Bužima i Krajine. Radio sam i tekstove za ostrožačku likovnu koloniju. Sve vrijeme sam pokušao dati doprinos da stvari zažive, da se to pretoči u standard nekih institucija. Danas mogu odgovorno tvrditi da institucija kulture koje rade svoj posao ovdje u Krajinu nema. Jedino što sam zadovoljan jeste što će moj trud barem kao umjetnika biti verificiran u dvije velike kolekcije. Jedna je kolekcija mojih djela u Galeriji "Mandžić" u Tuzli, a druga velika kolekcija ili stalna postavka u Komendi kod Kranja u vlasništvu Damira Popovića. Znači, velika kolekcija od preko sto slika stoji tamo kao najveća stalna postavka u poslovnom prostoru. Jedan moj rad čuva se i u Umjetničkoj galeriji Bosne i Hercegovine u Sarajevu, iako sam izlagao i u galerijama MAK, "Preporod" i "Roman Petrović". Ima tu još poneki rad u nekoj od galerija, ali nema kolekcija, što je nenadoknadiiva šteta po umjetničko naslijeđe naše zemlje. S druge strane, volio bih da Krajina ima svoju galeriju ili ekspozituru Umjetničke galerije Bosne i Hercegovine u Krajinu pa da neka moja velika platna stoji tu. Ili da ima ovdje kolekcija u Bužimu pa da moji radovi ostanu sačuvani, ali to se za sada još uvijek ne može desiti i ja to najvjerovatnije neću doživjeti. Veliko je pitanje hoće li se to ikad i napraviti jer ne ide se nikako sa željom u tom pravcu. Vjerovatno su to rezultati svih ovih stoljeća okupacije ovdašnjeg čovjeka, da još uvijek nažalost ne može doći sebi da napravi prijeko potrebne kulturne institucije. A nešto što je književnost, što je kultura, što je umjetnost – ono mora biti spašeno u institucijama. Hvala Bogu, ima galerija i u Sloveniji pa se sve to može spasiti i na tim mjestima. Zato se često u polušali i predstavljam da sam po rođenju Sejo od Serhata, a po radu i tržištu Sejo Slovenac. Nažalost, nisam ja jedini koji tako misli jer je sve više naših ljudi koji se iz praktičnih razloga tako osjećaju. Odavno je bilo vrijeme da se pokuša prepoznati trud i da se zaštite rezultati rada kod običnog čovjeka, a kod umjetnika pogotovo. ■

**SARAJEVO
CITY CENTER**

Member of Al Shiddi Group

Uživajte u kupovini u vašem omiljenom
Centru, u skladu sa propisanim preventivnim
mjerama **ZAŠTITE OD KORONAVIRUSA!**

#Budimo Odgovorni

#scc #gradugradu

Pretplatite se na magazin "Stav" putem brojeva telefona: **033/942-660** i **033/944-390** ili putem emaila: pretplata@stav.ba

Godišnja pretplata na časopis Stav **150,00 KM**

Pretplatiti se možete i na online izdanje, i to na period 6 mjeseci za samo 50 KM ili na period 12 mjeseci za 100 KM.

STAV

Magazin "Stav" izlazi duže od pet godina i jedini je bosanskohercegovački sedmični magazin.

"Stav" je koncipiran kao sadržajno raznolik medijski proizvod i otvara prostor koji pokriva široki raspon tema i pristupa – od političko-analitičkih do društvenih i kulturoloških.

Magazin iz broja u broj donosi tekstove relevantnih autora, kolumne priznatih književnika i publicista, aktuelne reportaže, osvrte, putopise...

Od ove godine pokrenuto je specijalno tematsko izdanje koje će se nastaviti u mjesečnom/dvomjesečnom ritmu.

Magazin "Stav" pokretač je književne nagrade "25. novembar", koju dodjeljuje od 2016. godine.

Zapratite nas i putem portala www.stav.ba

Portal "Stav.ba" iz dana u dan postaje jedan od najposjećenijih portala iz svoje kategorije.

